

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

EBÛ MAHZÛRE HADİSİNİN TETKİKİ
VE HZ. PEYGAMBERİN ERGENLİK ÇAĞINDAKİ
ÇOCUKLARLA İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkadir AKSU

İstanbul
Ağustos-2021

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

EBÛ MAHZÛRE HADİSİNİN TETKİKİ
VE HZ. PEYGAMBERİN ERGENLİK ÇAĞINDAKİ
ÇOCUKLARLA İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkadir AKSU

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fahreddin YILDIZ

İstanbul
Ağustos-2021

TEZ ONAY

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslâm Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fahreddin YILDIZ

Üye: Prof. Dr. Aynur URALER

Üye: Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “*Ebû Mahzûre Hadisinin Tetkiki ve Hz. Peygamberin Ergenlik Çağındaki Çocuklarla İletişimi Bağlamında Tahlili*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Abdulkadir AKSU

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber bizler için hidayet rehberi ve en güzel örnektir. Buna bağlı olarak O'nun her hareketi her sözü bizler için çok önemlidir. Sahâbilerin Hız. Peygamberle yaşadıkları olayları birbirine anlatmalarıyla başlayan aktarım, tabiîn ve sonraki nesillere ulaşmış, bu şekilde hadis ilmi doğmuştur.

Bu çalışmada, Hız. Peygamber ile Ebû Mahzûre arasında geçen bir olaydan hareketle ergenlik çağındaki çocuklarla iletişiminin mahiyeti tespit edilmeye çalışılmıştır. İletişimin konusunda bizlere rehberlik edebilecek Hız. Peygamber'den rivayet edilen birçok hadis vardır. Hadisler incelendiğinde Hız. Peygamber'in; çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi farklı gelişim dönemlerindeki şahıslarla iletişim kurduğu görülmektedir. Bu çalışma ergenlik çağındaki çocuklarla iletişimi esas almakta olup anahtar kavramlar olarak belirlenen "ergenlik çağındaki çocuklar" ve "iletişim" ile sınırlıdır. Bahsi geçen iki kavramın, net bir şekilde görüldüğü rivayetimizde ezanı hafife alan ergenlik dönemindeki bir çocuğun, başarılı bir iletişimle nasıl Mescid-i Haram'da müezzinlik yapmayı isteyecek seviyeye gelebileceği görülmektedir. Bu olayın yanında nakledilen diğer rivayetlerin bu bağlamda önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Birinci Bölüm Ebû Mahzûre'nin ismi, nesebi, kabilesi, ailesi, çocukluk ve gençlik yılları ve vefatını konu edinmektedir. Aynı bölümde; Hız. Peygamber'le tanışması ve müezzinliği hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. Bunların ardından Ebû Mahzûre'nin hadis rivâyetindeki yeri ele alınmıştır. Ebû Mahzûre'nin Hız. Peygamber'le buluşmasını anlatan rivâyet detaylı bir şekilde tetkik edilmiş, metin farklılıkları incelenmiş ve sonunda hadisin sıhhatine ilişkin değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Daha sonra Ebû Mahzûre'nin rivayet ettiği hadisler, rivayet ettiği hadislerin hadis kitaplarındaki yeri ve hangi başlıklar altında verildiği ortaya konulmuştur. İkinci Bölümde Hız. Peygamber'in ergenlik çağındaki çocuklarla iletişim metodu üzerinde durulmuştur. Bu bölüm dört ana başlığa ayrılmış olup, birinci başlık altında iletişimle alakalı genel bilgiler, temel iletişim süreci, iletişim sağlama yolları ve iletişim hataları, ikinci başlık altında Hız. Peygamber'in ergenlik dönemindeki çocuklarla kurduğu iletişimin mahiyeti, üçüncü başlıkta aynı konuyla alakalı iletişim metotları ortaya konulmuş, dördüncü başlık altında

ise Ebû Mahzûre ile nasıl bir iletişim kurduğu detaylı olarak incelenmiş ve konuyla alakalı ilkeler tespit edilerek başlıklar halinde belirlenmiştir.

Bu çalışmanın şekillenmesinde, düşünce safhasından hazırlanmasına kadarki her süreçte yanımda olan, tecrübeleriyle bana önderlik eden, her satıra göz nuru dökten, hatalarımı sabırla tashih eden değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fahreddin Yıldız'a,

Bu alanda çalışmalar yapma konusunda bana hedef, amaç ve ideal kazandırarak, yönlendiren ve destekleyen kıymetli hocam Osman Sezgin'e, tezimi okuyarak, gelişmesi konusunda kıymetli fikirlerini esirgemeyen Ebrunur Erbay kardeşime ve sorduğum sorulara cevap vererek beni her an destekleyen Sümeyra Demirci ve Tütüyâ Kartal kardeşlerime ve Nazmi Bardakçı ağabeyime ve de Abdulaziz el-Mahmut Hocama, tezin düzenlenmesinde desteğini esirgemeyen kıymetli vaktini ayıran Mehmet Kumaş hocama, çalışmam esnasında kendilerine hak ettikleri vakti ayıramamama rağmen desteklerini esirgemeyen; fedâkâr, sabırlı, her an yanımda olan, bütün dertlerimi sıkıntılarımı bıkmadan ve usanmadan dinleyen, çalışmam esnasında gerekli olan her şeyi fazlasıyla yapan biricik eşime, maddî ve mânevî açıdan beni her an destekleyen ve yüreklendiren canım annem ve babama, sevgili kardeşlerim Saliha Çimen ve Medine Sena Aksu'ya,

Üzerimde emeği olan herkese şükranlarımı sunuyorum.

Abdulkadir AKSU

İstanbul-2021

ÖZET

HZ. PEYGAMBER'İN ERGENLİK ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARLA İLETİŞİMİ: EBÛ MAHZÛRE ÖRNEĞİ

Abdulkadir AKSU

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fahreddin YILDIZ

Ağustos-2021, 130+XI Sayfa

Bu tez, Hz. Peygamber ile Ebû Mahzûre arasındaki münasebeti ergenlik çağındaki çocuklarla iletişim bakımından ele almaktadır. Tezde Hz. Peygamber'in iletişim metodu; çocuk ve ergenlere yaklaşımının yanı sıra, başta sahâbe-i kirâm olmak üzere yetişkin bireylerle de münasebetleri çerçevesinde çok boyutlu olarak ele alınmaya çalışılmıştır. İletişime örnekler içeren olaylar, Hz. Peygamber'le kurduğu iletişim çocukluk ve ergenlik dönemlerine tekabül eden Ebû Mahzûre'nin gözünden kendi anlatımıyla ve kendisindeki yansımalar çerçevesinde ele alınmıştır. Ebû Mahzûre'nin ergenlik döneminin saikiyle- ezanı hafife alan davranışlar sergilemesi, sonrasında Hz. Peygamber'le aralarında geçen iletişim sonucu hatasını anlayarak bundan dersler çıkarması ve sonrasında Mescid-i Haram'a müezzin olarak görevlendirilmesini istemesi, bu olayı ergenlik çağındaki çocuklarla ideal iletişimin tespiti adına değerli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ebû Mahzûre, hadis, rivâyet, iletişim, ergenlik

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE HADITH OF ABŪ MAHDHURA AND ITS ANALYSIS IN THE CONTEXT OF THE PROPHET'S COMMUNICATION WITH CHILDREN IN ADOLESCENCE

Abdulkadir AKSU

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Fahreddin YILDIZ

August-2021, 130+XI Pages

This thesis deals with the relationship between the Prophet and Abu Mahdhura in terms of communication with adolescents. Communication method of the Prophet in the thesis; In addition to its approach to children and adolescents, it has been tried to be dealt with in a multidimensional way within the framework of their relations with adult individuals, especially the Companions of the Prophet. Events containing examples of communication, his communication with the Prophet, which corresponds to his childhood and adolescence, were discussed in his own narration and reflections in him through the eyes of Abu Mahdhura. Abu Mahzûre's behavior that underestimated the adhan with the motive of his adolescence, and then he realized his mistake because of the communication between him and the Prophet and learned lessons from it and then asked him to be appointed as a muezzin to the Masjid al-Haram makes this event valuable in terms of determining the ideal communication with adolescent children.

Keywords: Abu Mahdhura, hadith, narration, communication, adolescence

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Konu.....	1
1.2. Kaynaklar ve Kapsam.....	2
1.3. Yöntem	3

İKİNCİ BÖLÜM

EBU MAHZÛRE'NİN HAYATI VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

2.1. Ebû Mahzûre'nin Hayatı.....	5
2.1.1. İsmi, Kabilesi ve Nesebi	5
2.1.2. Ailesi.....	6
2.1.3. Çocukluk ve Gençlik Yılları.....	7
2.1.4. Hz. Peygamber'le Tanışması.....	8
2.1.5. Müezzinliği.....	9
2.1.6. Vefâtı.....	9
2.2. Hadis İlmіндеki Yeri ve Huneyn Dönüşü Hz. Peygamber'le Karşılaşması Olayını Anlatan Rivâyetler.....	10
2.2.1. Rivâyetin Tahrîci.....	11
2.2.2. Şâfiî'nin (ö. 204/820) <i>el-Müsned</i> 'inde Yer Alan Rivâyet.....	11

2.2.3. Şâfiî'nin, Müzenî (ö. 264/878) Tarafından Rivayet Edilen <i>es-Sünenü'l-Me'sûre</i> 'indeki Ziyâdelik/Farklılık.....	17
2.2.4. Abdürrezzâk'ın (ö. 211/826-27) <i>el-Musannef</i> 'indeki Rivâyetin Ziyâdeliği / Farklılığı	19
2.2.5. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) <i>el-Müsned</i> 'indeki Rivâyetlerin Ziyâdeleri/Farklılıkları.....	21
2.2.6. İbn Mâce'nin (ö.273/887) <i>es-Sünen</i> 'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı ..	27
2.2.7. Ebû Dâvûd'un (ö.275/889) <i>es-Sünen</i> 'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı.	30
2.2.8. İbn Ebû Âsım'ın (ö.287/900) <i>el-Âhâd ve'l-mesânî</i> 'sinde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı.....	30
2.2.9. Nesâî'nin (ö.303/915) <i>es-Sünen</i> 'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı.....	31
2.2.10. İbn Huzeyme'nin <i>es-Sahih</i> 'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı	35
2.2.11. İbn Hibban'ın <i>es-Sahih</i> 'inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeliği/Farklılığı.....	44
2.2.12. Taberânî'nin <i>Mu'cemu'l-kebîr</i> 'inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeleri/Farklılıkları	48
2.2.13. Dârekutnî'nin, <i>es-Sünen</i> 'inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeleri / Farklılıkları	53
2.2.14. Beyhakî'nin <i>es-Sünen</i> 'inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeleri/Farklılıkları.....	59
2.2.15. Beyhakî'nin <i>es-Sünen ve'l-âsâr</i> 'ında Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı.....	68
2.2.16. Rivâyetlerin Sıhhat Açısından Değerlendirilmesi.....	70
2.3. Ebû Mahzûre'nin Rivâyet Ettiği Hadisler.....	91
2.3.1. Sadece Ezan Sözlerini İhtivâ Eden Rivâyetler	91
2.3.2. Sadece İkâmet Lafızlarını İhtivâ eden Rivâyetler.....	91
2.3.4. Ezan ve İkâmet Sözlerini Beraber İhtivâ Eden Rivâyetler.....	92
2.3.5. Ezan ve İkâmetin Kaç Kelimededen Oluştuğuna Dair Rivâyetler	92
2.3.6. Ezan'ın Son Kelimelerinin Ne Olduğunu İhtivâ Eden Rivâyetler	92
2.3.7. Ezân'da Tesvîb (Ezan'a “الصلاة خير من النوم” Sözü'nün İlavesine Dair Rivâyetler)	93
2.3.8. Ezân'da Tercî'	93
2.3.9. Ezânın ve İkâmetin Keyfiyeti.....	94
2.3.10. Ezânın Okunma Zamanı ve Fazileti	94
2.3.11. Müezzinliğin Önemini İfâde Eden Rivâyetler.....	95
2.3.12. Hz. Peygamber'in Bazı Ailelere Verdiği Görevlerle İlgili Rivâyetler.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBÛ MAHZÛRE HADİSİNİN HZ. PEYGAMBERİN ERGENLİK ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARLA İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA TAHLİLİ

3.1.İletişimle Alâkalı Genel Bilgiler, Temel İletişim Süreci, İletişim Sağlama Yolları ve İletişim Hataları.....	96
3.1.1.İletişim Kavramı ve Tanımı.....	96
3.1.2.İletişim Süreci.....	98
3.1.3.İletişim Sağlamanın Yolları.....	100
3.1.4.İletişim Engelleri.....	104
3.2.Hz. Peygamberin Çocuklarla Kurduğu Bağın Mâhiyeti.....	106
3.2.1.İçtenlik.....	106
3.2.2. Sevecenlik.....	107
3.2.3.Değer Vermek.....	108
3.2.4. Hoşgörü.....	109
3.2.5.Hayata Değer Katmak.....	110
3.3.Hz. Peygamberin, Ergenlik Çağındaki Çocuklarla İletişimde Kullandığı Metotlar.....	112
3.3.1.Tedricîlik.....	112
3.3.2.Muhataba Görelilik.....	113
3.3.3.Muhatabının Hayatını Kuşatan Her Şeye Muttali Olmak.....	114
3.3.4.Ödül-Ceza.....	114
3.3.5.Mâkûliyet/Tahammül Edilebilirlik.....	115
3.3.6.Hemhâl Olmak.....	115
3.4.Hz. Peygamberin Ebû Mahzûre'yle Kurduğu İletişim.....	116
3.4.1.Ezana Dair Temel Bilgiler ve Ezana Saygının Hissettirilmesi.....	116
3.4.1.1. Ezan ve Önemi.....	116
3.4.1.2.Ezan'ın Hükümü ve Ezan'da Tercî.....	116
3.4.1.3.Ezana Saygı.....	117
3.4.1.4.Duygusal Reaksiyon Meydana Getirme.....	117
3.4.1.5.Fiziksel Temas Yoluyla Duygusal İletişim Kurma.....	118
3.4.1.6.Ezanı Öğretmesi.....	119
SONUÇ.....	120
BİBLİYOGRAFYA.....	124
ÖZGEÇMİŞ.....	129

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 2.1: Rivayetin Birinci Bölümü (Sebeb-i İrâd).....	71
Tablo 2.2: Rivayetin İkinci Bölümü (Söze Girişten Ezan Okunmasına Kadarki Süreç)	74
Tablo 2.3: Rivayetin Üçüncü Bölümü (Ezânın Sözlerinin Öğretildiği Bölüm)	79
Tablo 2.4: Rivayetin Dördüncü Bölümü (Ebû Mahzûreyle İletişim)	86
Őekil 2.1: Hz. Peygamber ile Ebû Mahzûre'nin Meşhur Buluşmasını İhtivâ Eden Rivayetlerin İsnâd Şeması.....	100

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
a.g.m.	:	adı geçen makale
b.	:	ibn
bkz.	:	bakınız
bs.	:	baskı
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
M.Ü.	:	Marmara Üniversitesi
ö.	:	vefat yılı
s.	:	sayfa
(s.a.v.)	:	sallallâhu aleyhi ve sellem
sy.	:	sayı
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	tahkik eden
ts.	:	tarihsiz
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve devamı
v.dğr	:	ve diğerleri
[yy., yy.]	:	yayın yeri ve yılı yok

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Konu

Son yıllarda yaşanan bilimsel gelişmeler insanlararası iletişime hayati etkilerde bulunmuştur. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir olay, saniyeler içerisinde milyonlara ulaşarak insanları çok yönlü olarak etkilemektedir.

Günümüzde başta ebeveynler olmak üzere bütün insanların çözüm aradığı problemlerin başında gençlerle iletişim gelmektedir. Daha dar anlamda ergenlik dönemindeki gençlerle iletişim konusu özellikle psikolojik sorunların baş gösterdiği ve iletişimdeki başarı oranının düştüğü bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültür, bir toplumu diğerlerinden ayıran en önemli değerdir. Kültürü oluşturan unsurlar arasında din, dil, tarih, coğrafya, sanat, gelenekler-görenekler ve bunlardan daha fazlası sayılabilir. Bahsi geçen unsurların, içinde doğduğu ve geliştiği köklerden uzaklaşması kültürel yozlaşmayı ve beraberinde bilinçsiz taklitçiliği getirecektir.

Günümüzde gençlerimizin manevî değerleri öğrenmeleri ve içselleştirmelerine duyulan ihtiyaç toplumumuz tarafından fark edilmiş ve bu ihtiyacın giderilmesi adına çeşitli yol ve yöntemlere başvurulmuştur. Bunların bilimsel çerçevede ele alınarak bütünsel bir şekilde değerlendirilmesinin başarılı ve anlamlı sonuçlara götürebileceği düşünülmektedir.

Ergenlik dönemindeki çocukların manevî gelişimleriyle ilgili çalışmalar arasında inanç, ibadet, zaman yönetimi, değerler, bağımlılıklar, iletişim, kişilik gelişimi, cinsellik ve mahremiyet gibi çeşitli başlıklar dikkat çekmekte ve bahsi geçen konular özelindeki problemlere ayrı ayrı çözümler bulunmaya çalışılmaktadır.¹

İçinde buldukları gelişim dönemi gereği günümüz gençleri; çeşitli mecralarda popülerleştirildiği gözlemlenen ve insan tabiatına uymadığı düşünülen deizm, nihilizm, ateizm vb. düşünce akımlarının etkisine girebilmektedir. Bir takım manevî

¹ Mehmet Bayyığıt vd., (ed.), *Hz. Peygamber ve Gençlik Sorunları*, (Konya: Palet Yayınları, 2019), V.

değerler yaş gruplarına uygun ve tabiatlarıyla uyumlu ideal bir eğitim modeli çerçevesinde sunulmadığı takdirde birçok bunalımla karşı karşıya kalabilen ergenler hayatlarının en dinamik dönemlerini heba edebilmektedirler.

Din eğitimi, manevî değerlerin ergenlik çağındaki gençlere aktarımı ve gerek kişisel gerek sosyal meselelerde olsun sorumluluk sahibi fertler olarak topluma kazandırılması noktasında çok önemli bir yerde durmaktadır. Birçok toplumsal çalkantının yaşandığı ve ahlakî dejenerasyonun ön plana çıktığı XXI. yüzyılda bunu hayata geçirmek ancak ilmî olduğu kadar manevî olarak da yetişmiş ehil öğreticilerle mümkün olacaktır.

Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerim tarafından da ortaya konulan öğreticilik vasfının bu bağlamda önemli bir yerde durduğunu söylemek gerekir. Onun genelde gençlerle, özelde ergenlik çağındaki çocuklarla iletişiminin tahlili ve doğru anlaşılması büyük bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışmada, Hz. Peygamber ile Ebû Mahzûre arasında geçen bir olaydan hareketle ergenlik çağındaki çocuklarla iletişiminin mahiyeti tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çağdaş dünyanın en büyük meseleleri arasında sayılabilecek iletişim konusunda Hz. Peygamber'den nakledilen birçok rivayet bulunmaktadır. Bunlar incelendiğinde Hz. Peygamber'in; çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi farklı gelişim dönemlerindeki fertlerle iletişim kurduğu görülmektedir.

Bu çalışma ergenlik çağındaki çocuklarla iletişimi esas almakta olup anahtar kavramlar olarak belirlenen “ergenlik çağındaki çocuklar” ve “iletişim” ile sınırlandırılmıştır. Bahsi geçen iki kavramın, net bir şekilde görüldüğü ve bu tezin temel konusunu oluşturan rivayette, ezanı hafife alan ergenlik dönemindeki bir çocuğun, başarılı bir iletişimle Mescid-i Haram'da müezzinlik yapmayı isteyecek seviyeye nasıl gelebileceği somut örneklerle görülmektedir.

1.2.Kaynaklar ve Kapsam

Hadis rivayetlerinin tahrîci yapılırken *Kütüb-i sitte* veya farklı bir kaynakla sınırlandırılma yoluna gidilmemiştir. Zira araştırmanın temelini oluşturan hadisin metni bazı lafız farklılıkları dikkate alınmadığında aynıdır. Belirli bir kaynakla sınırlandırıldığı takdirde bazı eksik sonuçlara ulaşılabileceği düşünüldüğünden dolayı bahsi geçen yöntem benimsenmiştir.

Araştırma boyunca el-Mektebetü'sh-Şâmile programından faydalanılarak Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle iletişimine konu olan meşhur buluşmasını içeren hadis, ulaşılabilen bütün kaynaklarda kapsamlı bir şekilde taranmıştır. Bu kapsamda *Kütüb-i sitte*'nin dışına çıkarak sünen, müsned ve musannef türü temel hadis kaynaklarına da başvurulmuştur.

Râviler hakkında bilgi edinmek için Buhârî'nin, *et-Târîhu'l-kebir*, İbn Sa'd'ın, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, İbn Abdilber'in, *el-İstâb*, Mizzî'nin, *Tehzîbü'l-Kemâl*, ve Nevevî'nin, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lügât* gibi eserlerinden istifade edilmiştir.

Konuyla ilgili rivayetlerden hareketle, çeşitli iletişim esasları belirlenirken, âyetlerden de faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra yeri geldikçe Hz. Peygamber'in hayatından, çalışmaya katkı sağlayacak başka örnek olaylara da başvurulmuştur. Bunların yanında ergenlik dönemindeki çocuklarla iletişim konusunu ele alarak onların problemlerine çözümler sunan modern pedagojik eserlerden, tezler ve konuyla alakalı makalelerden faydalanılmıştır. Bu kaynaklar arasında İrfan Erdoğan'ın *İletişimi Anlamak*, Alev Önder'in *Okul Çağı Çocuğu ile İletişim*, Recai Doğan ve Remziye Ege'nin *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, Üstün Dökmen'in *İletişim Çatışmaları ve Empati* gibi kitaplar sayabilir.

1.3. Yöntem

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın konusu, kapsamı üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra kaynaklar ve çalışmanın yöntemi üzerinde durulmuştur.

İkinci Bölüm iki ana başlıktan oluşmaktadır. Hayatı ve hadis ilmindeki yerine temas edilen Ebû Mahzûre'nin; ismi, nesebi, kabilesi, ailesi, çocukluk ve gençlik yılları hakkındaki bilgiler ana hatlarıyla ortaya konmuştur. Ebû Mahzûre'nin hadis ilmindeki yerine gelince, Huneyn dönüşü Hz. Peygamber'le karşılaşmasını anlatan rivâyetlerin tahrîci yapılarak metinleri tahlil edilmiştir. Rivâyetin tespit edilebilen, kronolojik olarak yer aldığı ilk kaynak Şâfiî'nin *el-Müsned*'idir. Bu rivâyet iletişime konu olan bölümü de en detaylı şekilde ihtiva etmektedir. Bundan dolayı bu rivâyet esas alınarak, diğer kaynaklarda bu olayla ilişkilendirilebilecek bütün rivâyetler bununla karşılaştırılmıştır. Rivâyetlerdeki ziyâde/noksanlık ve farklılıkların ayrıntılı bir şekilde görülebilmesi için rivâyet dört ana bölüme ayrılmış ve tablo şeklinde

verilmiştir. Çalışmaya konu olan iletişim ilkelerinin tespit edilebileceği muhtevaya hâiz rivayetlerin senedlerinde yer alan râvilerin hayatlarına kısaca değinilmiş ve haklarındaki cerh ta'dîl değerlendirmelerine yer verilmiştir. Ayrıca bütün bunlardan sonra hadisin sıhhat sıhhat durumuyla alakalı değerlendirmelere yer verilmiştir.

Bununla birlikte Ebû Mahzûre'nin Hz. Peygamber'le meşhur buluşmasını ele alan rivâyetin farklı tarikleri incelenerek râviler, çalışmanın hacmini artırmaması açısından, ilk yer aldıkları rivayette tanıtılmıştır. İkinci Bölüm'ün sonunda bütün rivâyetlerin topluca görülebildiği bir isnâd şeması verilerek, hadisin bütün tariklerinin sunulması amaçlanmıştır.

İkinci Bölüm'de ayrıca "Ezan Lafızları", "Ezan ve İkâmet Lafızları", "Ezan ve İkâmetin Kelime Sayıları", "Ezanda Tesvîb"², "Müezzinlerin Müslümanlar İçin Ehemmiyeti", "Hz. Peygamber'in Bazı Kabilelere Verdiği Görevler" ve "Ezanın Okunma Vakti" gibi başlıklarla Ebû Mahzûre'nin rivayetlerinin hadis kaynaklarında ele alınış keyfiyeti ortaya konulmuştur.

Üçüncü Bölüm'de iletişimle alakalı genel bilgilere, temel iletişim sürecine ve iletişim engeline sebep olabilecek konulara kısaca değinilmiş, Hz. Peygamber'in çocuklarla kurduğu bağın mahiyeti, çocuklarla iletişimde kullandığı metotlar ve Ebû Mahzûre'yi te'dibi ele alınmıştır. Çalışmanın temel başlıkları, âyet ve hadislerle bir arada ele alınmış, yeri geldikçe modern psikolojinin verileri ayet ve hadislerle ilişkilendirilerek tetkik edilmiştir.

² Sabah ezanında, "حي على الفلاح"tan sonra iki defa, "الصلاة خير من النوم" (namaz uykudan hayırlıdır) sözü tekrarlanır ki buna "tesvîb" denilir. bkz. Abdurrahman Çetin, "Ezan", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/36.

İKİNCİ BÖLÜM

EBU MAHZÛRE’NİN HAYATI VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

2.1.Ebû Mahzûre’nin Hayatı

Bu bölümde Ebû Mahzûre’nin (ö. 59/678-79) ismi, nesebi, kabilesi, ailesi, çocukluk ve gençlik yılları hakkındaki bilgiler ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1.1.İsmi, Kabilesi ve Nesebi

Ebû Mahzûre’nin ismiyle ilgili birbirinden farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu durum “Ebû Mahzûre” künyesiyle meşhur olduğu için zamanla asıl isminin unutulması ve/veya birden fazla isimle anılmasıyla açıklanabilir. Ebû Mahzûre’nin biyografisine yer veren ricâl eserlerinde; Uveys b. Mi’yer b. Levzân b. Ureyc b. Sa’d b. Cumah³, Semure b. Mi’yer b. Levzân b. Rebîa b. Ureyc b. Sa’d b. Cumah el-Kureyşî el-Cumahî⁴, Semure b. Mi’yer Ebû Mahzûre el-Kureyşî⁵ ve Ebû Mahzûre⁶ şeklinde başlıklar açılması da bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ebû Mahzûre’nin isminin; Semure b. Mi’yer, Mi’yer b. Muhayrîz, Evs b. Mi’yer b. Levzân b. Rebîa b. Ureyc b. Sa’d b. Cumah⁷, Evs b. Mi’yer⁸, Seleme, Semure,

³ İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İstî’âb fi marifeti’l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, (Beyrut: Dâru’l-Ceyl,1992), 1/121.

⁴ a.g.e., 2/656.

⁵ Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *et-Târîhu’l-kebîr*, (Haydarâbad: Dâru’l-meârifî’l-Osmâniyye, y.y), 4/177.

⁶ İbn Sa’d, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa’d b. Menî’ el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, 1 bs. (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990), 6/7.

⁷ İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 4/1751; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 6/7; Hakim, *Müstedrek*, 3/589.

⁸ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm ve Vefeyâtü’l-Meşâhir ve’l’Alâm*, thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf, II, 3. Bs., (Beyrut: Dârü’l-Ğarbi’l-İslâmî, 2003), 558; Dârekutnî, *el-Mu’telif ve’l-Muhtelif*, thk. Muvaffik b. Abdillâh b. Abdilkadir, 1 bs. (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1986), 4/2017.

Selmân,⁹ olduğu söylenmektedir. Tirmizî Ebû Mahzûre'nin adının Semure b. Mi'yer olduğunu söylemektedir.¹⁰

Ebû Mahzûre'nin ismi konusunda dikkat çeken diğer bir husus ise neredeyse bütün kaynaklarda yer alan "Mi'yer" şeklindeki okunuştur. Arapça yazımdan kaynaklanan çok ihtimalli okunuş nedeniyle bu ismin farklı şekillerde kaydedildiği görülmektedir. Nitekim bazı makalelerde bu ismin "Mu'îr" şeklinde yazıldığı görülmektedir.¹¹ Fakat Nevevî (ö. 676/1277) bu ismin okunuşunda م harfinin kesreli, ع harfinin cezimli, ي harfinin fethalı olması gerektiğini açık bir şekilde ifade etmektedir.¹²

Ensâb alimi Ebû'l-Yakzân (ö. 190/806), Ebû Mahzûre'nin isimleri arasında sayılan "Evs b. Mi'yer'in" kardeşinin adı olduğunu belirtmekte, diğer bir ensâb alimi Zübeyr b. Bekkâr (ö. 256/870) ise kardeşinin adının Üneys b. Mi'yer olduğunu ifade ederek "Evs b. Mi'yer'in" Ebû Mahzûre'nin ismi olduğunu söylemektedir.¹³

2.1.2. Ailesi

Ebû Mahzûre'nin annesi, babası, eşi, çocukları ve kardeşleriyle ilgili sınırlı bilgi bulunmaktadır. İsmiyle alâkalı herhangi bir bilgi bulunmayan annesi, Huzâa kabilesindedir.¹⁴ Babasının isminin Mi'yer, Umeyr b. Levzân b. Vehb b. Sa'd b. Cumah, İbn Levzân b. Rebîa b. Sa'd b. Cumah, İbn Levzân b. Ureyc b. Sa'd b. Cumah, İbn Levzân b. Rebîa b. Ureyc b. Sa'd b. Cumah¹⁵ olduğu söylenmektedir. Oğlu Abdülmelik ve eşi Ebû Mahzûre'den hadis rivayet etmiştir.¹⁶ Ebû Mahzûre'nin

⁹ Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahman. *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, XXXV, 1 bs, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle 1980), 256.

¹⁰ Tirmizî, "Salât", 140.

¹¹ Fatih Koca, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri", *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52: 2 (2011) 303.

¹² Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye), 4/266.

¹³ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 1/121.

¹⁴ a.g.e., 4/1751.

¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 256.

¹⁶ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/614-622.

oğlu ve torunları, İmam Şâfiî'nin yaşadığı döneme kadar Mescid-i Haram'da müezzinlik görevini üstlenmiştir.¹⁷ Abdulmuttaliboğulları sikâye, Abdüddaroğulları hicâbe, Ebû Mahzûre ve ailesi de ezan okuma konusunda görevlendirilmişlerdir.¹⁸ Torunu Muhammed b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre'nin Kâbe'de müezzinlik yaptığı ifade edilmektedir.¹⁹ Bir diğer torunu olan Abdülaziz de Mescid-i Haram'da müezzinlik görevini yürütmüştür.²⁰

Ebû Mahzûre ile aynı anne ve babadan dünyaya gelen Uneys ya da Uveys isimli bir kardeşinin olduğu ve Bedir günü kâfir olarak öldüğü söylenmektedir.²¹ İbn Sa'd (ö. 230/845) Bedir günü kâfir olarak ölen kardeşinin adının Evs olduğunu kaydetmektedir.²²

2.1.3.Çocukluk ve Gençlik Yılları

Ebû Mahzûre'nin çocukluk ve gençlik yıllarıyla alâkalı ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ebû Mahzûre Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olmuştur.²³ Huneyn dönüşünde arkadaşlarıyla birlikte Hz. Peygamberle karşılaşması olayını anlatan rivayetlere bakıldığında, Ebû Mahzûre kendilerini on kişilik ergenlik dönemine yakın bir grup olarak ifade etmektedir.²⁴ Mekke'nin fethi ile Huneyn Savaşı arasında on yedi gün olduğuna bakılırsa, Ebû Mahzûre'nin ergenlik dönemine çok yakın bir dönemde Müslüman olduğu söylenebilir. Mekke'nin fethi günü Hz. Peygamberden izin alarak Bilâl-i Habeşî (ö. 20/641) ile birlikte ezan okuduğu da ifade edilmektedir.²⁵ Buradan hareketle Ebû Mahzûre'nin ezan okuma konusunda

¹⁷ Nevevî, *Tehzîbü 'l-esmâ ve 'l-lügât*, 2/267.

¹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, 3/589.

¹⁹ a.g.e., II, 268.

²⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, 6/347.

²¹ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4/1751.

²² İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü 'l-Kübrâ*, 6/7.

²³ a.g.e., 6/7.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/91.

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü 'l-Kübrâ*, 6/7.

istekli bir yapıya sahip olduğu da söylenebilir. Huneyn dönüşünde müezzin ezan okurken, söylediklerini yüksek sesle tekrar ederek, ezanla farkında olmadan da olsa alay etmesi, Ebû Mahzûre'nin afacan bir çocuk olduğunu göstermektedir.²⁶ Yine Hz. Peygamber'in, Ebû Mahzûre'yi Mescid-i Haram'da müezzin olarak görevlendirmesi de çocukluk ve gençlik dönemlerinde müezzinlik gibi kutlu bir görevi yaptığını göstermektedir. Nitekim ömrünün sonuna kadar da bu görevi sürdürmüştür.²⁷

2.1.4.Hz. Peygamber'le Tanışması

Kaynaklardaki bilgileri incelediğimizde Ebû Mahzûre Hz. Peygamber'le iki kere karşılaşmıştır. Bu karşılaşmalardan ilki Mekke'nin fethedildiği gün olmuştur.²⁸ Bu karşılaşmada yukarıda da belirtildiği gibi Ebû Mahzûre Hz. Peygamberden ezan okuma konusunda izin istemiş ve Bilâl-i Habeşî ile birlikte ezan okumuştur.²⁹ İkinci karşılaşma Huneyn dönüşünde müezzin ezan okurken, söylediklerini yüksek sesle tekrar ederek, ezanla farkında olmadan da olsa alay etmesi sonucu olmuştur.³⁰ Hz. Peygamber onu yanına çağırması ve bizzat ezanın nasıl okunması gerektiğini anlatmıştır.³¹ Rasûlullah ezanı kendisine öğrettikten sonra başının ön kısmını eliyle sıvazlamış, kendisine dua etmiş bunun sonucunda oluşan muhabbetle Ebû Mahzûre'nin ölene kadar saçının ön bölümünü tıraş etmediği, oturduğunda saçının yere kadar ulaştığı ifade edilmektedir.³² İkinci karşılaşma olarak belirttiğimiz Huneyn dönüşünde meydana gelen olayın İslâm Ansiklopedisinde Tâif Muhasarası'ndan dönerken olduğu ifade edilmektedir.³³ Bunun sebebinin Huneyn Savaşı'ndan sonra hemen Tâif Muhasarasının gerçekleşmesi olabilir. Hz. Peygamber

²⁶ Nesâî, "Ezân", 5; İbn Mâce, "Ezân", 2.

²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 34/259.

²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-Kübrâ*, 6/7.

²⁹ a.g.e., 6/7.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/91.

³¹ Müslim, "Salât", 3.; Ebû Dâvûd, "Salât", 28; İbni Mâce, "Ezân", 2; Nesâî, "Ezân", 5.

³² Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 4/178

³³ Murat Sarıçık, "Ebû Mahzûre", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/179.

Huneyn'den sonra Tâif'i muhasara etmiş, ardından dönüş yolunda Ebû Mahzûre ile karşılaşmıştır denilebilir.

2.1.5. Müezzinliği

Bilindiği kadarıyla Hz. Peygamberin meşhur üç müezzini vardır. Bunlar Bilâl-i Habeşî (ö. 20/641), Ebû Mahzûre ve Amr b. Ümmi Mektûm'dur (ö 15/636). Bilâl-i Habeşî olmadığında Ebû Mahzûre'nin müezzinlik yaptığı ve onun da olmadığı zamanlarda İbni Ümmü Mektûm'un müezzinlik yaptığı belirtilmektedir.³⁴

İkinci Bölümde detaylarını anlatacağımız, Hz. Peygamberin ezanla alay eden çocuklarla karşılaşması ve onlar arasında Ebû Mahzûre'nin sesinin güzel olduğunu fark etmesi, ardından diğer çocukları göndererek ona ezan okumayı bizzat öğretmesi ve Mescid-i Haram'da müezzinlik yapmasına müsaade etmesi onun müezzinlik kabiliyetini göstermektedir.³⁵

Kâbe müezzinliği gibi önemli bir görevin Ebû Mahzûre'ye verilmesi sesinin güzel ve etkileyici olduğunu da ortaya koymaktadır. Nitekim ezan okuma konusunda ve ses açısından insanların en güzeli olduğu da kaynaklarda belirtilmektedir.³⁶ Diğer taraftan Ebû Mahzûre'nin ezân okurken göbeğinin çatlarcasına bir hâl aldığı, bir keresinde Hz. Ömer'in bu konuda kendisine şaşırarak "Neredeyse göbeğin çatlamasından korktum" manasına gelen hitapta bulunarak çok yüksek sesli ezân okuduğu da ifade edilmektedir.³⁷

2.1.6. Vefâtı

Ebû Mahzûre ömrünün sonuna kadar Mekke'den ayrılmamıştır.³⁸ el-Vâkidî'nin (ö. 207/823) söylediğine göre Hicrî 59/678-79 senesinde Mekke'de vefat etmiştir.³⁹ Vefat yılının 79/698 olduğu da kaynaklarda geçmektedir.⁴⁰

³⁴ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, 3/177.

³⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/614.

³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 34/256.

³⁷ a.g.e., 34/256.

³⁸ a.g.e., 259.

³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, 6/8.

2.2.Hadis İlimindeki Yeri ve Huneyn Dönüşü Hz. Peygamber’le Karşılaşması Olayını Anlatan Rivâyetler

Bu bölümde Ebû Mahzûre’nin rivâyet ettiği hadisler ele alınacaktır. Ebû Mahzûre rivâyet ettiği bütün hadisleri Hz. Peygamber’den nakletmiştir. Bu rivâyetler Rasûlullah’la karşılaşma olayı ve bu olayda yaşananlar, sadece ezanın sözleri, ezan ve ikâmetin sözleri, ezan ve ikâmetin kelime sayıları, ezanda tesvîb, müezzinlerin Müslümanlar için ehemmiyeti, Hz. Peygamber’in bazı kabilelere verdiği görevler, ezanın okunma vakti konularıyla ilgilidir. Ebû Mahzûre’nin rivâyet ettiği hadislerin sayısı, Ahmed b. Hanbel’in Müsned’e göre sekiz tanedir. Bu hadislerden yedisi ezan ve ikâmetle alakalı, biri de kabilelere verilmiş görevlerle ilgilidir. Fakat tespit edebildiğimiz kadarıyla on iki farklı hadis rivayet etmiştir. Bu rivayetlerden sekizi ezan ve ikametle, biri kabilelere verilmiş olan görevlerle, ikisi ezanın okunma vaktiyle, biri de müezzinliğin önemiyle alakalıdır. Bu rivâyetler, “Ebû Mahzûre’nin Rivâyet ettiği Hadisler” başlığı altında kaynaklarıyla beraber verilmiştir.

Ebû Mahzûre’den el-Esved b. Yezîd en-Nehaî, Evs b. Hâlid, es-Sâib el-Mekkî, Osman b. Sâib’in babası, Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Mekkî, Abdullah b. Muhayriz, torunu Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre, oğlu Abdülmelik b. Ebî Mahzûre, Ebû Selman el-Müezzin, eşi Ümmü Abdilmelik b. Ebî Mahzûre hadis rivâyet etmiştir.⁴¹

Huneyn dönüşü Hz. Peygamber’le karşılaşması olayını anlatan rivâyetlere geldiğinde, öncelikle iletişim konusunda bizlere yol gösterici olduğunu düşündüğümüz Huneyn dönüşünde Rasûlullah’la (s.a.v.) karşılaşmasını ve sonrasında meydana gelen olayları geniş bir şekilde anlatan ve ilk rivâyet olan Şâfiî’nin *el-Müsned*’inde geçen rivâyetin Arapça metni ve Türkçe tercümesiyle birlikte verilmiştir. Konuyla alakalı diğer rivâyetlerin Arapça metinleri ve tercümeleri çalışmanın hacmini artırmaması adına verilmemiş, bütün rivâyetlerden sonra metinler arası bütün farklılıkların görülebileceği tablolar dikkatlere sunulmuştur. Ayrıca her rivâyetin Şâfiî’nin *el-Müsned*’iyle olan farklılıkları ilgili başlık altında ayrıntılı olarak verilmiştir. Çalışmamızda konusu olan, Ebû Mahzûre’yle olan

⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 34/259.

⁴¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 34/256.

iletişimi anlatan rivâyetlerin râvileri hakkında kısa bilgiler verilmiş, ardından bütün hadisleri içeren bir isnâd şeması oluşturulmuş ve sonunda bir değerlendirme yapılmıştır.

Ayrıca Ebû Mahzûre'den rivâyet edilen bütün hadisler yukarıda zikredilen konu başlıklarında muhtevalarına göre tasnif edilmiştir.

2.2.1.Rivâyetin Tahrîci

Hz. Peygamber'le Huneyn dönüşünde karşılaştığı olayı geniş bir şekilde ihtivâ eden rivâyetlerin intikal ettiği kaynakları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Şâfiî (ö. 204/820), *el-Müsned*
2. Şâfiî'nin (ö. 204/820) Müzenî ve sonrasında Tahâvi Tarafından Rivayet Edilen, *es-Sünenü'l-me'sûre* Adlı Eseri
3. Abdürrezzâk es-San'ânî (ö. 211/826-27), *el-Musannef*
4. Ahmed b. Hanbel (ö. 235/849), *el-Müsned*
5. İbn Mâce (ö. 273/887), *es-Sünen*
6. Ebû Dâvûd (ö. 275/889), *es-Sünen*
7. İbn Ebû Âsım (ö. 287 / 900), *el-Âhâd ve'l-mesânî*
8. Nesâî (ö. 303/915), *es-Sünen*
9. İbn Huzeyme (ö. 311/924), *es-Sahih*
10. İbn Hibbân (ö. 354/965), *Sahîh-i İbn Hibbân*
11. Taberânî (360/979), *Mu'cemu'l-kebîr*
12. Dârekutnî (ö. 385/995), *es-Sünen*
13. Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübra*, *es-Sünen ve'l-âsâr*

2.2.2.Şâfiî'nin (ö. 204/820) *el-Müsned*'inde Yer Alan Rivâyet

Öncelikle Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde geçen rivâyet -ulaşılabilen- ilk rivâyettir. Rivâyetin baş kısmında hadisin sebab-i îrâdına⁴² yer verildiği görülmektedir. Ayrıca

⁴² Hadisin Peygamberden (s.a.v.) sonra anlatılmasına yol açan neden, vesile ve durum. bkz. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.175.

ثُمَّ دَعَانِي حِينَ قَضَيْتُ التَّأْذِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى نَاصِيَةِ أَبِي مَحْدُورَةَ، ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ مَرَّ بَيْنَ تَدْيِيهِ، ثُمَّ عَلَى كَيْدِهِ، ثُمَّ بَلَغَتْ يَدُهُ صُرَّةَ أَبِي مَحْدُورَةَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

- "بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ". فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مُرْنِي بِالتَّأْذِينَ بِمَكَّةَ.

فَقَالَ:

- "قَدْ أَمَرْتُكَ بِهِ".

وَدَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ، وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أَسِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَدْنَيْتُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَأَخْبَرَنِي بِذَلِكَ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ آلِ أَبِي مَحْدُورَةَ عَلَى نَحْوِ مَا أَخْبَرَنِي ابْنُ مُحَيْرِيزٍ. قَالَ الشَّافِعِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَأَدْرَكْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْدُورَةَ يُؤَدِّنُ كَمَا حَكَى ابْنُ مُحَيْرِيزٍ، وَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ، عَنْ أَبِي مَحْدُورَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مَعْنَى مَا حَكَى ابْنُ جُرَيْجٍ.

Müslim b. Hâlid → İbn Cüreyc → Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebû Mahzûre → Abdullah b. Muhayriz isnâdıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Mahzûre'nin yanında yetim olarak yetişmiş olan Abdullah b. Muhayriz, Ebû Mahzûre onu Şam'a göndermeye hazırlanırken, Ebû Mahzûre'ye şöyle demiştir:

Ey amcacığım! Ben Şam'a gidiyorum. Korkarım ki orada bana senin ezan okuyuşunu sorarlar bunun için bana o olayı anlat. Bunun üzerine Ebû Mahzûre şöyle dedi:

Ben, bir nefer (on kişilik grup) içinde yola çıkmıştım. Biz yolun bir yerinde bulunuyorduk. Rasûlullah da Huneyn'den dönüyordu. Rasûlullah ile yolun bir yerinde karşılaştık. Müezzini, O'nun yanında namaz için ezan okudu. Biz de müezzinin sesini, ondan uzakta olduğumuz halde işittik. Onunla alay ederek ve bağırarak ezan okuduk. Rasûlullah (sesimizi) işitti ve bizi huzuruna götürmek üzere (birilerini) gönderdi.

Hz. Peygamber:

-Sesini yüksek olarak işittiğim hanginizdir? diye sordu. Hepsi beni işaret ettiler ve doğru söylediler. Bunun üzerine Rasûlullah hepsini gönderdi ve beni alıkoyarak bana:

olayı benzer şekilde İbrahim b. Abdilaziz'in babasından, İbn Muhayriz ve Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den rivâyet ettiğini ifade etmiştir.⁴³

2.2.2.1.İsnâddaki Râviler

Bu başlık altında Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde geçen hadisin isnâdında bulunan râviler hakkında kısa bilgiler verilerek verilecektir.

a) Müslim b. Hâlid

Tam adı Müslim b. Hâlid el-Mekkî'dir. ez-Zenci olarak da tanınmıştır.⁴⁴ İbn Ebî Müleyke, Amr b. Dinâr, Yezîd b. Müslim gibi kişilerden hadis almış, el-Humeydî, Müsedded, Hakem b. Musa, Mervân b. Muhammed, Hişâm b. Ammâr gibi kişilere hadis rivâyet etmiştir.⁴⁵ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) "Leyse bihi be's"⁴⁶, Ebû Dâvûd "zayıf"⁴⁷ değerlendirmesinde bulunurken, Ebû Hâtim (ö. 327/938) de "Lâ yuhteccu bih/hadiste hüccet değil"⁴⁸ diyerek tenkîd etmiştir. Buhârî de "münkeru'l-hadis" olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹ Müslim b. Hâlid 180/796 yılında vefat etmiştir.⁵⁰

⁴³ Şâfiî, *el-Müsned*, 1/30.

⁴⁴ Zehebî, *Siyer*, 8/176.

⁴⁵ Zehebî, *Siyer*, 8/228.

⁴⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV, 742; Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis, yazılır ve araştırılır/incelenir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.175.

⁴⁷ a.g.e., 742.

⁴⁸ Lâ yuhteccu bih: Cerhin, Zehebî ve Sehâvî'ye göre beşinci, Irâkî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, s.173; Üçüncü derece cerhe delalet eden lafızlardandır. Kaide olarak üçüncü dereceden bir lafızla cerhedilen râvînin hadisleriyle inticac edilmezse de büsbütün yabana atılmaz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Müctebâ, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.196.

⁴⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/742; Münkeru'l-hadis: Cerhin, Zehebî'ye göre beşinci, Irâkî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılır. Böyle bir râvînin

b) İbn Cüreyc

Tam adı Abdülmelik b. Abdilaziz b. Cüreyc el-Kureşî'dir.⁵¹ İbrahim b. Muhammed b. Ebî Atâ, İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha⁵², Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Hüseyin, Abdullah b. Ebî Ammâr, Abdülaziz b. Abdülmelik b. Ebî Mahzûre⁵³ ve daha birçok muhaddisten hadis almış, el-Hasan b. Muhammed b. Ubeydillah b. Ebî Yezîd, Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme, Zeyd b. Hibbân ve daha birçok kişiye hadis rivâyet etmiştir.⁵⁴

İbn Cüreyc “imâm”, “allâme”, “hâfız” gibi sıfatlarla nitelendirilerek hadis ilmindeki seviyesi belirtilmiştir. Ayrıca Yahyâ b. Maîn (233/848) onu bütün rivâyetlerinde “sika”,⁵⁵ Yahyâ b. Saîd ise “sadûk” olarak nitelendirmiştir.⁵⁶ İbn Cüreyc 150/767 yılında vefat etmiştir.⁵⁷

c) Abdülaziz b. Abdülmelik b. Ebî Mahzûre

Tam adı Abdülaziz b. Abdülmelik b. Ebî Mahzûre el-Kureşî el-Cumahî el-Mekkî'dir.⁵⁸ Abdülaziz dedesi Ebû Mahzûre'den ezan ile alakalı hadis rivayet etmiş, oğlu İbrahim Ebû Saîd Muhammed b. Saîd et-Tâifî ve İbn Cüreyc de kendisinden

rivayet ettiği hadis i'tibâr için alınır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, s.227; Cerh lafızlarındandır. Bu cerh hükmü verilen bir ravinin hadisleri dini konularda hüccet sayılmaz. Ancak büsbütün reddedilmez, i'tibâr için yazılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Müctebâ, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.273.

⁵⁰ a.g.e., 4/742.

⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 18/338.

⁵² a.g.e., 18/339.

⁵³ a.g.e., 18/341.

⁵⁴ a.g.e., 18/345.

⁵⁵ Zehebî, *Siyer*, 6/329.

⁵⁶ a.g.e., 6/330.

⁵⁷ a.g.e., 6/333.

⁵⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, 5/193; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 18/167.

hadis almıştır.⁵⁹ İbn Hibbân “*es-Sikât*” adlı eserinde ismini zikretmiş, aynı zamanda “makbul” olarak sıfatlandırılmıştır.⁶⁰

Abdülaziz Mescid-i Haram’da müezzinlik görevini de yürütmüştür.⁶¹ Vefat yılıyla alakalı taranılan kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

d) Abdullah b. Muhayriz

Tam adı Abdullah b. Muhayriz b. Cünâde b. Vehb el-Kuraşî el-Cumahî el-Mekkî’dir.⁶² Üvey babası olan Ebû Mahzûre, Muâviye, Ubâde b. Sâmit ve Ebû Saîd ve daha başka birçok sahâbiden hadis alan Abdullah b. Muhayriz, Mekhûl, İsmâil b. Ubeydullah gibi muhaddislere hadis rivâyet etmiştir.⁶³

Allah’a (c.c.) itaat, ibâdet ve ilim konularında önde, nefisinin arzu isteklerine uymama konusunda da en hassas insanlardan olduğu belirtilmiştir.⁶⁴

Zehebî, kendisini “imam”, “fakih”, “rabbanî”⁶⁵, İclî (ö. 261/875) de “sika” olarak nitelendirmiş ve insanların en hayırlılarından olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶

Abdullah b. Muhayriz 91/709- 100/718 yılları arasında bir yılda vefat etmiştir.⁶⁷

2.2.3. Şâfiî’nin, Müzenî (ö. 264/878) Tarafından Rivayet Edilen *es-Sünenü’l-Me’sûre*’indeki Ziyâdelik/Farklılık

Şâfiî’nin Müzenî (ö. 264/878) tarafından rivayet edilen *es-Sünenü’l-Me’sûre*’indeki rivayet, Müslim b. Hâlid ve Abdullah b. el-Hâris el-Mahzûmî→ İbn Cüreyc→

⁵⁹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 6/18; a.g.e., 18/167

⁶⁰ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 358.

⁶¹ a.g.e., 6/347.

⁶² Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 2/1127.

⁶³ a.g.e., 2/1127.

⁶⁴ a.g.e., 2/1127.

⁶⁵ Zehebî, *Siyer*, 4/494.

⁶⁶ İmam Mâlik, *Muvatta*, 6/185.

⁶⁷ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 2/1127.

Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla rivâyet edilmiştir.⁶⁸

Bu rivâyetin sebab-i îrâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyet arasındaki tek farklılık حِينَ zarfının yerine حَتَّى nin yer almasıdır.

Rivâyetin ikinci bölümünün giriş kısmındaki قَالَ ifadesinden sonra لَهُ ifadesi gelmiştir. Diğer bir farklılıkta فَسَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ifadesinin فَسَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ olarak yer almasıdır.

Ezan sözlerinin anlatıldığı üçüncü bölüm *el-Müsned* ile herhangi bir farklılık ihtiva etmemektedir.

Çalışmamızda, iletişim ilkelerini tespit etmeye çalıştığımız ve Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle başarılı bir iletişim kurarak, ezanla dalga geçen bir çocukken Mekke'de müezzin olmayı isteyecek hâlet-i ruhiyeye nasıl kavuşturulduğunun anlatıldığı bölüm olan rivâyetimizin dördüncü bölümüne gelindiğinde, Şâfiî'nin *el-Müsned*'inden farklı olarak ثُمَّ مَرَّ بَيْنَ تَدْيِيهِ cümlesindeki مَرَّ kelimesi yer almamaktadır. Diğer taraftan فَسَمِعْتُ عَلَى عَنَابِ بْنِ أَبِي عَمَلٍ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ şeklinde rivâyet edilmiştir. Bunlarla birlikte بِمَكَّةَ فَأَذْنْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ cümlesindeki بِمَكَّةَ ve مَعَهُ ifadeleri ziyâde olarak yer almaktadır. Rivâyetin sonunda yapılan açıklamalardan قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَأَخْبَرَنِي بِذَلِكَ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ آلِ أَبِي مُحَمَّدٍ بِنِ ابْنِ مَحْبُورَةَ عَلَى نَحْوِ مَا أَخْبَرَنِي ابْنُ مُحَمَّدٍ بِنِ ابْنِ مَحْبُورَةَ bölümü manaya etki etmeyecek şekilde farklılıklarla birlikte yer almaktadır. Ancak Şâfiî'nin açıklamalarının bulunduğu kısım bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.3.1.İsnâddaki Râviler

Müslim b. Hâlid ve Abdullah b. el-Hâris el-Mahzîmî→ İbn Cureyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz isnâdıyla rivâyet edilen hadisin isnâdındaki Müslim b. Hâlid, İbn Cureyc, Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre ve Abdullah b. Muhayriz isimli râviler önceki hadiste tanıtılmıştı. Burada Abdullah b. el-Hâris el-Mahzîmî isimli râviden kısaca şöyle söz edilebilir.

a) Abdullah b. el-Hâris el-Mahzîmî

Tam adı Abdullah b. Hâris b. Abdilmelik el-Mahzîmî el-Mekkî'dir.⁶⁹

⁶⁸ Şâfiî, *es-Sünenü'l-Me'sûre*, 1/290.

İbn Cüreyc, Seyf b. Süleyman, Sevr b. Yezîd ve daha birçok âlimden hadis almış, eş-Şâfiî, el-Humeydî, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Rahûyâ gibi âlimlere hadis rivâyet etmiştir.⁷⁰

Onun hakkında Ya'kûb b. Şeybe (ö. 262/875) "sika" değerlendirmesi yapmış, İbn Hibbân da onu "*es-Sikât*" isimli eserinde zikretmiştir.⁷¹ Vefat yılının 181/797-190/805 arasında olduğu ifade edilmektedir.⁷²

2.2.4. Abdürrezzâk'ın (ö. 211/826-27) *el-Musannef*'indeki Rivâyetin Ziyâdeliği / Farklılığı

Bu rivâyet Abdürrezzâk → İbn Cüreyc → Osman b. Sâib → Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdîmelik isnâdıyla Ebû Mahzûre'den rivâyet edilmiştir.⁷³

Abdürrezzâk'ın *el-Musannef*'inde rivâyette sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Bu rivayet Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde geçen rivayetle karşılaştırıldığında ezânî öğretim sürecine kadar geçen bölümü, gerek olayların meydana geliş sırası açısından gerekse de muhteva açısından farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Bundan dolayı metnin karşılaştırılması yerine Türkçe tercümesinin verilmesi daha uygun olacaktır:

Ebû Mahzûre şöyle anlatıyor: Ben, on kişilik bir grup genç içinde, Rasûlullah'la Huneyn'e doğru yola çıkmıştım. O bize insanların en sevimsiziydi. Onlar ezan okudular ve bizde ezan okuyarak onlarla alay ettik. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"O gençleri bana getiriniz!"

Sonra şöyle buyurdu:

"Ezan okuyunuz".

Hepsi ezan okudular ben de onların en sonuncusu olarak ezan okudum. Ardından Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14/394.

⁷⁰ a.g.e., 14/394.

⁷¹ a.g.e., 14/395.

⁷² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/874.

⁷³ Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîb el-A'zamî, 2. Bs., (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983), 1/457.

“Güzel! Duyduğum ses buydu. Git ve Mekkelilere ezan oku. Attâb b. Esed’e, ‘Hz. Peygamber bana Mekkelilere ezan okumamı emretti.’ diye söyle”. dedi ve daha sonra alnını mesh etti.

Hiz. Peygamber’in ezanın sözlerini öğrettiği üçüncü bölüme gelindiğinde أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ bölümü el-Müsned’te iki kere ayrı ayrı yazıldığı halde bu rivâyette bu sözlerden sonra مَرَّتَيْنِ ifadeleri yer almaktadır. Bunlarla birlikte el-Müsned’te bulunmayan sabah namazın için okunan ilk ezanda الصَّلَاةُ خَيْرٌ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ ifadesinin iki kere eklenmesi ve ikâmet okurken de قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ ifadelerinin iki kez okunması bu rivâyette ziyâde olarak yer almaktadır.

Rivâyetin dördüncü bölümüne gelindiğinde yaşanan olaylar detaylı bir şekilde yer almamakla birlikte, sadece Hiz. Peygamber mesh ettiği için, Ebû Mahzûre’nin saçlarının ön kısmını hiç kesmediğini ifade eden قَالَ: فَكَانَ أَبُو مَحْزُورَةَ لَا يَجْرُئُ نَاصِيئَهُ وَلَا لَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَسَّحَ عَلَيْهَا cümleleri bu rivâyette yer almaktadır.

2.2.4.1. İsnâddaki Râviler

İbn Cüreyc daha önceki rivâyette tanıtıldığı için burada tanıtılmayan Osman b. Sâib, Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdilmelik isimli râviler tanıtılacaktır.

a) Osman b. Sâib

Tam adı Osman b. Sâib el-Cumahî el-Mekkî’dir.⁷⁴

Ümmü Abdilmelik b. Ebî Mahzûre ve babasından hadis almış, İbn Cüreyc’e hadis rivâyet etmiştir.⁷⁵

İbn Hibbân “*es-Sikât*” isimli kitabında adına yer vermiş, kendisi hakkında “makbûl” değerlendirmesi yapılmıştır.⁷⁶

Vefat tarihi ile alakalı kaynaklarda herhangi bir tarih zikredilmemiştir.

b) Sâib el-Cumahî

Tam adı Sâib el-Cumahî el-Mekkî’dir.⁷⁷ Kendisi Ebû Mahzûre’den hadis almış, oğlu Osman b. Sâib de kendisinden hadis rivâyet etmiştir.⁷⁸

⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü ’t-Tehzîb*, 7/117.

⁷⁵ a.g.e., 7/117.

⁷⁶ İbn Hacer, *Takrîbü ’t-Tehzîb*, 383.

İbn Hibbân “es-Sikât” isimli kitabında ismine yer vermiş,⁷⁹ kendisi “makbul” olarak değerlendirilmiştir.⁸⁰ Vefat yılıyla alakalı kaynaklarda herhangi bir bilgi zikredilmemiştir.

c) Ümmü Abdilmelik

Kaynaklarda tam adı Ümmü Abdilmelik b. Ebû Mahzûre olarak zikredilmiştir.⁸¹

Hadis aldığı tek kişi eşi Ebû Mahzûre’dir. Kendisi de Osman b. Sâib’e hadis rivâyet etmiştir.⁸²

Ümmü Abdilmelik için “makbul” (3. dereceden) değerlendirilmesi yapılmamıştır.⁸³ Vefat tarihiyle alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.2.5. Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) *el-Müsned*’indeki Rivâyetlerin Ziyâdeleri/Farklılıkları

Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde dört rivâyet yer almaktadır.

1. Rivâyet

Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’indeki 1. Rivâyet olarak adlandırdığımız rivâyet, Abdürrezzâk→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdilmelik isnâdıyla Ebû Mahzûre’den rivâyet edilmiştir.⁸⁴

Bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü ’l-Kemâl*, 10/196.

⁷⁸ a.g.e., 10/196.

⁷⁹ a.g.e., 10/196.

⁸⁰ İbn Hacer, *Takrîbü ’t-Tehzîb*, 228.

⁸¹ Mizzî, *Tehzîbü ’l-Kemâl*, 35/394.

⁸² a.g.e., 35/394.

⁸³ İbn Hacer, *Tahrîru Takrîbi ’t-Tehzîb*, 4/444.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedü ’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnaût, -v.dgr., (Beyrut: Müessesetü ’r-Risâle, 1420/1920), 24/91.

Rivâyetin ikinci bölümü ise Şâfiî'nin rivâyetinden hem bağlam olarak hem de kronolojik olarak farklıdır. Dolayısıyla rivâyetin tercümesini vermek daha isabetli olacaktır:

Ebû Mahzûre şöyle anlatıyor: Ben, on kişilik bir grup genç içinde, Rasûlullah'la Huneyn'e doğru yola çıkmıştım. Hz. Peygamber bize göre insanların sevimsiziydi. Onlar ezan okudular ve bizde ezan okuyarak onlarla alay ettik. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

- “O gençleri bana getiriniz!”

Sonra şöyle buyurdu:

- “Ezan okuyunuz”

Hepsi ezan okudular ben de onların en sonunda ezan okudum. Ardından Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“Evet! Duyduğum ses buydu. Git ve Mekkelilere ezan oku. Attâb b. Esed'e, 'Hz. Peygamber bana Mekkelilere ezan okumamı emretti.' diye söyle.” Daha sonra elini alınımın üzerine sürdü.

Üçüncü bölümde ise *وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ* ve *أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* sözleri *el-Müsned*'te olduğu gibi iki kez peşpeşe bulunmamakta, bu sözlerden sonra *مَرَّتَيْنِ* ifadesi yer almaktadır. Bunların yanında *فَامَنْدُ مِنْ صَوْتِكَ* ifadeleri yerine sadece *ثُمَّ ارْجِعْ* ifadeleri zikredilmektedir. Ayrıca *وَإِذَا أَدْنَتْ بِالْأُولَى مِنَ الصُّبْحِ فَقُلْ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، إِذَا أَقَمْتَ فَفُلْهَا مَرَّتَيْنِ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، أَسَمِعْتَ؟* ifadeleri de ziyâde olarak bu rivâyette yer almaktadır.

Rivâyetin dördüncü bölümünde yer alan ifadeler bir önceki başlık altında ifade edilen Abdürrezzâk'ın *el-Musannef*'indeki rivâyetle aynıdır.

2.2.5.1.İsnâddaki Râviler

Diğer râviler önceki rivâyetlerde tanıtıldığı için burada sadece Abdürrezzâk tanıtılacaktır.

a) Abdürrezzâk

Tam adı Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi el-Himyeri'dir.⁸⁵

Kendisi Zekeriyya b. İshâk el-Mekkî, Abdülmelik b. Abdilaziz b. İbn Cüreyc ve daha birçok kişiden hadis almış⁸⁶, Yahya b. Musâ, Yahya b. Maîn gibi isimlere hadis rivâyet etmiştir.⁸⁷ Hakkında "sika" değerlendirilmesi yapılmıştır.⁸⁸ Buna ek olarak ilmi yönünün ve hafızasının çok iyi olduğu şeklinde değerlendirme yapanlar da vardır.⁸⁹ Kendisi ilk tasnif edilen hadis kitaplarından olan *el-Musannef*'in müellifidir. 211/827 yılında vefat etmiştir.⁹⁰

2.Rivâyet

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki 2. rivâyet Muhammed b. Bekir→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Ümmü Abdilmelik isnâdıyla Ebû Mahzûre'den rivâyet edilmiştir.⁹¹

Bu rivâyette adlandırdığımız rivâyette sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölümde ise *لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ، خَرَجْتُ عَاشِرَ عَشْرَةٍ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ* ifadelerine yer verilerek olayın detayları anlatılmamıştır.

Ezanın sözlerinin öğretildiği üçüncü bölümde, ezanın sözlerine ayrıntılı bir şekilde bu rivâyette yer verilmemiş, bunun yanında *el-Müsned*'ten farklı olarak tekbirlerin ikişer kere olduğunu belirtilmiş, *إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: "اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ" مَرَّتَيْنِ قَطُّ، وَقَالَ رَوْحٌ أَيْضًا: مَرَّتَيْنِ* ifadelerine yer verilmiştir.

İletişim ilkelerinin çıkarıldığı dördüncü bölüm bu rivâyette yer almamaktadır.

⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 18/52; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/243.

⁸⁶ a.g.e., 18/52.

⁸⁷ a.g.e., 18/56.

⁸⁸ a.g.e., 18/52.

⁸⁹ a.g.e., 18/57.

⁹⁰ a.g.e., 18/ 61; *Târîhu'l-İslâm*, 5/374.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/93.

2.2.5.2.İsnâddaki Râviler

a) Muhammed b. Bekir

Tam adı Ebû Osman Muhammed b. Bekir b. Osman el-Bursânî el-Ezdî'dir.⁹²

İbn Cüreyc, Hişâm b. Hassân, Ubeydullah b. Ebî Ziyâd gibi kişilerden hadis almış, Bündâr, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî ve daha birçok kişiye hadis rivâyet etmiştir.⁹³ Kendisi "imam" ve "muhaddis" olarak sıfatlandırılmış, İbn Sa'd, onun hakkında "sika" değerlendirmesinde bulunmuş, İbn Maîn de edepli olduğuna da dikkat çekerek "sika" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹⁴ Muhammed b. Bekir 203/818 yılında vefat etmiştir.⁹⁵

3.Rivâyet

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki 3. rivâyet, Süreyc b. Nuaym→ Hâris b. Ubeyd→ Osman b. Sâib→ Ümmü Abdilmelik→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den rivâyet edilmiştir.⁹⁶

Bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölüm için bu rivâyette sadece *يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ، فَمَسَحَ بِمَقَدِّمِ رَأْسِي* ifadelerine yer verilmiştir.

Ezanın sözlerinin anlatıldığı üçüncü bölüme gelindiğinde tekbirlerin *el-Müsned*'tekinden farklı olarak ikişer kere okunduğu görülmektedir. Bunun yanında *أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ، أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ* ve *أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* bölümü *el-Müsned*'te iki kere ayrı ayrı yazıldığı halde bu rivâyette bu sözlerden sonra *مَرَّتَيْنِ* ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca *أَرْجِعْ فَاْمُنِّدْ مِنْ صَوْتِكَ* ifadelerinin bu rivâyette *تَخْفُضُ بِهَا صَوْتِكَ، ثُمَّ تَرْفَعُ صَوْتِكَ* ziyadesiyle *تَخْفُضُ بِهَا صَوْتِكَ* şeklinde yer almaktadır. Bunlara ek olarak sabah ezanıyla alakalı *فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ فَلَنْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ مَرَّتَيْنِ،* ifadeleri yer almaktadır.

⁹² Zehebî, *Siyer*, 9/421.

⁹³ a.g.e., 9/421; Zehebî, *Târihu 'l-İslâm*, 5/243.

⁹⁴ Zehebî, *Siyer*, 9/421.

⁹⁵ a.g.e., 9/421.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/95-96.

Şâfîî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyetin dördüncü bölümünde anlatılanlar bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.5.3.İsnâddaki Râviler

Bu isnâdda bulunan râvilerden Süreyc ve Hâris dışındakiler öndeki rivâyetlerde tanıtıldığı için bu iki râvi hakkında bilgi verilecektir.

a) Süreyc b. Nu'mân

Tam adı Süreyc b. Numan b. Mervân el-Cevherî'dir.⁹⁷ Kendisi Hammad b. Seleme, Nafi b. Ömer el-Mekkî, Hammad b. Zeyd gibi kişilerden hadis almış⁹⁸, Buhârî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlere hadis rivayet etmiştir.⁹⁹

Süreyc'le alakalı Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) ve İclî (ö. 261/875) sika, Nesâî de "Leyse bihi be's" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁰⁰ Bir kurban bayram günü 217/832 yılında vefat etmiştir.¹⁰¹

b) Hâris b. Ubeyd

Tam adı el-Hâris b. Ubeyd Ebû Kudâme el-İyadî el-Basrî'dir.¹⁰² İmrân el-Cevnî, Sâbit b. Eslem el-Basrî el-Bünânî ve daha başka kişilerden hadis rivayet etmiş, ondan da Abdurrahman b. Mehdî, Yahya b. Yahya gibi kişiler hadis rivayet etmiştir.¹⁰³

Kendisi hakkında "hasenu'l-hadis" değerlendirmesi yapılmış, Ebû Hâtim, Nesâî bazı başka âlimler de "Leyse bi-Kaviyy" olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁴

Vefat yılıyla alakalı kesin bir bilgi olmamakla beraber 171/788-180/796 yılları arasında olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁵

⁹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/218.

⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/218; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/317.

⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/219.

¹⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/219; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/317.

¹⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/220; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/317.

¹⁰² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/597.

¹⁰³ a.g.e., 4/597.

¹⁰⁴ a.g.e., 4/597.

4.Rivayet

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki 4. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyet Ravh b. Ubâde→ İbn Cüreyc ve Muhammed b. Bekir→ Abdülaziz b. Abdilmelik→ Abdullah b. Muhayriz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den rivâyet edilmiştir.¹⁰⁶

Bu rivâyette sebep-i îrâd bölümü Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyetle mana bakımından birebir aynıdır diyebiliriz. Sadece Şâfiî de *يَا عَمَّ* olarak yer alan ifade *يَا عَمَّ* şeklinde ifade edilmiştir. Diğer bir farklılıkta *وَإِنِّي أَخَشَى* ifadesindeki manayı kuvvetlendiren *إِنِّي* bölümünün yer almamasıdır.

Rivâyetin ikinci bölümünde göze çarpan ilk farklılık *رَسُولُ اللَّهِ ﷺ* ifadesinin *رَسُولُ اللَّهِ ﷺ* olarak yer almasıdır. Buna benzer şekilde bir farklılık da *وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ* ifadelerindeki *النَّبِيِّ* kelimesi yerine *رَسُولُ* yer almaktadır. Ayrıca *فَأَلْفَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ* cümlesindeki *عَلَيَّ* ifadesi yerine *إِلَيَّ* ifadesi kullanılmıştır.

Ezan okunmanın öğretildiği üçüncü bölüm Şâfiî'deki lafızlarla aynı şekilde rivâyet edilmiştir.

Rivâyetin dördüncü bölümünde *أَمَرَ* fiilinin *أَمَرَ* şeklinde geldiği görülmektedir. Yine bu cümlede *مَرَّتَيْنِ* ifadesi yer almaktadır. Son olarak bu rivâyette *el-Müsned*'te verilen İbn Cüreyc ve Şâfiî'nin açıklamaları bulunmamaktadır.

2.2.5.4.İsnâddaki Râviler

Ravh dışında bütün râviler tanıltığından bu başlık altında sadece Ravh hakkında bilgi verilecektir.

a) Ravh b. Ubâde

Tam adı Ebû Muhammed Ravh b. Ubâde b. Alâ el-Kaysî el-Basrî'dir.¹⁰⁷ Abdullah b. Avn, İbn Ebû Arûbe, İbn Cüreyc gibi kişilerden hadis almış, İbn Nümeyr, İshâk b.

¹⁰⁵ a.g.e., 4/597.

¹⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/97-98.

¹⁰⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/73.

Râhûye, Bündâr diye sıfatlandırılan Muhammed b. Beşşâr gibi râvilere hadis rivâyet etmiştir.¹⁰⁸

Hadis otoriteleri Ravh'ı “sika” ve “sadûk” olarak değerlendirmişlerdir.¹⁰⁹ Ravh b. Ubâde 205/820 yılında vefat etmiştir.¹¹⁰

2.2.6.İbn Mâce'nin (ö.273/887) *es-Sünen*'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı

İbn Mâce'nin (ö.273/887) *es-Sünen*'inde geçen bu rivâyet, Muhammed b. Beşşâr ve Muhammed b. Yahyâ→ Ebû Âsım→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b Abdülmelik→ Abdullah b. Muhayrîz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den rivâyet edilmiştir.¹¹¹

Bu rivâyetin sebab-i irâd bölümüyle karşılaştırma yaptığımız Şâfiî'nin *el-Müsned*' in ilgili bölümündeki ilk farklılık, Ebû Mahzûre'nin isminin *بْنِ مَعْبِرٍ* ziyadesiyle ifade edilmesidir. Diğer bir farklılık ise *أَخْتَى* fiilinin yer almamasıdır.

İkinci bölümde ise Şâfiî'den nakledilen metinde bulunduğu halde İbn Mâce'in *es-Sünen*'inde *طَرِيق* ifadesinden sonra *حُنَيْنٍ* kelimesi bulunmamaktadır. Aynı şekilde metnin devamında bulunan *فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ، فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ* cümlesi de *es-Sünen* de yer almamaktadır. Bunların yanında *وَنَحْنُ عَنْهُ مُتَنَكِّبُونَ* cümlesindeki *عَنْهُ* ifadesi de ziyade olarak bulunmaktadır. Şâfiî de bulunan *وَنَسْتَهْزِئُ بِهِ* ifadesinin *بِهِ* şeklinde ifade edilmesi de dikkat çekmektedir. Ayrıca *فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا قَوْمًا* cümlesindeki *قَوْمًا* kelimesi de ziyade olarak yer almaktadır. Bu cümlenin devamında gelen *وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ* cümlesi *فَأَقْعُدُونَا بَيْنَ يَدَيْهِ* şeklinde ifade edilmektedir. Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde *فَأَرْسَلُهُمْ كَلِمَةً* olarak ifade edilen cümlenin *es-Sünen*'de göndermek fiilindeki muttasıl zamir yer almamaktadır. Ayrıca rivâyetin devamında yer alan *فَمُ بِالصَّلَاةِ* ifadesindeki *بِالصَّلَاةِ* kelimesinin Şâfiî'den nakledilen metinde bulunduğu halde İbn Mâce'nin rivâyetinde yer almadığı görülmektedir.

Üçüncü bölüm Şâfiî'de yer alan lafızlarla rivâyet edilmiştir.

¹⁰⁸ a.g.e., 5/73.

¹⁰⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, 3/498.

¹¹⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/73.

¹¹¹ İbn Mâce, “Ezân”, 2.

Dördüncü bölümde ise *أَمْرْتَنِي بِالتَّائِبِينَ بِمَكَّةَ؟* cümlesi *مُرْنِي بِالتَّائِبِينَ بِمَكَّةَ* şeklinde yer almaktadır. Bununla birlikte *فَدَّ أَمْرُكَ بِهِ* cümlesinin başında ziyâde olarak *نَعَم* kelimesi yer almakta fakat cümlenin sonundaki *بِهِ* ifadesi yer almamaktadır. Şâfiî'deki rivâyette bulunan açıklamalardan farklı olarak bu rivâyette “İbn Mâce, Ebû Mahzûre ile görüşenlerin İbn Muhayriz'in anlattığı gibi bu olayı haber verdiklerini ifade etmiştir”.

Açıklamalarına yer verilmiştir.

2.2.6.1.İsnâddaki Râviler

Muhammed b. Beşşâr ve Muhammed b. Yahyâ→ Ebû Âsım→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b Abdülmelik→ Abdullah b. Muhayrîz isnâdıyla rivâyet edilen hadisin râvilerinden İbn Cüreyc, Abdülaziz b. Abdülmelik b. Ebî Mahzûre ve Abdullah b. Muhayriz isimli râviler önceki hadiste tanıtılmıştı. Burada kısaca Muhammed b. Beşşâr, Muhammed b. Yahyâ ve Ebû Âsım isimli râviler tanıtılacaktır.

a) *Muhammed b. Beşşâr*

Tam adı Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysan el-Abdî Ebû Bekir el-Basrî'dir.¹¹² Kendisine çok hadis ezberleyen anlamına gelen “Bündâr” lakabı verilmiştir.¹¹³ Yezîd b. Zürey‘, Mu‘temir b. Süleyman, Yahya b. Saîd, Ömer b. Ali gibi kişilerden hadis almış, Ebû Hâtim, Abdullah b. Ahmed, Ebû Abbâs el-Serrâc gibi kişilere hadis rivâyet etmiştir.¹¹⁴

Kendisi “imâm”, “hâfız” ve “râviyetül'l-islâm” gibi sıfatlarla anılmış¹¹⁵, Ahmed b. Abdullah el-İclî (ö. 261/875) onun hakkında “sika” ve “kesîru'l-hadis” olarak değerlendirmiş, Ebû Hâtim “sadûk” olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁶ en-Nesâî de “salih” “Lâ be'se bih” ifadelerini kullanmıştır.¹¹⁷

¹¹² Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 24/511.

¹¹³ a.g.e., 24/511.

¹¹⁴ Zehebî, *Siyer*, 12/ 144.

¹¹⁵ a.g.e.,12/ 144.

¹¹⁶ a.g.e., 12/146.

¹¹⁷ a.g.e.,12/147.

Muhammed b. Beşşâr 252/866 yılında vefat etmiştir.¹¹⁸

b) Muhammed b. Yahyâ

Tam adı Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh b. Hâlid b. Fâris el-Züeyb el-Zühî'dir.¹¹⁹ Kendisi Hafis b. Abdillâh, Hafis b. Abdirrahman, Hüseyin b. Velîd, Ali b. İbrahim ve Mekki b. İbrahim gibi kişilerden hadis dinlemiş, Saîd b. Ebî Meryem, Ebû Cafer, Abdullâh b. Sâlih ve Muhammed b. İsmâil el-Buhârî gibi kişilere hadis rivâyet etmiştir.¹²⁰

Zehebî kendisinden "imam", "allame", hâfız" ve "şeyhü'l-İslâm" olarak bahsetmiştir.¹²¹ Muhammed b. Yahyâ 258/871 yılında vefat etmiştir.¹²²

c) Ebû Âsım

Tam adı Ebû Âsım ed-Dehhâk b. Mahled eş-Şeybânî el-Basrî'dir.¹²³ Yezîd b. Ebî Ubeyd, Eymen b. Nâbil, Hanzala b. Ebî Süfyân, Zekeriya b. İshâk, İsmail b. Abdilmelik gibi kişilerden hadis almış¹²⁴, el-Buhârî, Cerîr b. Hâzım, İshâk b. Râhûya, Bûndâr, Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Kureyş gibi kişilere de hadis rivâyet etmiştir.¹²⁵

Yahyâ b. Maîn onun güvenilir olduğunu ifâde etmiş, Ahmed el-İclî, "sika", "kesîru'l-hadis" olarak nitelendirmiş, Ebû Hâtım de "sadûk" olarak sıfatlandırmıştır.¹²⁶ Ebû Âsım 213/828 yılında vefat etmiştir.

¹¹⁸ a.g.e., 12/149.

¹¹⁹ a.g.e., 12/273.

¹²⁰ a.g.e., 12/273.

¹²¹ a.g.e., 12/273.

¹²² a.g.e., 12/284.

¹²³ a.g.e., 9/480.

¹²⁴ a.g.e., 9/480.

¹²⁵ a.g.e., 9/481.

¹²⁶ a.g.e., 9/481.

2.2.7.Ebû Dâvûd'un (ö.275/889) *es-Sünen*'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı

Ebû Dâvûd→ Müsedded→ Hâris b. Ubeyd→ Muhammed b. Abdilmelik→ Abdülmelik b. Ebî Mahzûre→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.¹²⁷

Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'indeki bu rivâyette sebep-i irâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölümde ise sadece *يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي سَنَةَ الْأَذَانِ قَالَ: فَمَسَحَ مُقَدَّمَ رَأْسِي* ifadelerine yer verilmiştir.

Ezanın sözlerinin öğretildiği üçüncü bölümde *ارْجِعْ فَأَمُدُّ مِنْ صَوْتِكَ* ifadelerinin bu rivâyette *تَخْفُضُ بِهَا صَوْتِكَ، ثُمَّ تَرْفَعُ صَوْتِكَ* ziyadesiyle *فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ مَرَّتَيْنِ،* şeklinde yer almaktadır. Bunlara ek olarak sabah ezanı ile alakalı *فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ مَرَّتَيْنِ،* ifadeleri yer almaktadır.

2.2.6.1.İsnâddaki Râviler

Bu isnaddaki bütün râviler diğer başlıklar altında tanıtılmıştır. *es-Sünen* müellifi Ebû Dâvûd meşhur bir muhaddis olduğundan tezin hacmini artırmama adına tanıtılmamıştır.

2.2.8.İbn Ebû Âsım'ın (ö.287/900) *el-Âhâd ve'l-mesânî*'sinde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı

İbn Ebû Âsım'ın *el-Âhâd ve'l-mesânî*'sinde yer alan bu rivâyet, İbn Cüreyc→ Abdülaziz b Abdülmelik→ Abdullah b. Muhayrîz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den rivâyet edilmiştir.¹²⁸

Bu rivâyetin sebep-i irâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki ilgili bölüm arasındaki tek farklılık, Ebû Mahzûre'nin isminin *بْنِ مَعْيَرٍ* ziyadesiyle ifade edilmesidir.

Rivâyetin ikinci bölümünün başlığında Şâfiî'den nakledilen metinde bulunduğu halde İbn Ebû Âsım'ın *el-Âhâd ve'l-mesânî*'sinde *طَرِيقِ* ifadesinden sonra *حُذِّبِ* kelimesi bulunmamaktadır. Aynı şekilde metnin devamında bulunan *فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ*

¹²⁷ Ebû Dâvûd, "Salât", 28.

¹²⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, 2/93.

فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ مِنْ حُنَيْنٍ، قُلُوبَنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ de *el-Âhâd ve'l-mesânî* de yer almamaktadır. Bölümün devamında yer alan فَسَمِعْتُ فَسَمِعْتُ fiilindeki muttasıl zamirin فَسَمِعْتُ şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bunların yanında وَنَحْنُ عَنْهُ مُتَنَكِّبُونَ cümlesindeki عَنْهُ ifadesi de ziyade olarak bulunmaktadır. Müezzin'e karşı afacanlıklarının anlatıldığı kısımda فَصَرَحْنَا نَحْيَهُ فِيهِنَّ cümlesindeki فِيهِنَّ ifadesi Şâfiî'den nakliden metinde yer almamaktadır. Ayrıca Şâfiî'nin metninde bulunan وَنَسْتَهْزِؤُ بِهِ ifadesi *el-Âhâd ve'l-mesânî* de mevcut değildir. Ayrıca فَأَرْسَلْنَا قَوْمًا cümlesindeki قَوْمًا kelimesi de ziyade olarak İbn Ebû Âsım'ın rivayetinde yer almaktadır. “فَسَمِعَ النَّبِيُّ” “Nebî (s.a.v.) işitti.” ifadesinin de *el-Âhâd ve'l-mesânî* de فَاسْتَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّوْتِ “Ses Rasulullah (s.a.v.) tarafından işitildi.” şeklinde edilgen olarak zikredilmesi ve الصَّوْتِ kelimesinin de ziyade olarak yer alması göze çarpmaktadır.

Ezan okunmanın öğretildiği üçüncü bölümün Şâfiî'de yer alan rivâyetle arasındaki tek farklılık لِي cümlesindeki لِي ifadesinin bulunmamasıdır.

Dördüncü bölüme gelindiğinde iki rivâyetler arasında lafız yönünden iki farklılık yer almaktadır. Bunlardan birincisi قَدْ أَمَرْتُكَ بِهِ cümlesindeki بِهِ ifadesinin yer almaması bir diğeri de مَعَهُ فَادَّيْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ cümlesindeki مَعَهُ ziyâde olarak yer almasıdır.

2.2.8.1.İsnâddaki Râviler

İbn Cüreyc→ Abdülmelik b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz isnâdıyla rivâyet edilen hadisin isnâdında bulunan bütün râviler önceki hadislerde tanıtılmıştır.

2.2.9.Nesâî'nin (ö.303/915) *es-Sünen*'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı

Nesâî'nin *es-Sünen*'inde konuyla alakalı iki rivâyet bulunmaktadır.

1.Rivâyet

Nesâî'nin (ö.303/915) *es-Sünen*'inde geçen rivâyet İbrahim b. el-Hasan ve Yusuf b. Saîd→ Haccâc→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.¹²⁹

¹²⁹ Nesâî, “Ezan”, 6.

Bu rivâyetin sebab-i îrâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyet arasındaki ilk farklılık جِئَ zarfının yerine حَتَّى'nin yer almasıdır. Diğer bir farklılık ise قُلْتُ لِأَبِي ifadesinin يَا لِأَبِي مَخْذُورَةٌ şeklinde yer almasıdır. Bunun sebebi yüksek ihtimalle yazımda yapılan bir yanlışlıktır.

İkinci bölüme gelindiğinde Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde مِنْ حُنَيْنٍ ﷺ ifadesinin Nesâî'nin *es-Sünen*'inde مِنْ حُنَيْنٍ ﷺ şeklinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Şâfiî'den nakledilen وَنَحْنُ مُتَنَكِّبُونَ ifadesinin bu rivayette عَنْهُ ziyadesiyle yer aldığı görülmektedir. Bu ifadeden hemen sonra فَظَلَّلْنَا ilavesi dikkat çekmektedir. Bunların yanında فَسَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ الصَّوْتِ cümlesindeki الصَّوْتِ kelimesinin de ziyade olarak yer alması göze çarpmaktadır.

Metinler arası diğer bir farklılıkta فَأَرْسَلْنَا إِلَيْنَا حَتَّى فَأَرْسَلْنَا إِلَيْنَا إِلَى أَنْ وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ şeklinde zikredilmesidir. Bu bölümün sonunda zikredilen وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ، فَقُمْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ cümlesi de bu rivayette yer almamaktadır.

Ezan okunmanın öğretildiği üçüncü bölümün Şâfiî'de yer alan rivâyetle arasındaki tek farklılık لِي ثُمَّ قَالَ لِي ifadesinin bulunmamasıdır.

Dördüncü bölüm bu rivâyetle muhtasar olarak yer almaktadır. Sadece ثُمَّ دَعَانِي جِئَ فَضَيْتُ التَّائِدِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِالتَّائِدِينَ بِمَكَّةَ فَقَالَ: «أَمْرُكَ بِهِ»، فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ فَأَدْنَتْ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ifadelerine yer verilmiştir.

2.2.9.1.İsnâddaki Râviler

İbrahim b. El-Hasan ve Yusuf b. Saîd → Haccâc → İbn Cüreyc → Abdülaziz b. Abdîmelik b. Ebî Mahzûre → Abdullah b. Muhayriz isnâdıyla rivâyet edilen hadisin isnâdında bulunan İbn Cüreyc, Abdülaziz b. Abdîmelik b. Ebî Mahzûre vd Abdullah b. Muhayriz isimli râviler önceki hadislerde tanıtılmıştır. Bu hadis için İbrahim b. El-Hasan, Yusuf b. Saîd ve Haccâc isimli râviler hakkında kısa bilgiler verilecektir.

a) İbrahim b. el-Hasan

Tam adı İbrahim b. Hasan b. Necîh b. el-Bâhilî el-Mukrî el-Basrî'dir.¹³⁰ Hammâd b. Zeyd ve Yunus b. Habîb'ten hadis almış, Ebû Hâtim, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel

¹³⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/771.

gibi âlimlere hadis rivâyet etmiştir.¹³¹ Ebû Hâtim kendisinden “sika” ve “şeyh” olarak bahsetmiştir.¹³²

İbrahim b. el-Hasan 235/849 yılında vefat etmiştir.¹³³

b) Yusuf b. Saîd

Tam adı Yusuf b. Saîd b. Müslim el-Masîsî'dir.¹³⁴ İbrahim b. Mübârek, İbrahim b. Mehdî el-Masîsî, Haccâb b. Muhammed el-Masîsî gibi daha birçok kişiden hadis almış, en-Nesâî, Yahyâ b. Muhammed b. Sâid, Yakub b. Mücâhid gibi daha birçok isme hadis rivâyet etmiştir.¹³⁵

en-Nesâî kendisi hakkında “sika” ve “hâfız” değerlendirmelerinde bulunmuş, İbn Hibbâb “es-Sikât” isimli eserinde adına yer vermiş, İbn Ebî Hâtim de “sadûk” ve “sika” değerlendirmelerinde bulunmuştur.¹³⁶ Yusuf b. Saîd 271/884 yılında vefat etmiştir.¹³⁷

c) Haccâc

Tam adı Haccâc b. Muhammed el-Missîsî'dir.¹³⁸ Kendisi İbn Cüreyc, Yunus b. Ebî İshâk, Ömer b. Zerr ve daha birçok kişiden hadis rivâyet etmiş, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hayseme ve daha birçok âlime hadis rivâyet etmiştir.¹³⁹

Zehebî kendisini “imam”, “hüccet” ve “hâfız” olarak sıfatlandırmış¹⁴⁰, Muhammed b. Sa'd (ö. 230/845) Haccâc'ı “sika” olarak değerlendirmiştir.¹⁴¹

¹³¹ a.g.e., 5/771.

¹³² a.g.e., 5/771.

¹³³ a.g.e., 5/771.

¹³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32/430.

¹³⁵ a.g.e., 32/430.

¹³⁶ a.g.e., 32/430.

¹³⁷ a.g.e., 32/430.

¹³⁸ Zehebî, *Siyer*, 9/447.

¹³⁹ a.g.e., 9/448

¹⁴⁰ a.g.e., 9/449.

Haccâc 201/816-210/825 arasında bir yılda vefat etmiştir.¹⁴² Ahmed b. Hanbel, onun ve Yezîd b. Hârûn'un 206 senesinde vefat ettiğini belirtmektedir.¹⁴³

2.Rivâyet

Nesâî'nin *el-Sünen*'indeki 2. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyet, İbrahim b. Hasan→ Haccâc b. Muhammed→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdilmelik isnâdıyla Ebû Mahzûre'den rivâyet edilmiştir.¹⁴⁴

Bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölümde ise Şâfiî'den nakledilen metinle Nesâî'nin *es-Sünen*'inde geçen bu rivayet lafız yönünden birinci rivâyete göre çok daha fazla farklılık göstermektedir. Mana bakımından da anlatılan olayın aynı olduğu hissedilmesine rağmen olay örgüsünü ve yaşananları *el-Müsned*'deki rivayetten farklı bir şekilde ihtiva etmektedir. Bundan dolayı rivayetin Türkçe tercümesini vermek daha isabetli olacaktır:

Rasûlullah, Huneyn'den yola çıkanca, biz de Mekkelilerden on kişilik bir ekiple onları karşılamaya çıkmıştık. Yolda onların namaz için ezan okuduklarını işitince; ezanlarını taklit ederek onlarla alay etmeye başladık. Rasûlullah bizler için: "Sizin aranızda güzel sesli birinin ezan okuduğunu işittim". diyerek bizleri yanına çağırttı.

Bizler de sırayla birer birer ezan okuduk, en son okuyan ise ben idim. Ben ezan okuyunca Rasûlullah beni önüne oturarak başımı okşayıp Allah mübarek etsin diye üç sefer dua etti sonra şöyle buyurdu: "Git Mekke'de Kâbe'de ezan oku". Ben de: "Ben nasıl okurum? Bilmiyorum ki!" dedim. Bunun üzerine bana ezan okumayı şimdi okuduğunuz şekilde okumamı öğretti.¹⁴⁵

Rivâyetin üçüncü bölümünde *ارْجِعْ فَأَمُّدُ صَوْتِكَ* ifadeleri yer almamaktadır. Ayrıca sabah okunan birinci ezanda *الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ* sözlerinin yer aldığı belirtilmektedir.

¹⁴¹ a.g.e., 9/449.

¹⁴² Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 5/46.

¹⁴³ Buhârî, *et-Târîhu 'l-kebîr*, 2/380.

¹⁴⁴ Nesâî, "Ezân", 6.

¹⁴⁵ Nesâî, "Ezân", 6.

Buna ek olarak, ikâmetin sözleri detaylı olarak yer almaktadır. İkâmetin de ikişerli ikişerli okunması gerektiğinin öğretildiği belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde Ebû Mahzûre ile Hz. Peygamber arasında yaşanan diyaloglara yer verilmemiştir. Rivâyetle alakalı, şu açıklamalar yer almaktadır: İbn Cüreyc bu haberin tamamını, Ebû Mahzûre'den Ümmü Abdilmelik ve Osman b. Sâib'in babasının işittiğini, Osman b. Sâib'in de kendisine haber verdiğini söylemektedir.

2.2.9.2.İsnâddaki Râviler

İbrahim b. Hasan→ Haccâc b. Muhammed→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdilmelik kanalıyla en-Nesâî'ye ulaşan hadisin isnâdında yer alan bütün râviler önceki rivâyetlerde tanıtılmıştır.

2.2.10.İbn Huzeyme'nin *es-Sahih*'inde Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı

1.Rivâyet

İbn Huzeyme'nin *es-Sahih*'inde yer alan 1. Rivâyet adlandırdığımız bu rivâyet, Ebû Tâhir→ Ebû Bekir→ Yakub b. İbrahim→ Saîd b. Âmir→ Hemmâm→ Âmir el-Ahvel→ Mekhûl→ Abdullah b. Muhayriz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.¹⁴⁶

Bu rivâyette sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümünde ise sadece **أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ نَحْوًا مِنْ عَشْرِينَ رَجُلًا، فَأَذَّنُوا، فَأَعَجَبَهُ صَوْتُ أَبِي مَخْزُومَةَ، فَعَلَّمَهُ الْأَذَانَ** ifadeleri almaktadır. Bu rivâyette, diğerlerinden farklı olarak yaklaşık yirmi kişinin ezan okuduğuna dâir bilgiler dikkat çekmektedir.

Ezanın sözlerinin yer aldığı rivâyetin üçüncü bölümüne gelindiğinde Şâfiî'nin el-Müsned'inde bulunan **ارْجِعْ فَأَمَّنُّدُ مِنْ صَوْتِكَ** ifadeleri bu rivâyette yer almamakla birlikte ezanın sözleri birebir aynıdır. Bununla birlikte **وَعَلَّمَهُ الْإِقَامَةَ مَثْنَى** ifadeleri ziyâde olarak yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle diyaloglarının olduğu rivâyetin dördüncü bölümü bu rivâyette yer almamaktadır.

¹⁴⁶ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/226.

2.2.10.1.İsnâddaki Râviler

Burada daha önce tanıtılmayan Ebû Tâhir, Yakub b. İbrahim, Saîd b. Âmir, Hemmâm, Âmir el-Ahvel, Mekhûl isimli râviler tanıtılacaktır.

a) *Ebû Tâhir*

Tam adı Muhammed b. el-Fadl b. Muhammed b. İshâk b. Huzeyme'dir.¹⁴⁷ Dedesi İbn Huzeyme ve Muhammed b. İshâk el-Serrâc gibi âlimlerden hadis dinlemiş, el-Hâkim gibi âlimlere hadis rivâyet etmiştir.¹⁴⁸

Dedesinin kitaplarının elinde bulunduğu dair bilgiler mevcuttur. Bununla birlikte hakkında yapılmış sarih bir cerh ve tadil bilgisine ulaşamamıştır.¹⁴⁹

387/997 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁰

b) *Ya'kub b. İbrahim ed-Devrakî*

Tam adı Ya'kub b. İbrahim b. Kesîr b. Zeyd b. Eflah b. Mansûr b. Mezahim el-Abdî el-Kaysî'dir.¹⁵¹

İshak b. Süleyman er-Râzî, Cerir b. Abdilhamid, Ravh b. Ubâde, Abdurrahman b. Mehdî ve daha birçok kimseden hadis almış, kendisinden de İbrahim b. Musa el-Cevzî, Salih b. Ahmed b. Mukatil gibi isimler hadis rivayet etmişlerdir.¹⁵²

Kendisi hakkında İbn Hatim "saduk", Nesâî de "sika" değerlendirmesinde bulunmuş, İbn Hibbân da "*es-Sikât*" isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁵³

Ya'kub b. İbrahim ed-Devrakî 252/866 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁴

¹⁴⁷ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 8/625.

¹⁴⁸ a.g.e., 8/625.

¹⁴⁹ a.g.e., 8/625.

¹⁵⁰ a.g.e., 8/625.

¹⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 32/311.

¹⁵² a.g.e., 32/311-312.

¹⁵³ a.g.e., 32/313.

¹⁵⁴ a.g.e., 32/314.

d) Saîd b. Âmir

Tam adı Saîd b. Âmir ed-Dab'î'dir. Habib b. Eş-Şehîd, Hemam b. Yahya, Yunus b. Ubeyd gibi kişilerden hadis almış¹⁵⁵, Muhammed b. Beşar el-Bündar, Yahya b. Maîn gibi isimlerde kendisinden hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁶

Ebû Hâtim salih bir kişi olduğunu ifade etmiş, kendisini “saduk” olarak değerlendirilmiştir.¹⁵⁷ Bunun yanında İbn Hibbân da “*es-Sikât*” isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁵⁸

208/824 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁹

e) Hemmâm b. Yahyâ

Tam adı Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr el-Avzî el-Mahlemî'dir.¹⁶⁰ İshak b. Abdullah b. Ebî Talha, Enes b. Sîrîn, Âmir el-Ahvel gibi isimlerden hadis almış, Affan b. Müslim, Müslim b. İbrahim, Yezid b. Sinan gibi isimlere hadis rivayet etmiştir.¹⁶¹

Hakkında “sika”, “sika saduk” ve “Lâ Be'se Bihî” gibi değerlendirmeler yapılmış, Bunun yanında İbn Hibbân da “*es-Sikât*” isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁶²

Ramazan ayında 163/780 ya da 164/781 yılında vefat ettiğine dair bilgiler mevcuttur.¹⁶³

¹⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/511.

¹⁵⁶ a.g.e., 10/512.

¹⁵⁷ a.g.e., 10/513.

¹⁵⁸ a.g.e., 10/513.

¹⁵⁹ a.g.e., 10/513.

¹⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 30/302.

¹⁶¹ a.g.e., 30/303-304.

¹⁶² a.g.e., 30/309.

¹⁶³ a.g.e., 30/310.

f) Âmir el-Ahvel

Tam adı Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel el-Basrî'dir.¹⁶⁴ Hammâd b. Ebî Süleyman, Salih b. Dînâr, Atâ b. Ebî Rebâh, Mekhûl gibi isimlerden hadis almış, Hammâd b. Zeyd, Hemmâm b. Yahyâ gibi isimlere hadis rivâyet etmiştir.¹⁶⁵

Onun hakkında Ahmed b. Hanbel "Leyse bi-Kaviyy" değerlendirmesinde bulunurken buna karşın Yahya b. Maîn "Leyse bihi be's" ve Ebû Hâtim de "sika" ve "Lâ Be'se Bihî" değerlendirmelerinde bulunmuştur.¹⁶⁶ Bunların yanında İbn Hibbân da "*es-Sikât*" isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁶⁷ Ölüm tarihiyle alakalı herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

g) Mekhûl

Tam adı Mekhûl eş-Şâmî'dir.¹⁶⁸ Hz. Peygamber'den mürsel olarak hadis rivayet etmiştir. Bunun yanında Enes b. Malik, Ubeyy b. Ka'b gibi sahabelerden ve daha birçok kişiden hadis almış¹⁶⁹ ve Eyyüb b. Musa el-Kureşî, Bişr b. Nemîr, Abdülaziz b. Süleyman b. Ebî es-Sâib, Kays b. Sâd el-Mekkî gibi isimlere hadis rivâyet etmiştir.¹⁷⁰

Tâbiünden olan Mekhûl hakkında İclî "sika", İbn Hıraş "sadûk" gibi değerlendirmelerde bulunmuştur.¹⁷¹

Vefat yılıyla alakalı 112/730-113/731-114/732 olduğuna dair bilgiler kaynaklarda yer almaktadır.¹⁷²

¹⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14/ 65.

¹⁶⁵ a.g.e., 14/66.

¹⁶⁶ a.g.e., 14/66.

¹⁶⁷ a.g.e., 14/67.

¹⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28/465.

¹⁶⁹ a.g.e., 28/465.

¹⁷⁰ a.g.e., 28/467.

¹⁷¹ a.g.e., 28/472.

¹⁷² a.g.e., 28/473.

2.Rivâyet

İbn Huzeyme'nin *es-Sahih*'inde yer alan 2. Rivâyet adlandırdığımız rivâyet Ebû Tâhir→ Ebû Bekir→ Bişr b. Muâz el-Akadî→ İbrahim b. Abdülaziz→ Abdülaziz→ Abdülmelik→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.¹⁷³

Bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölümde ise sadece Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yi önüne oturtup ezanı harf harf öğrettiği ifade edilmektedir.

Ezanın sözlerinin öğredildiği üçüncü bölümde ise Şâfiî'deki rivâyetten farklı olarak şehadet ifadeleri ikişer kere yazılmak yerine her birinden sonra مَرَّتَيْنِ ifadelerine yer verilmiştir. Diğer taraftan ارْجِعْ فَأَمُّدُ مِنْ صَوْتِكَ cümlesinin yerine بِصَوْتِ ذَلِكَ : ifadesinden önce عَلَى الصَّلَاةِ ifadesinden önce نُفَعُ صَوْتَهُ ifadesi yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle diyaloglarının olduğu rivâyetin dördüncü bölümü bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.10.2.İsnâddaki Râviler

Bu bölümde daha önce tanıtmayan, Ebû Bekir, Bişr b. Muâz el-Akadî, İbrahim b. Abdülaziz, Abdülmelik b. Ebû Mahzûre isimli râviler tanıtılacaktır.

a) *Ebû Bekir en-Nîsâbûrî*

Tam adı Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd b. en-Nîsâbûrî'dir.¹⁷⁴ Kendisi "imam", "hafız", "allâme ve "şeyhu'l-İslâm" sıfatlarıyla sıfatlandırılmış, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühli, Ahmed b. Abdirrahmân b. Vehb daha birçok kişiden hadis almış, İbn Şâhin, Ebû Hafs el-Kettânî gibi birçok âlime de hadis rivâyet etmiştir.¹⁷⁵

Ebû Bekir Nîsâbûrî 324/936 yılında vefat etmiştir.¹⁷⁶

¹⁷³ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/226.

¹⁷⁴ Zehebî, *Siyer*, 15/65.

¹⁷⁵ a.g.e., 15/65.

¹⁷⁶ a.g.e., 15/66.

b) Bişr b. Muâz

Tam adı Bişr b. Muâz el-Akadî'dir.¹⁷⁷ Kendisi İbrahim b. Abdilaziz b. Abdülmelik, Cerîr b. Abdilhamid, Hammâd b. Yahya, Abdülvâhid b. Ziyâd gibi isimlerden hadis almış¹⁷⁸, Nesâî, Tirmizî, İbn Mâce gibi alimlere hadis rivâyet etmiştir.¹⁷⁹

İbn Hibbân da “*es-Sikât*” isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁸⁰

245/859 yılında vefat etmiştir.¹⁸¹

c) İbrahim b. Abdilaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre

Tam adı İbrahim b. Abdilaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre el-Kureşî el-Mekkî'dir, Ebû Mahzûre'nin torununun çocuğudur. Mescid-i Haram'da müezzinlik yapmıştır. Ebû İsmail el-Mekkî künyesidir.¹⁸²

Babası Abdülaziz ve dedesi Abdülmelik'ten hadis almış, Bişr b. Muâz el-Akadî, Abdullah b. Abdilvehhâb el-Cumahî, Muhammed b. İdris eş-Şâfiî gibi isimlere hadis rivâyet etmiştir.¹⁸³

İbn Hibbân da “*es-Sikât*” isimli eserinde adını zikretmekle birlikte hata yapabileceğini ifade etmiştir.¹⁸⁴

Ölüm tarihiyle alakalı herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

¹⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 4/146.

¹⁷⁸ a.g.e., 4/146.

¹⁷⁹ a.g.e., 4/147.

¹⁸⁰ a.g.e., 4/147.

¹⁸¹ a.g.e., 4/147.

¹⁸² Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 2/138.

¹⁸³ a.g.e., 2/139.

¹⁸⁴ a.g.e., 2/ 139.

d) Abdülmelik b. Ebî Mahzûre

Tam adı Abdülmelik b. Ebî Mahzûre el-Kureşî el-Cumahî el-Mekkî'dir.¹⁸⁵ Babası Ebû Mahzûre ve Abdullah b. Muhayriz'den hadis almış, kendisinden de oğulları İbrahim b. İsmail b. Abdülmelik b. Ebi Mahzûre, İbrahim b. Abdilaziz b. Abdülmelik b. Ebi Mahzûre ve Nafi b. Ömer el-Cumahî gibi isimlere hadis rivâyet etmiştir.¹⁸⁶

Onun hakkında İbn Hacer "makbul" değerlendirmesinde bulunmuş, İbn Hibbân da "es-Sikât" isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁸⁷

3.Rivâyet

İbn Huzeyme'nin *es-Sahih*'inde yer alan 3. rivâyet Ebû Tâhir→ Ebû Bekir→ Ebû Âsım→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz→ Abdullah b. Muhayriz

Yakub b. İbrahim→ Ravh→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz→ Abdullah b. Muhayriz isnâdlarıyla Ebû Mahzûre'den rivâyet edilmiştir.¹⁸⁸

Bu rivâyetin sebab-i îrâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyet arasındaki ilk farklılık Ebû Mahzûre'nin isminin مَحْذُورَةٌ بِنِ مَعْيَرٍ şeklinde yer almasıdır. Diğer bir farklılık ise أَيِّ عَمٍّ ifadesinin bu kaynakta yer almamasıdır. Diğer taraftan eş-Şâfiî'deki rivâyette وَإِنِّي أَسْأَلُ عَنْ تَأْذِينِكَ şeklinde yer alan ifadelerin وَإِنِّي أَسْأَلُ عَنْ تَأْذِينِكَ olarak yer almasıdır.

Rivâyetin ikinci bölümünde sadece فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطَوِيلِهِ ifadelerine yer verilmiş, olay uzun olarak anlatılmamıştır.

Üçüncü bölüme gelindiğinde ezanın sözlerinin öğretildiği bölümde sadece قُلْ: "اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ" ifadelerine yer verilmiştir.

Hiz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle diyaloglarının olduğu rivâyetin dördüncü bölümü bu rivâyette yer almamaktadır.

¹⁸⁵ a.g.e., 18/397.

¹⁸⁶ a.g.e., 18/397.

¹⁸⁷ a.g.e., 18/397.

¹⁸⁸ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/227.

2.2.10.3.İsnâddaki Râviler

Bu isnâdlardaki bütün râviler önceki rivâyetlerde tanıtılmıştır.

4.Rivâyet

İbn Huzeyme'nin *es-Sahih*'inde yer alan 4. rivâyet Ebû Tâhir→ Ebû Bekir→ Yakub b. İbrahim→ Ravh→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Ümmü Abdülmelik → Ebû Mahzûre

Muhammed b. Râfi→ Abdürrezzâk→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Ümmü Abdülmelik→ Ebû Mahzûre

Yezîd b. Sinan→ Ebû Âsım→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Ümmü Abdülmelik→ Ebû Mahzûre

İsnâdlarıyla Hz. Peygamber'den rivâyet edilmiştir.¹⁸⁹

Bu rivâyette de sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümü Şâfiî'nin ilgili rivâyetinden olayların meydana geliş sırası ve muhatevası bakımından farklılık oluşturmaktadır. Ancak daha önce değerlendirmesi yapılan Nesâî'nin *es-Sünen*'inde yer alan 2. Rivâyetteki ifadelerle çok küçük farklar dışında birebir benzerlik göstermemektedir. Burada rivâyetin çalışmanın hacimini de artırmamak adına Türkçe tercümesini vermek yerine sadece Nesâî'deki ilgili rivâyetle arasında bulunan farklılıklara yer belirtilecektir. Nesâî'deki rivâyette **قَدْ** ifadesinin bu rivâyette **لَقَدْ سَمِعْتُ** olarak yer aldığı görülmektedir. Buna benzer biçimde **وَبَرَكَ عَلَيَّ** ifadesinin de **وَبَارَكَ عَلَيَّ** şeklinde yer almaktadır.

Üçüncü bölüme gelindiğinde tekbir ifadelerinin bu rivâyette ikişer kere zikredildiği görülmektedir. Bunun yanında Şâfiî'de yer alan sesin yükseltilmesi ve bazı ifadelerin geri dönüp tekrar okunması gibi ifadeler yer almamaktadır. Diğer taraftan ziyâde olarak sabah namazı için okunan birinci ezanda **الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ** ifadelerinin yer alacağı ifade edilmektedir. Rivâyetler arası en önemli farklılık ise *es-Sahih* de **وَعَلَّمَنِي** **الإِقَامَةَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ** ifadeleriyle başlayan ikâmetin sözlerinin ayrıntılı olarak yer almasıdır.

¹⁸⁹ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/231.

Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle diyaloglarının olduğu rivâyetin dördüncü bölümü bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.10.4.İsnâddaki Râviler

Burada daha önce tanıtılmayan Muhammed b. Râfi ve Yezîd b. Sinan isimli râviler tanıtılacaktır.

a) Muhammed b. Râfi

Tam adı Muhammed b. Râfi b. Ebî Zeyd'tir.¹⁹⁰ İbrahim b. Ömer b. San'ânî, Ezher b. El-Kâsım, İshâk b. Süleyman el-Râzî, Süreyc b. Numan ve daha birçok kişiden hadis almış, İbrahim b. Ebî Tâlib, İshâk b. İbrahim el-Bestî el-Kâdî ve daha birçok kişiye hadis rivâyet etmiştir.¹⁹¹

Buhârî'nin naklettiğine göre Allah'ın salih kulları arasındadır.¹⁹² Nesâî'nin aktardığına göre de hakkında "sika me'mûn" değerlendirilmesi yapılmıştır.¹⁹³ Bunlarla birlikte İbn Hibbân da "*es-Sikât*" isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁹⁴

Muhammed b. Râfi 245/859 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁵

b) Yezîd b. Sinan

Yezîd b. Sinan b. ez-Ziyâl b. Hâlid b. Abdullah b. Yezîd b. Saîd el-Kureşî el-Emevî'dir.¹⁹⁶ İsmail b. Hakîm el-Basrî, Hermî b. Hafs, Yakub b. İshâk el-Hadramî, Ebû Âmir el-Akadî gibi isimlerden hadis almış, Nesâî, Ahmed b. İsmail el-Askerî ve daha birçok kişiye hadis rivâyet etmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/192.

¹⁹¹ a.g.e., 25/192-193.

¹⁹² a.g.e., 25/194.

¹⁹³ a.g.e., 25/194.

¹⁹⁴ a.g.e., 25/195.

¹⁹⁵ a.g.e., 25/195.

¹⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32/152.

¹⁹⁷ a.g.e., 32/153-154.

Ebû Hâtim kendisinin “sadûk” ve “sika” olduğunu nakletmiş, İbn Hibbân da “*es-Sikât*” isimli eserinde adını zikretmiştir.¹⁹⁸ 264/878 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁹

2.2.11.İbn Hibban’ın *es-Sahih*’inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeliği/Farklılığı

1.Rivayet

İbn Hibban’ın *es-Sahih*’inde geçen bu rivâyet, Abdullah b. Muhammed el-Ezdî→ İshâk b. İbrahim→ Muhammed b. Bekir→ İbn Cüreyc→ Abdulaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber’den nakledilmiştir.²⁰⁰

Bu rivâyetin sebab-i îrâd bölümüyle Şâfiî’nin *el-Müsned*’indeki rivâyet arasındaki ilk farklılık *إِنِّي خَارَجُ إِلَى الشَّامِ* ifadesinin yer almamasıdır. Diğer bir farklılık ise *إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَخْرُجَ إِلَى الشَّامِ* ifadesinin *إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَخْرُجَ إِلَى الشَّامِ* şeklinde yer almasıdır. Aynı zamanda bu bölümde *أَخْشَى* ifadesi bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümünde Şâfiî’nin *el-Müsned*’inde *فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَدِّنِ* cümlesinin İbn Hibban’ın *es-Sahih*’inde *فَسَمِعْنَا الصَّوْتَ* şeklinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu rivayette *عَنِ الطَّرِيقِ* cümlesindeki *عَنِ الطَّرِيقِ* bölümü ziyade olarak zikredilmektedir. Diğer taraftan *فَصَرَحْنَا نَسْتَهْزِئُ، نَحْكِيهِ* cümlesiyle Şâfiî’nin rivayetindeki *فَصَرَحْنَا نَحْكِيهِ وَنَسْتَهْزِئُ بِهِ* cümlesi karşılaştırıldığında cümledeki kelimelerde bir takdim-tehir durumu göze çarpmaktadır. Buna “maklûbü’l-metin” denilmektedir. Yine aynı cümlede *بِهِ* kelimesinin söz konusu olan rivayette yer almadığını da belirtmek gerekir. Bütün bunlarla birlikte *el-Müsned*’te zikredilen *فَسَمِعَ* ifadesi *es-Sahih*’de *فَسَمِعَ الصَّوْتَ* şeklinde yer almaktadır.

Bu bölümün sonunda yer alan soru metinlerinin de farklı olduğu göze çarpan diğer bir farklılıktır. Yine bu bölümde Rasûlullah’ın önünde gelip durmalarının ifade edildiği cümlelerle kendilerine yöneltilen soruya verdikleri cevap arasında ve Rasûlullah’ın ezan okumayı emrettiği ifadelerde bir takdim-tehir olduğu da görülmektedir.

Üçüncü bölüm *el-Müsned*’deki aynı lafızlarla rivâyet edilmiştir.

¹⁹⁸ a.g.e., 32/154.

¹⁹⁹ a.g.e., 32/155.

²⁰⁰ İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 4/574.

Dördüncü bölüm el-Müsned ile karşılaştırıldığında, *ثُمَّ دَعَانِي حِينَ قَضَيْتُ التَّأْذِينَ* ifadelerinin *ثُمَّ دَعَانِي حِينَ قَضَيْتُ التَّأْذِينَ* şeklinde yer aldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in eliyle mesh ettiği dair bölümler bu rivâyette bulunmamaktadır. *مُرْنِي بِالتَّأْذِينَ بِمَكَّةَ* cümlesi *مُرْنِي بِالتَّأْذِينَ* şeklinde *بِمَكَّةَ* noksanıyla yer almaktadır. Bunlarla birlikte *وَدَهَبَ كُلُّ فَعَادَ كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْكِرَاهِيَةِ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كِرَاهِيَةٍ، وَعَادَ ذَلِكَ كُلُّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَامِلٍ* şeklinde rivâyet edilmiştir. *فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَامِلٍ* cümleleri de manaya etki etmemekle birlikte *فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَامِلٍ* şeklinde yer almamaktadır. Şâfiî'deki açıklama bölümü de bu rivâyette bulunmamaktadır.

2.2.11.1.İsnâddaki Râviler

Abdullah b. Muhammed el-Ezdî→ İshâk b. İbrahim→ Muhammed b. Bekr→ İbn Cüreyc→ Abdulaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz tarikiyle İbn Hibbân'ın *es-Sahîh* adlı eserinde zikrettiği hadisin isnâdında bulunan râvilerden İshâk b. İbrahim, Muhammed b. Bekr, İbn Cüreyc, Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre ve Abdullah b. Muhayriz önceki hadislerde tanıtılmıştı. Bu hadiste daha önce tanıtılmayan Abdullah b. Muhammed el-Ezdî kısaca tanıtılacaktır.

a) *Abdullah b. Muhammed el-Ezdî*

Tam adı Abdullah b. Muhammed b. Abdirrahman b. Şîraveyh b. Esed b. A'yen Yezîd b. Rukâne b. Abdi Yezîd b. el-Muttalib b. Abdimenâf el-Kureyşî en-Nîsâbü'rî'dir.²⁰¹

Hâlid b. Yûsuf, Abdullah b. Muâviye el-Cumahî gibi isimlerden hadis almış, İbn Huzeyme, Muhammed b. Ya'kub el-Ahram, el-Hüseyin b. Ali el-Hâfız gibi isimlere hadis rivâyet etmiştir.²⁰²

Kendisi "hâfız" ve "fakih" olarak nitelendirilmiş, Suyûtî ittifakla sika olduğunu belirtmiştir.²⁰³ Abdullah b. Muhammed el-Ezdî 305/917 yılında vefat etmiştir.²⁰⁴

²⁰¹ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 7/89.

²⁰² a.g.e., 7/89.

²⁰³ Suyûtî, *Tabakâtü 'l-huffâz*, 308-309.

²⁰⁴ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 7/89.

b) *İshâk b. İbrahim*

Tam ismi İshâk b. İbrahim b. Mahled b. İbrahim b. Matar Ebû Ya‘kub Hanzalî’dir.²⁰⁵ Süleyman b. Nâfi‘, Mu‘temir b. Süleyman, İbn Mübârek ve daha birçok âlimden hadis almış, İbn Mâce, Yahyâ b. Âdem, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Râfi‘ gibi râvilerde kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.²⁰⁶

İshâk b. İbrahim hakkında, Nesâi “sika me’mûn”²⁰⁷ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân “es-Sikât” isimli eserinde kendisine yer vermiş ve döneminin saygıdeğer âlimlerinden, fakihlerinden ve hafızlarından biri olduğunu belirtmiştir.²⁰⁸ İshâk b. İbrahim 237/851 yahut 238/852 yılında Şa‘ban ayının on beşinci gecesi vefat etmiştir.²⁰⁹

2. Rivayet

2. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyet, Fadl b. Hubâb el-Cumahî→ Müsedded b. Müserhed→ Hâris b. Ubeyd→ Muhammed b. Abdîmelik→ Abdîmelik b. Ebî Mahzûre isnâdıyla Ebû Mahzûre’den rivâyet edilmiştir.²¹⁰

Bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölümde ise sadece *يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَدَانِ، قَالَ: فَمَسَحَ مُقَدَّمَ رَأْسِي* ifadelerine yer verilmiştir.

Rivâyetin üçüncü bölümünü karşılaştırdığımızda tekbir ifadelerinden sonra ziyade olarak *وَرَفَعَ بِهَا صَوْتَهُ، ثُمَّ تَقُولُ* ifadeleri yer almaktadır. Bunun yanında şehadet ifadelerinden sonra *وَأَخْفِضْ بِهَا صَوْتَكَ، ثُمَّ تَرْفَعُ صَوْتَكَ بِالشَّهَادَةِ* ifadelerinin yer alması bir değer farklılıktır. Bu ifadeden sonra doğal olarak şehadet sözleri yer almaktadır. Sabah ezanı okunduğunda iki kere *خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ* söylenmesi gerektiğini de bölümün sonunda belirtilmiştir.

²⁰⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/216.

²⁰⁶ a.g.e., 1/217.

²⁰⁷ a.g.e., 1/217.

²⁰⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/219.

²⁰⁹ a.g.e., 1/218.

²¹⁰ İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 4/578.

Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle diyaloglarının olduğu rivâyetin dördüncü bölümü bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.11.2.İsnâddaki Râviler

Bu rivâyette daha önce tanıtılmayan Fadl b. Hubâb el-Cumahî ve Müsedded b. Müserhed isimli râviler tanıtılacaktır.

a) *Fadl b. Hubâb el-Cumahî*

Tam adı Ebû Halife Fadl b. Hubâb el-Cumahî'dir.²¹¹ Kendisi "imam", "allame", "tarihçi", "muhaddis", "edip" gibi isimlerle sıfatlandırılmıştır.²¹² Bunun yanında "sika" olduğu ifade edilmiştir.²¹³

Ebû Hatim b. Hibbân, Ebu İshak b. Hamza, Ömer b. Cafer gibi isimler kendisinden hadis rivayet etmiştir.²¹⁴ Basra'da 305/918 yılında vefat etmiştir.²¹⁵

b) *Müsedded b. Müserhed*

Tam adı Ebü'l-Hasen Müsedded b. Müserhed b. Müserbel el-Esedî el-Basrî'dir.²¹⁶ Kendisi Ebû Avâne el-Vâsitî, Hammâd b. Zeyd, Yezîd b. Zürey', Mu'temir b. Süleyman, Bişr b. Mufaddal, Fudayl b. İyâz, İsa b. Yûnus es-Sebî, İbn Uleyye, Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Süfyân b. Uyeyne gibi kişilerden hadis öğrenmiştir.²¹⁷

Kendisinden de Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, Ebû İshak el-Cûzcânî, İbn Şeybe, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî gibi âlimler hadis almıştır.²¹⁸

²¹¹ Zehebî, *Siyer*, 14/7.

²¹² a.g.e., 14/7.

²¹³ a.g.e., 14/8.

²¹⁴ a.g.e., 14/8.

²¹⁵ a.g.e., 14/10.

²¹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27/444-445.

²¹⁷ a.g.e., 27/444-445.

²¹⁸ a.g.e., 27/445.

Müsedded cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından "sika, sadûk, hâfız" gibi ifadelerle değerlendirilmektedir.²¹⁹ Müsedded 228/843 yılında vefat etmiştir.²²⁰

2.2.12. Taberâni'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeleri/Farklılıkları

1. Rivâyet

Bu rivâyet Muhammed b. Sâlih b. el-Velîd en-Nersî→ Muhammed Müsennâ Ebû Mûsâ→ Ebû Âsım→ İbn Cüreyc→ Abdulaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz isnâdıyla Ebû Mahzûre'den rivâyet edilmiştir.²²¹

Taberâni'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'indeki birinci rivayetin sebab-i irâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyet arasındaki ilk farklılık حِينَ zarfının ve أَيَّ عَمَّ ifadesinin bulunmamasıdır. حِينَ zarfından sonra fiilin cümleye kattığı anlamı sağlamak için başına ف harfi getirilmiştir. Diğer bir farklılıkta وَإِنِّي أَخَشَى ifadesindeki manayı kuvvetlendiren إِنِّي bölümünün yer almamasıdır.

Taberâni'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'inde bu bölümde وَكُنَّا بِبَعْضِ طَرِيقِ حُنَيْنٍ cümlesindeki حُنَيْنٍ ifadesinin mevcut olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Rasûlullah'ın Huneynden döndüğü ve Ebû Mahzûre ile karşılaştıkları kısmı ihtiva eden ، فَفَقَلَ رَسُولُ ، الْمُؤَدِّينَ وَنَحْنُ مُنْتَكِبُونَ ، وَنَحْنُ عِنْدَهُ ، فَصَرَخْنَا ، فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ وَنَسْتَهْزِئُ بِهِ ، فَسَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ ifadelerine karşın bu rivayette، فَصَرَخْنَا ، فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ لِيَسْمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ifadeleri dikkat çekmektedir.

Rivâyetin üçüncü bölümünde rivâyetler arası herhangi bir lafız ve anlam farklılığı bulunmamaktadır.

Rivâyetin dördüncü bölümü *el-Müsned*'ten farklı olarak ثُمَّ مَرَّ بَيْنَ تَدْيِيهِ ifadeleri yer almamaktadır. Bununla birlikte قَدْ فَعَلْتُ قَدْ أَمْرُكَ ifadesi şeklinde bulunmaktadır. Şâfiî de yer açıklamalarda bu rivâyette yer almamaktadır.

²¹⁹ a.g.e., 27/446.

²²⁰ a.g.e., 27/447.

²²¹ Taberâni, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 7/172.

2.2.12.1.İsnâddaki Râviler

Muhammed b. Sâlih b. el-Velîd en-Nersî→ Muhammed Müsennâ Ebû Mûsâ→ Ebû Âsım→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz kanalıyla rivâyet edilen edilen hadisi Taberânî *Mu‘cemu’l-kebîr* eserinde zikretmiştir. Muhammed b. Sâlih ve Muhammed Müsennâ isimli râviler burada kısaca tanıtılacaktır.

a) *Muhammed b. Sâlih b. el-Velîd en-Nersî*

Taberânî'nin hocası olarak bilinen en-Nersî hakkında yaptığımız araştırmada herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

b) *Muhammed Müsennâ Ebû Mûsâ*

Tam adı Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd b. Kays b. Dînâr el-Basrî'dir.²²² Ebû İshâk İbrahim b. İshâk, Ahmed b. Saîd ed-Dârimî, Hüseyin b. Hasan el-Basrî, Sâhib b. Avn, Müslim b. İbrahim ve daha birçok gibi kişiden hadis almış, Ebû Bekir Abdullah b. Ebî Dâvûd, Abdullah b. Muhammed b. Ebî ed-Dünyâ ve daha birçok kişiye hadis rivâyet etmiştir.²²³

İbn Maîn onun hakkında “sika”²²⁴, Ebû Hâtim de “sadûk”²²⁵ değerlendirmesinde bulunmuştur.²²⁶ Muhammed b. Müsennâ 252/866 yılında vefat etmiştir.²²⁷

2. Rivâyet

Rivâyet, İshak b. İbrahim→ Abdürrezzâk→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdülmelik→ Ebû Mahzûre isnadıyla Hz. Peygamber'den nakledilmektedir.²²⁸

²²²Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/359.

²²³ a.g.e., 26/360.

²²⁴ a.g.e., 26/362.

²²⁵ a.g.e., 26/363.

²²⁶ a.g.e., 26/363.

²²⁷ a.g.e., 26/364

²²⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 7/172.

Bu rivayet Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde geçen rivayetle karşıtıldığında ezânı öğretme sürecine kadar geçen bölümü gerek olayların meydana geliş sırası açısından gerekse de muhteva açısından farklı bir şekilde ele almaktadır. Bundan dolayı metnin karşılaştırılması yerine Türkçe tercümesinin verilmesi daha uygun olacaktır.

Ebû Mahzûre şöyle anlatıyor: Ben, on kişilik bir grup genç içinde, Rasûlullah'la Huneyn'e doğru yola çıkmıştım. Hz. Peygamber bize göre insanların sevimsiziydi. Onlar ezan okudular ve bizde ezan okuyarak onlarla alay ettik. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“O gençleri bana getiriniz!”

Sonra şöyle buyurdu:

“Ezan okuyunuz”.

Hepsi ezan okudular ben de onların en sonunda ezan okudum. Ardından Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“Güzel! Duyduğum ses buydu. Git ve Mekkelilere ezan oku. Attâb b. Esed'e, 'Hz. Peygamber bana Mekkelilere ezan okumamı emretti.' diye söyle.” Daha sonra elini alınının üzerine sürdü.

Rivâyetlerin üçüncü bölüm olarak adlandırdığımız bölümleri karşıtıldığında, el-Müsned'ten farklı olarak, şehadet sözleri iki kere ard arda yer almamış, şehadet ifadelerinden sonra *ثُمَّ قَالَ لِي: ارْجِعْ فَأَمَدُّ مِنْ* ifadesine yer verilmiştir. Diğer taraftan *ثُمَّ ارْجِعْ صَوْتِكَ* ifadeleri sadece *ثُمَّ ارْجِعْ* şeklinde yer almaktadır. Aynı zamanda sanah namazı için okunan birinci ezanda *فَدَامَتِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ* ifadesi ve ikâmet için de *فَدَامَتِ الصَّلَاةُ* sözlerinin iki kere söylenmesi gerektiği ifadeleri bulunmaktadır.

Rivâyetin dördüncü bölümü Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki gibi detaylı olarak anlatılmamaktadır. Şâfiî'deki rivâyetten farklı olarak Hz. Peygamber dokunduğu için saçlarının ön kısmını kesmediği bu bölümde anlatılmaktadır. Bunlarla birlikte rivâyetin son bölümünde *قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ: عُمَرَانُ الَّذِي رَوَى ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْهُ هَذَا الْحَدِيثُ هُوَ عُمَرَانُ بْنُ السَّائِبِ مَوْلَى بَنِي جُمَحٍ* açıklamaları da yer almaktadır.

2.2.12.2.İsnâddaki Râviler

Bu rivâyette daha önce tanıtılmayan İshak b. İbrahim isimli râvi tanıtılacaktır.

a) İshak b. İbrâhim ed-Deberî

Tam adı İshak b. İbrâhim ed-Deberî'dir.²²⁹ Taberânî kendisinden çokça hadis rivayet etmiştir. Dârekutnî onun hakkında "saduk" değerlendirmesinde bulunarak, kendisinde bir çelişki görmediğini ifade etmiştir.²³⁰

Ed-Deberî'nin 287/900 yılına kadar yaşadığı ifade edilmektedir.²³¹

3. Rivâyet

Bu rivâyet Muâz b. Müsennâ→ Müsedded→ Hâris b. Ubeyd→ Muhammed b. Abdilmelik→ Abdülmelik→ Ebû Mahzûre isnadıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²³²

Taberânî'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'inde 3. rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyette sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölümde ise rivâyette ezânın öğretilmesine kadar olan süreçle alakalı sadece يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ، فَمَسَحَ مُقَدِّمَ رَأْسِهِ ifadelerine yer verilmiştir.

Ezanın sözlerinin anlatıldığı üçüncü bölüme gelindiğinde el-Müsned'tekinden farklı olarak, tekbirlerden sonra ثُمَّ تَقُولُ بِهَا صَوْتِكَ، ثُمَّ تَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ve أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ifadelerinden sonra farklı olarak ثُمَّ تَقُولُ بِهَا صَوْتِكَ ثُمَّ تَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ifadeleri yer almaktadır. Bunlara ek olarak sabah ezanıyla alakalı الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ ifadeleri yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle diyaloglarının olduğu rivâyetin dördüncü bölümü bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.12.3.İsnâddaki Râviler

Bu rivâyette daha önce tanıtılmayan Muâz b. Müsennâ ve Muhammed b. Abdilmelik isimli râviler tanıtılacaktır.

²²⁹ Zehebî, Ebi Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mîzanü'l-İtidâl*, thk. Ali Muhammed Becâvî, (Daru'l-Marife, Beyrut, 1382/1963), 1/181.

²³⁰ a.g.e., 1/181.

²³¹ a.g.e., 1/182.

²³² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 7/174.

a) *Muâz b. el-Müsennâ*

Tam adı Muâz b. el-Müsennâ b. Muâz b. Muâz el-Anberî'dir.²³³ Babası, Muhammed b. Kesir el-Abdî, Muhammed b. Abdillâh el-Huzâî gibi isimlerden hadis almış, Taberânî gibi âlimlere hadis rivâyet etmiş ve onun hakkında "sika" değerlendirmesi yapılmıştır.²³⁴ Rebiu'l-evvel ayında 288/901 yılında vefat etmiştir.²³⁵

b) *Muhammed b. Abdîmelik*

Tam adı Muhammed b. Abdîmelik b. Ebi Mahzûre el-Kureşî el-Cumahî el-Mekkî'dir.²³⁶ Kardeşleri İsmail b. Abdîmelik ve Abdülazîz b. Abdîmelik'tir.²³⁷ Babası Abdîmelik ve dedesi Ebû Mahzûre'den hadis rivâyet etmiş, ondan da Ebû Kudâme el-Hâris b. Ubeyd el-İyâdî ve Süfyân es-Sevrî hadis rivâyet etmiştir.²³⁸

Onun hakkında İbn Hacer "makbul" değerlendirmesinde bulunmuş, İbn Hibbân da "es-Sikât" isimli eserinde adını zikretmiştir.²³⁹ Vefat yılıyla alakalı yapılan araştırmada herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

4. Rivâyet

Bu rivâyet Muâz b. Müsennâ → Müsedded → Hâris b. Ubeyd → Muhammed b. Abdîmelik → Abdîmelik → Ebû Mahzûre isnadıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁴⁰

Taberânî'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'inde 4. rivâyet olarak adlandırdığımız rivâyette sebebi îrâd bölümüyle ilişkilendirebileceğimiz bölümde كُنْتُ غُلَامًا صَبِيًّا ifadesi yer almaktadır. Bu rivâyette ezânın öğretilmesine kadar olan süreçle alakalı sadece فَأَذَّنْتُ بِأَنَّ يَدَيَّ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ ifadeleri yer almaktadır.

²³³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 6/837.

²³⁴ a.g.e., 6/837.

²³⁵ a.g.e., 6/837.

²³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/22.

²³⁷ a.g.e., 26/22.

²³⁸ a.g.e., 26/22.

²³⁹ a.g.e., 26/23.

²⁴⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 7/175.

Ezanın sözlerinin yer aldığı bölüm bu rivâyetimizde çok muhtasar olarak bulunmakla birlikte sadece **فَلَمَّا انْتَهَيْتُ إِلَى حَيٍّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيٍّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ لِيَ النَّبِيُّ ﷺ: " أَلْحَقْ فِيهَا: الصَّلَاةُ "** " **فَلَمَّا انْتَهَيْتُ إِلَى حَيٍّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيٍّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ لِيَ النَّبِيُّ ﷺ: " أَلْحَقْ فِيهَا: الصَّلَاةُ "** ifadeleri yer almaktadır.

Hiz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yle diyaloglarının olduğu rivâyetin dördüncü bölümü bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.12.3.İsnâddaki Râviler

Bu rivâyetin isnâdında yer alan bütün râviler önceki rivâyetlerde tanıtılmıştır.

2.2.13.Dârekutnî'nin, *es-Sünen*'inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeleri / Farklılıkları

Dârekutnî'nin, *es-Sünen*'inde konuyla alakalı üç rivâyet yer almaktadır.

1.Rivâyet

Bu rivâyet;

Ebû Bekr Nîsâbûrî→ Ebû Humeyd Missîsî→ Haccâc→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz

Ebû Bekr Nîsâbûrî→ el-Abbas b. Muhammed ve Ebû Ümeyye ve Muhammed b. İshâk→ Ravh b. Ubeyd→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz

Ebû Bekr→ Rebî' b. Süleyman→ Şâfiî→ Müslim b. Hâlid→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz

isnâdlarıyla üç farklı tarikle ve aynı metinle Ebû Mahzûre tarafından Hiz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁴¹

Dârekutnî'nin, *es-Sünen*'inde yer alan rivâyetin sebep-i irâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki ilgili bölüm arasında herhangi bir ziyâdelik, noksanlık ya da farklılık bulunmamaktadır.

Bu rivâyetle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyet karşılaştırıldığında rivâyetin ikinci bölümünde bulunan **عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ** bölümünün yer almadığı görülmektedir. Bununla birlikte **فَسَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ** bölümündeki **الصَّوْتِ** ifadesi ziyade olarak yer almaktadır. *el-Müsned*'te yer alan

²⁴¹ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1/435.

فَأْتَسَارَ الْقَوْمَ كُلَّهُمْ إِلَيَّ وَصَدَّقُوا ifadelerindeki وَصَدَّقُوا fiilinin de bu rivâyette وَصَدَّقُوا şeklinde kullanılması dikkat çekmektedir. Bu bölümün sonundaki وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ ifadeleride *el-Müsned*'ten farklı olarak وَمَا يَأْمُرُنِي بِهِ şeklinde rivayet edilmiştir.

Rivâyetin üçüncü bölümü *el-Müsned*'le lafız ve mana bakımından aynıdır.

Rivâyetin dördüncü bölümünde iki rivâyet arasındaki tek farklılık فَأَدَّيْتُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرٍ فَأَدَّيْتُ بِالصَّلَاةِ عَلَى أَمْرٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ cümlesinin فَأَدَّيْتُ şeklinde yer alması, عَنْ harf-i ceri yerine عَلَى harfi-i cerinin kullanılmasıdır.

2.2.13.1.İsnâddaki Râviler

Ebû Bekir Nisâbûrî→ Ebû Humeyd Missîsî→ Haccâc→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz

Ebû Bekir Nisâbûrî→ el-Abbas b. Muhammed ve Ebû Ümeyye ve Muhammed b. İshâk→ Ravh b. Ubâde→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz

Ebû Bekir→ Rebî' b. Süleyman→ Şâfiî→ Müslim b. Hâlid→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz

Yukarıda verilen, üç farklı tarikle ve aynı metinde rivâyet edilen hadisin isnâdında bulunan râvilerden Ebû Bekir Nisâbûrî, Ebû Humeyd Missîsî, el-Abbas b. Muhammed ve Ebû Ümeyye ve Muhammed b. İshâk, Rebî' b. Süleyman burada tanıtılacaktır.

a) *Ebû Humeyd Missîsî*

Tam adı Abdullah b. Muhammed b. Temîm olmakla birlikte Ebû Humeyd el-Missîsî künyesiyle anılmaktadır.²⁴² Haccâc, Ebû Âsım, Vehb b. Cerîr gibi isimlerden hadis almış, en-Nesâî, İbn Sâid, Ebû Bekir b. Nisâbûrî gibi isimlere hadis rivâyet etmiştir.²⁴³

en-Nesâî onun hakkında “sika”²⁴⁴ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da “es-Sikât” adlı eserinde ismini zikretmiştir.²⁴⁵

²⁴² Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 6/354.

²⁴³ a.g.e., 6/354.

²⁴⁴ a.g.e., 6/354.

261/874-270/883 yıllarında vefat ettiği ifade edilmektedir.²⁴⁶

b) el-Abbas b. Muhammed

Tam adı Abbas b. Muhammed b. Hâtim b. Vâkîd ed-Dûrî'dir.²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, Hâlid b. Mahled, Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisî, Yahyâ b. Maîn ve daha birçok kişiden hadis almış, Ebû Ömer Hamza b. el-Kâsım b. Abdilaziz el-Hâşimî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Dünyâ ve daha birçok kişiye hadis rivâyet etmiştir.²⁴⁸

Onun hakkında en-Nesâî “sika” değerlendirmesinde bulunurken, “sadûk” değerlendirmesinde bulunanlar da olmuştur.²⁴⁹ el-Abbas 271/884 yılında vefat etmiştir.²⁵⁰

c) Ebû Ümeyye

Tam adı Muhammed b. İbrahim b. Müslim b. Sâlim el-Huzâî'dir.²⁵¹ Ahmed b. İshâk b. Hadramî, Ahmed b. Abdullah b. Yûnus, Beşîr b. Âdem el-Ekber ve daha birçoklarından hadis almış, en-Nesâî, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd en-Nîsâbûrî ve daha birçok âlime hadis rivâyetinde bulunmuştur.²⁵²

Ebû Dâvûd'a onun hakkında değerlendirilmesi sorulduğunda “sika” olduğunu ifade etmiş İbn Hibbân da onun adına “es-Sikât” adlı eserinde yer vermiştir. Bunun yanında hadis hafızlarından Ebû Saîd b. Yunus (ö. 347/958) kendisinin “hasenu'l-hadis” olduğunu ifade etmiştir.²⁵³ Ebû Umeyye 273/886 yılında vefat etmiştir.²⁵⁴

²⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 16/53.

²⁴⁶ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 6/354.

²⁴⁷ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 14/245.

²⁴⁸ a.g.e., 14/246-247.

²⁴⁹ a.g.e., 14/247-248.

²⁵⁰ a.g.e., 14/248.

²⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 24/327.

²⁵² a.g.e., 24/328-329.

²⁵³ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 24/331.

d) Muhammed b. İshâk

Tam adı Muhammed b. İshâk Cafer'dir. Bunun yanında kendisine Muhammed b. İshâk b. Muhammed, Ebû Bekir Sâğânî de denilmektedir.²⁵⁵ Ahmed b. İshâk el-Hadramî, Ravh b. Ubâde, Saîd b. Âmir, Yahyâ b. Maîn gibi kişilerden hadis almış, İsmail b. Muhammed es-Saffâr, Muhammed b. Mahled ed-Dûrî, Yahyâ b. Muhammed b. Sâid gibi kişiler kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuştur.²⁵⁶

Onun hakkında en-Nesâî "Lâ Be'se bihi", İbn Hirâş (ö. 283/897) "sika me'mûn", Dârekutnî "sika" değerlendirmesinde bulunmuş be İbn Hibbân "es-Sikât" adlı eserinde ismine yer vermiştir.²⁵⁷ Muhammed b. İshâk 270/883 yılında vefat etmiştir.²⁵⁸

e) Rebî' b. Süleyman

Tam adı er-Rebî' b. Süleyman b. Abdilcebbâr b. Kâmil el-Murâdî'dir.²⁵⁹ Esed b. Mûsâ, Hâlid b. Abdîrrahmân, Muhammed b. İdrîs Şâfiî ve daha birçok âlimden hadis almış, Ebû Dâvûd, en-Nesâî, İbn Mâce daha birçok âlime de hadis rivâyet etmiştir.²⁶⁰

en-Nesâî kendisi hakkında "lâ be'se bihi", Ebû Bekr el-Hatîb (ö. 463/1071) "sika" değerlendirmesinde bulunmuş, İbn Hibbân da "es-Sikât" adlı eserinde ismine yer vermiştir.²⁶¹

Rebî' b. Süleyman 270/883 yılında vefat etmiştir.²⁶²

²⁵⁴ a.g.e., 24/331.

²⁵⁵ a.g.e., 24/396.

²⁵⁶ a.g.e., 24/396-397-398.

²⁵⁷ a.g.e., 24/398.

²⁵⁸ a.g.e., 24/399.

²⁵⁹ a.g.e., 24/87.

²⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 9/88.

²⁶¹ a.g.e., 9/88-89.

²⁶² Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, 9/89.

2. Rivâyet

Bu rivâyet Ebû Bekir Nîsâbûrî→ Ebû Humeyd Missîsî→ Haccâc→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdilmelik

İsnâdıyla Ebû Mahzûre tarafından Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁶³

Dârekutnî'nin, *es-Sünen*'indeki 2. Rivâyet olarak adlandırdığımız rivâyette sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümü ise Şâfiî'nin rivâyetinden hem bağlam olarak hem de kronolojik olarak farklıdır. Dolayısıyla rivâyetin tercümesini vermek daha isabetli olacaktır:

Rasûlullah, Huneyn'e doğru yola çıkınca, biz de Mekkelilerden on kişilik bir ekiple onları karşılamaya çıkmıştık. Yolda onların namaz için ezan okuduklarını işitince; ezanlarını taklit ederek onlarla alay etmeye başladık. Rasûlullah bizler için: 'Sizin aranızda güzel sesli birinin ezan okuduğunu işittim.' diyerek bizleri yanına çağırttı.

Bizler de sırayla birer birer ezan okuduk, okuyanların sonuncusu ben idim. Ben ezan okuyunca Rasûlullah beni önüne oturtarak başımı okşayıp Allah mübarek etsin diye üç sefer dua etti sonra şöyle buyurdu: 'Git Mekke'de Kâbe'de ezan oku.' Ben de: 'Ben nasıl okurum? Bilmiyorum ki!' dedim. Bunun üzerine bana ezan okumayı şimdi okuduğunuz şekilde okumamı öğretti.²⁶⁴

Üçüncü bölüm Şâfiî'nin rivâyetinden farklı olarak *الْأَذَانَ كَمَا يُؤَدُّنَ الْآنَ* ifadeleriyle başlamaktadır. Yine bu rivâyete ziyâde olarak *الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ فِي* ifadeleriyle de sabah ezanındaki farklılığa değinilmektedir. Bununla birlikte ikâmetin sözleri de bu rivâyette detaylı olarak yer almaktadır.

Rivâyetin dördün bölümünde, iletişimle alakalı herhangi bir metin yer almamakla birlikte, rivâyetin nakliyle alakalı kısa bir isnâd mevcuttur.

2.2.13.2.İsnâddaki Râviler

Bu isnâddaki bütün râviler önceki rivâyetlerde tanıtılmıştır.

²⁶³ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1/437.

²⁶⁴ a.g.e., 1/437

3.Rivâyet

Dârekutnî'nin, *es-Sünen*'indeki 3. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyet Ebû Bekir Nîsâbûrî→ el-Ezher→ Abdürezzâk→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdîmelik isnâdıyla Ebû Mahzûre tarafından Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁶⁵

Bu rivâyette sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümündeki ifadeler Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr* adlı eserinde yer alan ve çalışmada bu eserdeki "ikinci rivayet" olarak isimlendirilen rivâyette birebir aynıdır.

Üçüncü bölümde ise el-Müsned'te yer alan «ارْجِعْ فَاْمُنْذُ مِنْ صَوْتِكَ» ifadelerinden farklı olarak ثُمَّ ارْجِعْ olarak yer almaktadır. Diğer taraftan sabah ezanındaki farklılık ve ikâmetle alakalı da فَإِذَا أَدْنَتْ بِالْأُولَى مِنَ الصُّبْحِ , فَقُلْ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنْ وَإِذَا أَقَمْتَ فَقُلْهَا مَرَّتَيْنِ: قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ ifadeleri yer almaktadır. Rivayet bu bölümü ziyadesiyle sona ermektedir.

Rivâyetin dördüncü bölümünde *el-Müsned*'te olduğunu iletişimle alakalı ilkeler ortaya koyulabilecek muhteva yer almamaktadır. Bununla birlikte Ebû Mahzûre'nin Hz. Peygamber'e olan düşkünlüğü, eliyle dokunduğu için saçının ön kısmını kesmediğine dair bilgiler yer almaktadır.

2.2.13.3.İsnâddaki Râviler

Bu isnâddaki el-Ezher dışındaki bütün râviler önceki rivâyetlerde tanıtılmıştır. Burada el-Ezher tanıtılacaktır.

a) el-Ezher

Tam adı Ahmed b. el-Ezher b. Menî' b. İbrahim el-Abdî'dir.²⁶⁶ İshak b. Süleyman er-Râzî, Ravh b. Ubâde gibi kişilerden hadis almış, Nesâî, İbn Mâce gibi kişilere hadis rivâyet etmiştir.²⁶⁷

²⁶⁵ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1/439.

²⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 1/255.

²⁶⁷ a.g.e., 1/255-256.

Kendisinin “sika” olduğu belirtilmiştir.²⁶⁸ el-Ezher 261/875 yılında vefat etmiştir.²⁶⁹

2.2.14. Beyhakî'nin *es-Sünen*'inde Yer Alan Rivâyetlerin Ziyâdeleri/Farklılıkları

1. Rivâyet

Bu rivâyet, Ebû Abdullah Hâfız→ Ebû el-Abbas Muhammed Yakub→ Rebî' b. Süleyman→ Şâfiî→ Müslim b. Hâlid→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz isnâdıyla Ebû Mahzûre tarafından Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁷⁰

Beyhakî'nin *es-Sünen*'indeki rivâyetin sebep-i irâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki rivâyet arasındaki tek farklılık حِينَ zarfının yerine حَتَّى nin yer almasıdır.

Rivâyetin ikinci ve üçüncü bölümü Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde yer alan rivâyetle birebir aynıdır.

Rivâyetin dördüncü bölümünde *el-Müsned*'te yer alan ثُمَّ مَرَّ بَيْنَ تَدْيِيهِ cümlesi bu rivâyette ثُمَّ مِنْ بَيْنَ تَدْيِيهِ şeklinde yer almaktadır. Diğer ifadeler karşılaştırılan rivâyetle aynıdır.

2.2.14.1. İsnâddaki Râvîler

Ebû Abdullah Hâfız→ Ebû el-Abbas Muhammed Ya'kub→ Rebî' b. Süleyman→ Şâfiî→ Müslim b. Hâlid→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz kanalıyla rivâyet edilen hadisin isnâdında bulunan râvilerden daha önce tanıtılmayan Ebû Abdullah Hâfız ve Ebû el-Abbas Muhammed Yakub isimli râviler bu hadiste tanıtılacaktır. Diğer taraftan Şâfiî meşhur olduğundan tanıtılmayacaktır.

a) Ebû Abdullah Hâfız (*Hakim en-Nisâbüri*)

Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdûyeh Nu'aym en-Nisâbüri'dir. 321/933 yılında doğmuştur.²⁷¹ Muhammed b. Ya'kûb el-Esami Ebû Abdullah

²⁶⁸ a.g.e., 1/258.

²⁶⁹ a.g.e., 1/261.

²⁷⁰ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/578.

²⁷¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 9/89.

Muhammed b. Abdullah es-Saffâr, Ebû Bekir b. Mâlik gibi isimler hocalarından bazıları olup kendisi de Ebû el-Hasan ed-Dârekutnî, Muhammed b. Ahmed b. Ya'kûb, el-Hâfız Ebû Osman İsmail b. Abdirrahmen es-Sâbûnî isimlere hadis rivâyetinde bulunmuştur.²⁷²

Kendisi “hâfız” sıfatıyla sıfatlanmış ve hadis ilminde vukûfiyet sahibi olduğu ifade edilmiştir.²⁷³ en-Nîsâbûrî 405/1014 yılında vefat etmiştir.²⁷⁴

b) Ebû el-Abbas Muhammed b. Ya'kûb

Tam adı Muhammed b. Ya'kûb b. Yusuf b. Ma'kıl b. Sinan'dır.²⁷⁵ Güzel ahlâkıyla insanların dikkatini çektiği ifade edilmektedir. Ebû el-Abbas Muhammed b. Ya'kûb, Muhammed b. Abdullah b. Abdilhakim, Bekkâr b. Kuteybe, Rebi' . Süleyman daha birçok kişiden hadis almış, Ebû Bekir b. İshâk, Ebû Abdillâh b. Mende, Ebû Abdirrahman es-Sülemî, Muhammed b. İbrahim el-Cürcânî ve daha birçok kimseye hadis rivâyet etmiştir.²⁷⁶

Onun hakkında “sika” ve “sadûk” değerlendirmeleri yapılmıştır.²⁷⁷ Ebû el-Abbas Muhammed b. Ya'kûb 346/957 yılında vefat etmiştir.²⁷⁸

2.Rivâyet

Bu rivâyet, Ebû Abdullah Hâfız→ Ebû Yahya es-Semerkindî→ Ebû Abdullah b. Nasr→ Muhammed b. Râfi→ Abdürrezzak→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdülmelik→ isnâdıyla Ebû Mahzûre tarafından Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁷⁹

²⁷² a.g.e., 9/89

²⁷³ a.g.e., 9/89.

²⁷⁴ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 9/89.

²⁷⁵ a.g.e., 7/841.

²⁷⁶ a.g.e., 7/841.

²⁷⁷ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 7/841.

²⁷⁸ a.g.e., 7/841.

²⁷⁹ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/579.

Beyhakî'nin *es-Sünen*'indeki 2. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyette sebep-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Bu rivayetin ikinci bölümü Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde geçen rivayetle karşıtıldığında ezânı öğretme sürecine kadar geçen bölümü gerek olayların meydana geliş sırası açısından gerekse de muhteva açısından farklı bir şekilde ele almaktadır. Bundan dolayı metnin karşılaştırılması yerine Türkçe tercümesinin verilmesi daha uygun olacaktır.

Ebû Mahzûre şöyle anlatıyor: Ben, on kişilik bir grup genç içinde, Rasûlullah'la Huneyn'e doğru yola çıkmıştım. Onlar ezan okudular ve bizde ezan okuyarak onlarla alay ettik. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“O gençleri bana getiriniz!”

Sonra şöyle buyurdu:

“Ezan okuyunuz”

Hepsi ezan okudular ben de onlardan biri olarak ezan okudum. Ardından Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“Evet! Duyduğum ses buydu. Git ve Mekkelilere ezan oku. Attâb b. Esed'e, 'Hz. Peygamber bana Mekkelilere ezan okumamı emretti' diye söyle”²⁸⁰

Üçüncü bölümde ise *el-Müsned*'te yer alan «ارْجِعْ فَأَمُّدُ مِنْ صَوْتِكَ» ifadelerinden farklı olarak *أَرْجِعْ* olarak yer almaktadır. Bununla birlikte ikâmetin sözleriyle alakalı *فَأَمَّتْ لِلصَّلَاةِ فَعَلَّهَا مَرَّتَيْنِ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ* ifadeleri de ziyâde olarak yer almaktadır.

Dördüncü bölüm bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.14.2.İsnâddaki Râvîler

Bu başlıkta daha önce tanıtılmayan Ebû Yahya es-Semerkandî ve Ebû Abdullah b. Nasr isimli râviler tanıtılacaktır.

a) Ebû Yahya Semerkandî

Tam adı Ahmed b. Muhammed b. Salih b. Abdullah'tır.²⁸¹ Kendisinden Muhammed b. Muhammed es-Semerkandî ve Muhammed el-Firyâbî gibi isimlerden hadis almış,

²⁸⁰ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/579.

kendisi de Ebû Abdillâh el-Hâkim ve Yusuf b. Ömer el-Kavvâs gibi alimlere hadis rivayet etmiştir.²⁸²

Hâkim, kendisini hafız olarak sıfatlandırmıştır.²⁸³ Ebû Yahya 340/952 yılında vefat etmiştir.²⁸⁴

b) Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr

Muhammed b. Nasr 202/817 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiş, Nişabur'da büyümüş, hadis için uzun yolculuklara çıkmıştır.²⁸⁵

Kendisi hakkında zamanının hadisçileri arasında "imam" nitelendirilmesi yapılmıştır.²⁸⁶ 294/906 yılında vefat etmiştir.²⁸⁷

3. Rivâyet

Bu rivâyet Ebû Ali Rûzbârî→ Ebû Bekir Dâse→ Ebû Dâvûd→ Müsedded→ Hâris b. Ubeyd→ Muhammed b. Abdilmelik→ Abdülmelik b. Ebî Mahzûre→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁸⁸

Beyhakî'nin *es-Sünen*'indeki 3. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyette sebeb-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

İkinci bölümde ise sadece *يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي سَنَةَ الْأَذَانِ قَالَ: فَمَسَحَ مَقَدَّمَ رَأْسِي* ifadelerine yer verilmiştir.

Ezanın sözlerinin öğretildiği üçüncü bölümde *ارْجِعْ فَأَمُدُّ مِنْ صَوْتِكَ* ifadelerinin bu rivâyette *تَخْفُضُ بِهَا صَوْتِكَ، ثُمَّ تَرْفَعُ صَوْتِكَ* ziyadesiyle *تَخْفُضُ بِهَا صَوْتِكَ* şeklinde yer

²⁸¹ Ebû et-Tâlib Nâif b. Salah b. Ali el-Mansûrî, *er-Ravdu'l-Basim fî Teracim Şüyûhu'l-Hâkîm*, (Dârul-Âsime, Riyad, 1432/2011), 1/299.

²⁸² a.g.e., 1/299-300.

²⁸³ a.g.e., 1/300.

²⁸⁴ a.g.e., 1/300.

²⁸⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 6/1045.

²⁸⁶ a.g.e., 6/1045.

²⁸⁷ a.g.e., 6/1045.

²⁸⁸ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/579.

almaktadır. Bunlara ek olarak sabah ezanıyla alakalı *فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلَّتْ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ* ifadeleri yer almaktadır.

Dördüncü bölümde Ebû Mahzûre'yle diyaloglar yer almamakla birlikte, bazı rivâyetlerde şehâdet ifadelerinden sonra tekrar tekbire dönüldüğü belirtilmekte fakat bu rivâyetlerin zayıf olduğu belirtilmektedir. Meşhur olan rivâyetin ise hicazlıların uygulaması olduğu belirtilmektedir.

2.2.14.3.İsnâddaki Râvîler

Bu başlık altında daha önce tanıtılmayan Ebû Ali Rûzbârî ve Ebû Bekir Dâse isimli râvîler tanıtılacaktır.

a) *Ebû Ali er-Rûzbârî*

Ebû Ali Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Hâtim er-Rûzbârî'dir.²⁸⁹ Kendisinden Ebû Bekir b. Dâse gibi alimler hadis almış, kendisi de Ebû Bekir Beyhakî ve daha birçok kişiden hadis rivayet etmiştir.²⁹⁰

Ebû Ali er-Rûzbârî hakkında “sika” değerlendirilmesi yapılmıştır.²⁹¹ 403/957 yılının Rebiu'l-evvel ayında vefat etmiştir.²⁹²

b) *Ebû Bekir b. Dâse*

Tam adı Ebû Bekir Muhammed b. Bekir b. Muhammed b. Abdirezzak b. Dâsen el-Basrî'dir.²⁹³ Ebû Dâvûd es-Sicistânî gibi âlimlerden hadis almış, Ebû Alî er-Rûzbârî gibi âlimlere hadis rivâyet etmiştir.²⁹⁴

Kendisi hakkında “sika”, “şeyh” ve “âlim” gibi nitelendirmeler yapılmıştır.²⁹⁵ Ebû Bekir b. Dâse 346/957 yılında vefat etmiştir.²⁹⁶

²⁸⁹ Zehebî, *Siyer*, 17/219.

²⁹⁰ a.g.e., 17/219.

²⁹¹ el-Mansûrî, *er-Ravdu 'l-Bâsim*, 1/426.

²⁹² a.g.e., 1/426

²⁹³ Zehebî, *Siyer*, 25/538.

²⁹⁴ a.g.e., 25/538.

²⁹⁵ a.g.e., 25/538.

4.Rivâyet

Bu rivâyet Muhammed b. Hâfız→ Muhammed b. Musa b. Fazl→ Ebû el-Abbas Muhammed b. Ya'kûb→ Muhammed b. İshâk→ Saîd b. Âmir→ Hemmâm→ Ahvel→ Mekhûl→ Abdullah b. Muhayriz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.²⁹⁷

Beyhakî'nin *es-Sünen*'indeki 4. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümünde ise **أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ نَحْوًا مِنْ عَشْرِينَ رَجُلًا يُؤَدِّئُوا فَأَعْجَبَهُ صَوْتُ أَبِي مَخْذُورَةَ** ifadeleri almaktadır. Bu rivâyette diğer rivâyetlerden farklı olarak yaklaşık yirmi kişinin ezan okuduğuna dâir bilgiler dikkat çekmektedir.

Üçüncü bölümde dikkat çeken farklılık tekbirlerin dört kere değil iki kere yer almasıdır. Diğer ifadeler karşılaştırdığımız rivâyetle aynıdır.

Dördüncü bölümde Hz. Peygamber'le olan diyaloglar yer almamakla birlikte ezan ve ikâmetin kelime sayılarının aynı olmadığı, tercî ile okumanın kelimelerin türüne işaret ettiğine dair bilgiler yer almaktadır. Ayrıca tercî ile okumanın bazı rivâyetlerde yer aldığı ve bu şekilde rivâyet edenlerin bazılarının isimleri de zikredilmiştir.

2.2.14.4.İsnâddaki Râvîler

Burada daha önce tanıtılmayan Muhammed b. Hâfız isimli râvi el-Müstedrek müellifi Hâkim'dir. Meşhur bir muhaddis olduğundan dolayı tanıtılmayacaktır.

5.Rivâyet

Beyhakî'nin *es-Sünen*'indeki 5. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyet Ebû Hasan Ali b. Ahmed b. Abdân→ Ahmed b. Ubeyd es-Saffâr→ Ahmed b. Abdullah en-Nersî→ Ravh b. Ubâde→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Ümmü Abdilmelik→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmektedir.²⁹⁸

Bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

²⁹⁶ a.g.e., 25/539.

²⁹⁷ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/614.

²⁹⁸ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/614.

Rivâyetin ikinci bölümü Şâfiî'nin ilgili rivâyetinden olayların meydana geliş sırası ve muhatevası bakımından farklılık oluşturmaktadır. Ancak daha önce değerlendirmesi yapılan Nesâî'nin *es-Sünen*'inde yer alan ifadelerle çok küçük farklar dışında birebir benzerlik göstermemektedir. Burada rivâyetin çalışmanın hacimini de artırmamak adına Türkçe tercümesini vermek yerine sadece Nesâî'deki ilgili rivâyetle arasında bulunan farklılıklara yer belirtilecektir. Nesâî'de yer alan rivâyetteki *فَسَمِعْنَاهُمْ يُؤَدُّونَ بِالصَّلَاةِ* cümlesindeki *بِالصَّلَاةِ* ifadesi yerine *لِلصَّلَاةِ* bulunmaktadır. Mâzi filin başına gelerek anlamı pekiştiren *فَدَّ* ifadesi lam ziyadesiyle *لَقَدْ سَمِعْتُ* olarak yer almaktadır. Bunlarla birlikte *فَادَّنَا رَجُلًا رَجُلًا* ifadesi de Beyhakî de *فَادَّنَا رَجُلًا رَجُلًا* olarak rivâyet edilmiştir.

Üçüncü bölüme geldiğimizde *ارْجِعْ فَاْمُنْذُ مِنْ صَوْتِكَ* ifadelerinin yer almadığını ezanın sözlerinin peşpeşe sıralandığını görmekteyiz. Ayrıca *جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ* dan sonra *الصَّلَاةُ خَيْرٌ* ifadeleri de yer almaktadır. Bunlarla birlikte *وَقَدْ عَلَّمَنِي الْإِقَامَةَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ* ifadeleriyle ikâmetin sözleride bu rivâyette yer almaktadır.

Dördüncü bölümde Hz. Peygamber'le Ebû Mahzûre arasındaki diyalog, hediyeleşme, jest ve mimikler ayrıntılı bir şekilde yer almamaktadır. Sadece bu rivâyette yer alanların hangi tarikle rivâyet edildiğine dâir bir isnad bulunmaktadır.

2.2.14.5. İsnâddaki Râvîler

Bu başlık altında daha önce tanıtılmayan Ali b. Ahmed b. Abdân, Ahmed b. Ubeyd es-Saffâr ve Ahmed b. Abdullah en-Nersî isimli râviler tanıtılacaktır.

a) *Ebû Hasan Ali b. Ahmed b. Abdân*

Tam adı Ali b. Ahmed b. Abdân b. Ferec b. Saîd b. Abdân'dır.²⁹⁹ Ahmed b. Ubeyd es-Saffâr ve daha birçok âlimden hadis almış, Ebû Bekir Beyhakî gibi birçok alime hadis rivâyet etmiştir.³⁰⁰

Babası asrının hafızlarındandır. Onun hakkında "sika" değerlendirilmesi yapılmıştır.³⁰¹ Abdân 415/1024 yılında vefat etmiştir.³⁰²

²⁹⁹ Zehebî, *Târihu 'l-İslâm*, 9/257.

³⁰⁰ a.g.e., 9/257.

³⁰¹ a.g.e., 9/257.

b) Ahmed b. Ubeyd es-Saffâr

Tam adı Ahmed b. Ubeyd b. İsmail'dir. Künyesi Ebu'l-Hasan'dır.³⁰³ Muhammed b. El-Ferec el-Ezrak gibi isimlerden hadis almış, kendisi de Dârekutnî gibi âlimlere hadis rivâyet etmiştir.³⁰⁴

Kendisi hakkında "sika" değerlendirilmesi yapılmıştır.³⁰⁵ Es-Saffâr'ın 341/953-350/961 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir.³⁰⁶

c) Ahmed b. Ubeydullah en-Nersî

Tam adı Ahmed b. Ubeydullah b. İdris'tir. Künyesi Ebû Bekir'dir.³⁰⁷ Yezîd b. Hârun ve Ravh b. Ubâde gibi birçok âlimden hadis almış, Ebû Bekir Şâfiî gibi âlimlere de hadis rivâyet etmiştir.³⁰⁸

Kendisi hakkında "sika" değerlendirilmesi yapılmıştır.³⁰⁹ en-Nersî'nin 271/885-280/893 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir.³¹⁰

6.Rivâyet

Beyhakî'nin *es-Sünen*'indeki 6. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyet; Ebû Bekir b. Hâris el-Fakîh→ Ali b. Ömer el-Hâfız→ Ebû Bekir Nîsâbûrî→ Ebû Humeyd Mîssîsî→ Haccac→ İbn Cüreyc→ Osman b. Sâib→ Sâib el-Cumahî ve Ümmü Abdîmelik→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.³¹¹

³⁰² a.g.e., 9/257.

³⁰³ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 7/901.

³⁰⁴ a.g.e., 7/901.

³⁰⁵ a.g.e., 7/901.

³⁰⁶ a.g.e., 7/901.

³⁰⁷ Zehebî, *Târîhu 'l-İslâm*, 6/487.

³⁰⁸ a.g.e., 6/487.

³⁰⁹ a.g.e., 6/487.

³¹⁰ a.g.e., 6/487.

³¹¹ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/615.

Bu rivâyette sebab-i îrâd bölümü bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümünde ise Rasûlullah'ın Huneyn'e doğru yola çıktığı zikredilmiş ve Şâfiî'deki rivâyette olduğu gibi bu bölüm detaylı olarak verilmemiştir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in ezanın tekbirlerini dört, ikâmetin tekbirlerini ise ikişer olacak şekilde öğrettiğine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ezanın sözleri yer almamakla birlikte ikâmetin sözlerine yer verilmiştir. Dikkat çeken bir konu da ikâmetin sözlerini Abdürrezzak'ın İbn Cüreyc den rivâyetine atıf yaparak tekbirlerin ikişer kere, şehadetlerin ve جِيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، جِيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ifadelerinin birer kere okunacak şekilde yer almasıdır.

Dördüncü bölümde Hz. Peygamber'le Ebû Mahzûre arasındaki diyalog, hediyeleşme, jest ve mimikler ayrıntılı bir şekilde yer almamaktadır. Sadece ezan ve ikâmetin sözleriyle alakalı özet bilgiler bulunmaktadır.

2.2.14.6.İsnâddaki Râvîler

Burada daha önce tanıtılmayan Ebû Bekir b. Hâris el-Fakîh tanıtılacaktır. Ali b. Ömer el-Hâfız meşhur muhaddis Dârekutnî'dir.

a) Ebû Bekir b. Hâris el-Fakîh

Tam adı Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. el-Hâris el-Fakîh'dir. Meşhur adıyla Ahmed b. Muhammed et-Temîmî'dir.

Künyesi Ebû Bekir'dir.³¹² Ebû Bekir Beyhakî'nin hocalarındandır ve o kendisinden çokça hadis rivâyet etmiştir. Kendisi hakkında sika değerlendirilmesi yapılmıştır.³¹³ el-Fakîh 430/1039 yılında vefat etmiştir.³¹⁴

7.Rivâyet

Beyhakî'nin *es-Sünen*'indeki 7. Rivâyet olarak adlandırdığımız bu rivâyet; Ebû Abdullah Hâfız→ Ebû Bekir b. İshâk el-Fakîh→ Ebû Müsennâ→ Müsedded→ Hâris

³¹² Muhammed b. Abdülfettah, *İthâfu'l-murtekî bi Terâcimi Şuyûh 'ul-Beyhakî*, Dâru'l-Maiman, li'n-neşr ve't-Tevzî, 1429/2008, 96.

³¹³ a.g.e., 96.

³¹⁴ a.g.e., 96.

b. Ubeyd→ Muhammed b. Abdilmelik→ Abdülmelik→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den rivâyet edilmektedir.³¹⁵

Bu rivâyette sebab-i irâd bölümü bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümü Şâfiî'deki rivayette olduğu gibi tasvir edilmemiş, sadece يَا جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ، جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ، جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ، جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ ifadeleri rivâyet edilmiştir.

Üçüncü bölümde muhtasar olarak zikredilmiştir. Sadece جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ، جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ، جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ، جِيَّ عَلَى الْفَلَّاحِ ifadeleri yer almaktadır.

Dördüncü bölüm bu rivâyette yer almamaktadır.

2.2.15. Beyhakî'nin *es-Sünen ve'l-âsâr*'ında Yer Alan Rivâyetin Ziyâdeliği/Farklılığı

Bu rivâyet, Ebû Abdullah Hâfız ve Ebû Zekeriyya ve Ebû Bekir ve Ebû Saîd→ Ebû Abbas→ Rebî' b. Süleyman→ Şâfiî→ Müslim b. Hâlid→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebû Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz→ Ebû Mahzûre isnâdıyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.³¹⁶

Beyhakî'nin *es-Sünen ve'l-Âsâr*'ında yer alan bu rivâyetin sebab-i irâd bölümüyle Şâfiî'nin *el-Müsned*'indeki ilgili bölüm arasında herhangi bir ziyâdelik, noksanlık ya da farklılık bulunmamaktadır.

Rivâyetin ikinci bölümünde ise خَرَجْنَا ifadesi yerine خَرَجْتُ ifadesi yer almaktadır. فَأَذَّنَ بِالصَّلَاةِ بِالصَّلَاةِ مُؤَدِّئُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ cümlesindeki بِالصَّلَاةِ ifadesi bulunmamaktadır. Diğer taraftan فَأَرْسَلَهُمْ ifadesindeki muttasıl zamir de yer almamaktadır.

Ezanın sözlerinin yer aldığı üçüncü bölüm *el-Müsned*'le aynıdır.

Dördüncü bölümün diyalog bölümü karşılaştırılan rivâyetle aynıdır. Buna karşın Şâfiî'de bulunan açıklama bölümleri bu rivâyette yer almamaktadır.

³¹⁵ Beyhakî, *es-Sünen*, 1/622.

³¹⁶ Beyhakî, *es-Sünen ve'l-Âsâr*, 2/227.

2.2.15.1.İsnâddaki Râviler

Ebû Abdullah Hâfız ve Ebû Zekeriyya ve Ebû Bekir ve Ebû Saîd→ Ebû el-Abbas→ Rebî' b. Süleyman→ Şâfî→ Müslim b. Hâlid→ İbn Cüreyc→ Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre→ Abdullah b. Muhayriz kanalıyla rivâyet edilen isnâdında bulunan râvilerden daha önce tanıtılmayan Ebû Zekeriyya, Ebû Bekir ve Ebû Saîd isimli râviler bu hadiste tanıtılacaktır.

a) *Ebû Zekeriyya*

Tam adı Yahya b. İbrahim b. Muhammed b. Yahya'dır.³¹⁷ Kendisi Ebû el-Abbas, Ebû Abdillah b. Ahram, el-Hasan b. Ya'kûb el-Buhârî, Ebû Sehl b. Ziyâd, Ahmed b. Kâmil daha birçok kişiden hadis almış, Ebû Bekir Beyhakî, Ebû Sâlih Müezzin, Ebû Bekir Muhammed b. Yahyâ, Osman b. Muhammed el-Mahmî, Ali b. Ahmed b. Ahram ve daha bir çok kişiye hadis rivâyet etmiştir.³¹⁸

Ebû Zekeriyya “şeyh”, “imam”, “salih” sıfatlarıyla nitelendirilmiş, yine onun hakkında “sadûk” ve “sika” değerlendirmeleri yapılmış ve hadis rivâyeti konusunda oldukça titiz olduğu dile getirilmiştir.³¹⁹ Ebû Zekeriyya 414/1023 yılının Zilhicce ayında vefat etmiştir.³²⁰

b) *Ebû Bekir*

Tam adı Ahmed b. el-Hasan b. Ahmed b. Ahmed b. Hafs b. Müslim b. Yezîd'tir.³²¹ Kendisi Ebû Ali Muhammed b. Ahmed Ma'kıl, Hâcib b. Ahmed et-Tûsî, Ebû Sehl b. Ziyâd el-Kattân ve daha birçok kişiden hadis almış, Ebû Bekir Beyhakî, Ebû Kâsım Kuşeyrî, Ebû Bekir el-Hatip, Ebû Salih Müezzin, Muhammed b. İsmail el-Mukrî, Ebû Bekir b. Halef ve daha birçok kişiye de hadis rivâyet etmiştir.³²²

³¹⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 9/245.

³¹⁸ Zehebî, *Siyer*, 17/295-296.

³¹⁹ a.g.e., 17/295-296.

³²⁰ a.g.e., 17/296.

³²¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 9/357.

³²² Zehebî, *Siyer*, 17/356-357.

O “imam”, “âlim” ve “muhaddis” gibi sıfalarla nitelenmiş, hadis ilminde “sika” olduğu ifade edilmiştir.³²³ Ebû Bekir 421/1030 yılında vefat etmiştir.³²⁴

c) *Ebû Saîd*

Tam adı Muhammed b. Musa b. Fazl b. Şâzân’dır.³²⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ya’kûb eş-Şeybânî, Yahyâ b. Mensûr el-Kâdî, Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed b. Şuayb gibi isimlerden hadis dinlemiş, Ebû Bekir Beyhakî, el-Hatîb, Ebû Salih Müezzîn, Ebû Kâsım b. Mende, Ahmed b. Sehl es-Serrâc ve daha birçok isme hadis rivâyet etmiştir.³²⁶

Kendisi hakkında “şeyh”, “sika” ve “me’mûn” değerlendirmeleri yapılmış ve 421/1030 yılı Zilhicce ayında vefat etmiştir.³²⁷

2.2.16. Rivâyetlerin Sıhhat Açısından Değerlendirilmesi

Rivâyetler râviler açısından değerlendirildiğinde, Şâfiî’nin *el-Müsned*’inde yer alan rivâyetin isnâdında bulunan Müslim b. Hâlid hakkında cerh ve tadil değerlendirmeleri beraber verilmiştir. Bunun yanında İbn Huzeyme’nin *es-Sahih*’inde yer alan 2. rivâyetin senedinde bulunan İbrahim b. Abdülaziz hakkında “zayıf” değerlendirmesi yapılmıştır. Beyhakî’nin *es-Sünen*’inde yer 2. rivâyetin senedinde bulunan Ebû Yahya es-Semerkandî (ö. 340/952) hakkında kimliği ve kişiliği ile alakalı yeterli bir bilgiye ulaşamadığı için “meçhul” değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Bunların yanında Abdülaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre, Sâib el-Cumahî, Ümmü Abdilmelik, Osman b. Sâib, Hâris b. Ubeyd, Muhammed b. Abdilmelik ve Âmir el-Ahvel hakkında “makbul”, Âmir el-Ahvel, Abdülmelik b. Ebî Mahzûre, İshak b. İbrâhim, el-Ezher hakkında da “saduk” değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bunların dışında isnâdlarda bulunan bütün râviler “sika” olduğu ifade edilmiştir.

³²³ a.g.e., 17/357.

³²⁴ a.g.e., 17/358.

³²⁵ Zehebî, *Târîhu ’l-İslâm*, 9/369.

³²⁶ Zehebî, *Siyer*, 17/350.

³²⁷ a.g.e., 17/350.

Hadisin sıhhat değerlendirmesinde önemli bir konu da senedte ittisal konusudur. Muhaddisler, ilk dönemlerden itibaren hadisin makbul sayılabilmesi için senedde ittisali şart olarak ortaya koymuşlardır. Söz konusu rivâyet, senedlerdeki ittisal açısından incelendiğinde bir rivâyet dışında bütün rivâyetlerin muttasıl olduğu görülmektedir. Senedinde kopukluk göze çarpan rivâyet Beyhâkî'nin *es-Sünen*'indeki 7. rivâyettir.

Önde gelen muhaddislerden Tirmizî, Ebû Mahzûre'nin ezanla ilgili rivâyetinin "sahih" olduğunu belirtmiştir.³²⁸ Hakîm el-Elbânî de söz konusu rivâyetin "hasen sahih" olduğunu söylemiştir.³²⁹ Buna ek olarak Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inin tahkik eden Şuayb el-Arnaût'ta hadisin tarikleri itibariyle "sahih" olduğunu belirtmiştir.³³⁰

Aşağıda, kaynaklarda yeralan rivâyetlerin metinleri arasındaki farklılıkların bütün olarak görülebileceği tablolar verilmiştir. Bununla birlikte Ebû Mahzûre hadisinin ergenlik çağındaki çocuklarla iletişim bağlamında ele alındığı çalışmamızda iletişim açısından ilkeler çıkarılabilecek bölümü ihtiva etmese de ezanın lafızlarının bulunduğu Tablo 2.3'e sahihayndan olması nedeniyle Müslim'in *es-Sahih*'inde yer alan rivâyette eklenmiştir.

Tablo 2.1: Rivayetin Birinci Bölümü (Sebeb-i İrâd)

Şâfiî, <i>el-Müsned</i> , I, 30.	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حَجْرٍ أَبِي مَحْذُورَةَ حِينَ جَهَّزَهُ إِلَى السَّامِ، فَقُلْتُ لِأَبِي مَحْذُورَةَ: أَيَّ عَمٍّ، إِنِّي خَارِجٌ إِلَى السَّامِ، وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ
Şâfiî, <i>es-Sünenü'l-Me'sûre</i> , I, 290.	وَكَانَ، يَتِيمًا فِي حَجْرٍ أَبِي مَحْذُورَةَ حَتَّى جَهَّزَهُ إِلَى السَّامِ قَالَ: فَقُلْتُ لِأَبِي مَحْذُورَةَ: أَيَّ عَمٍّ إِنِّي خَارِجٌ إِلَى السَّامِ وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ
Abdürrezzâk, <i>el-Musannef</i> , I., 457.	-
Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 91-92. 1.Rivâyet	-
Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 93 2.Rivâyet	-

³²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/97.

³²⁹ İbn Mâce, "Ezân", 2.

³³⁰ Ebû Dâvûd, "Salât", 28;

Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 95-96. 3.Rivâyet	-
Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 97-98. 4.Rivâyet	كَانَ يَتِيمًا فِي حَجْرِ أَبِي مَحْدُورَةَ، قَالَ رَوْحُ ابْنِ مَعْيَرٍ: وَلَمْ يَفْلُهُ ابْنُ بَكْرِ حِينَ جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ، قَالَ: فَقُلْتُ لِأَبِي مَحْدُورَةَ: يَا عَمِّ، إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ، وَأَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ
İbn Mâce, <i>Ezân</i> , 2.	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حَجْرِ أَبِي مَحْدُورَةَ بْنِ مَعْيَرٍ، حِينَ جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ، فَقُلْتُ لِأَبِي مَحْدُورَةَ: أَيُّ عَمِّ إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ، وَإِنِّي أَسْأَلُ عَنْ تَأْذِينِكَ
Ebû Dâvûd, <i>Salât</i> , 28.	-
İbn Ebû Âsım, <i>el-Âhâd ve'l-mesânî</i> , II, 93.	، وَكَانَ فِي حَجْرِ أَبِي مَحْدُورَةَ بْنِ مَعْيَرٍ، فَجَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ، قَالَ: فَقُلْتُ لِأَبِي مَحْدُورَةَ: إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ فَأَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ
Nesâî, <i>Ezan</i> , 6. 1.Rivâyet	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حَجْرِ أَبِي مَحْدُورَةَ حَتَّى جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ قَالَ: يَا لَ لِأَبِي مَحْدُورَةَ إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ وَأَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ
Nesâî, <i>Ezân</i> , 6. 2. Rivâyet	-
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 226. 1. Rivâyet	-
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 226. 2. Rivâyet	-
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 226. 3. Rivâyet	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حَجْرِ أَبِي مَحْدُورَةَ بْنِ مَعْيَرٍ حِينَ جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ: فَقُلْتُ لِأَبِي مَحْدُورَةَ: إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ، وَإِنِّي أَسْأَلُ عَنْ تَأْذِينِكَ
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 231. 4.Rivâyet	-
İbn Hibbân, <i>Sahîh-i İbn Hibbân</i> , IV. Cilt, 574. 1.Rivâyet	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حَجْرِ أَبِي مَحْدُورَةَ حِينَ جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي مَحْدُورَةَ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَخْرُجَ إِلَى الشَّامِ، وَإِنِّي أَسْأَلُ عَنْ تَأْذِينِكَ
İbn Hibbân, <i>Sahîh-i İbn Hibbân</i> , IV. Cilt, 578. 2.Rivâyet	-

Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 172. 1.Rivâyet	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حِجْرِ أَبِي مَخْذُومَةَ فَجَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ قَالَ: فَقُلْتُ لِأَبِي مَخْذُومَةَ: إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ، فَأَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ
Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 172. 2.Rivâyet	-
Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 174. 3.Rivâyet	-
Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 175. 4.Rivâyet	كُنْتُ غُلَامًا صَبِيًّا
Dârekuţnî, es-Sünen, I, 435. 1.Rivâyet	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حِجْرِ أَبِي مَخْذُومَةَ حِينَ جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ , قَالَ: فَقُلْتُ لِأَبِي مَخْذُومَةَ: أَيَّ عَمِّ إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ
Dârekuţnî, es-Sünen, I, 437. 2.Rivâyet	-
Dârekuţnî, es-Sünen, I, 439. 3.Rivâyet	-
Beyhakî, es-Sünen, I, 578. 1.Rivâyet	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حِجْرِ أَبِي مَخْذُومَةَ حَتَّى جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ فَقُلْتُ لِأَبِي مَخْذُومَةَ: أَيَّ عَمِّ إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ فَأَخْبِرْنِي
Beyhakî, es-Sünen, I, 579. 2.Rivâyet	-
Beyhakî, es-Sünen, I, 579. 3.Rivâyet	-
Beyhakî, es-Sünen, I, 614. 4.Rivâyet	-
Beyhakî, es-Sünen, I, 614. 5.Rivâyet	-
Beyhakî, es-Sünen, I, 614. 6.Rivâyet	-
Beyhakî, es-Sünen, I, 622. 7.Rivâyet	-
Beyhakî, es-Sünen ve'l-Âsâr, II, 227.	وَكَانَ يَتِيمًا فِي حِجْرِ أَبِي مَخْذُومَةَ حِينَ جَهَّزَهُ إِلَى الشَّامِ، فَقُلْتُ لِأَبِي مَخْذُومَةَ: أَيَّ عَمِّ، إِنِّي خَارِجٌ إِلَى الشَّامِ، وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْ تَأْذِينِكَ

Tablo 2.2: Rivayetin İkinci Bölümü (Söze Girişten Ezan Okunmasına Kadarki Süreç)

<p>Şâfiî, <i>el-Müsned</i>, I, 30.</p>	<p>قَالَ: نَعَمْ، حَرَجْتُ فِي نَفَرٍ وَكُنَّا بِبَعْضِ طَرِيقِ حُنَيْنٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ، فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ، فَأَدَّنَ مُؤَدِّنُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَدِّنِ وَنَحْنُ مُتَنَكِّبُونَ، فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ وَنَسْتَهْزِئُ بِهِ، فَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا إِلَى أَنْ وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَيْكُمْ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟» فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ وَصَدَّقُوا، فَأَرْسَلَهُمْ كُلَّهُمْ وَحَبَسَنِي قَالَ: «فُمْ فَأَدِّنْ بِالصَّلَاةِ». فَفُئْتُ وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ، فَفُئْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَلْقَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ التَّأْدِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ</p>
<p>Şâfiî, <i>es-Sünenü'l-Me'sûre</i>, I, 290.</p>	<p>قَالَ لَهُ: نَعَمْ نَعَمْ حَرَجْتُ فِي نَفَرٍ فَكُنَّا بِبَعْضِ طَرِيقِ حُنَيْنٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ فَأَدَّنَ مُؤَدِّنُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَدِّنِ وَنَحْنُ مُتَنَكِّبُونَ فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ وَنَسْتَهْزِئُ بِهِ فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّوْتَ فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا إِلَى أَنْ وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَيْكُمْ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟» فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ وَصَدَّقُوا فَأَرْسَلَ كُلَّهُمْ وَحَبَسَنِي فَقَالَ: «فُمْ فَأَدِّنْ بِالصَّلَاةِ» فَفُئْتُ وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ، فَفُئْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَلْقَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ التَّأْدِينَ هُوَ نَفْسَهُ</p>
<p>Abdürrezzâk, <i>el-Musannef</i>, I., 457.</p>	<p>قَالَ: حَرَجْتُ فِي عَشْرَةِ فِتْيَانٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ وَهُوَ أَبْعَضُ النَّاسِ إِلَيْنَا، فَأَدَّنُوا وَفُئْنَا نُؤَدِّنُ نَسْتَهْزِئُ بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِيْتُونِي بِهِؤُلَاءِ الْفِتْيَانِ؟» فَقَالَ: «أَدَّنُوا»، فَأَدَّنُوا وَكُنْتُ آخِرَهُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " نَعَمْ، هَذَا الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ أَذْهَبَ فَأَدِّنْ لِأَهْلِ مَكَّةَ وَقُلْ لِعَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أُؤَدِّنَ لِأَهْلِ مَكَّةَ " وَمَسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِهِ</p>
<p>Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XXIV, 91-92. 1.Rivâyet</p>	<p>قَالَ: حَرَجْتُ فِي عَشْرَةِ فِتْيَانٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، وَهُوَ أَبْعَضُ النَّاسِ إِلَيْنَا، فَأَدَّنُوا فَفُئْنَا نُؤَدِّنُ نَسْتَهْزِئُ بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " ائْتُونِي بِهِؤُلَاءِ الْفِتْيَانِ " فَقَالَ: " أَدَّنُوا " فَأَدَّنُوا فَكُنْتُ أَحَدَهُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " نَعَمْ، هَذَا الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ، أَذْهَبَ فَأَدِّنْ لِأَهْلِ مَكَّةَ "، فَامْسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِهِ</p>

<p>Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XXIV, 93. 2.Rivâyet</p>	<p>لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ، خَرَجْتُ عَاشِرَ عَشْرَةِ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ</p>
<p>Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XXIV, 95-96. 3.Rivâyet</p>	<p>يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ، فَمَسَحَ بِمُقَدِّمِ رَأْسِي</p>
<p>Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XXIV, 97-98. 4.Rivâyet</p>	<p>نَعَمْ خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ فَكُنَّا بِبَعْضِ طَرِيقِ حُنَيْنٍ، فَفَقَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ، فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ، فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ، وَنَحْنُ مُتَنَكِّبُونَ فَصَرَحْنَا نَحْكِيهِ، وَنَسْتَهْزِئُ بِهِ فَسَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ الصَّوْتَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا إِلَى أَنْ وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " أَيْكُمْ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟ " فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ، وَصَدَقُوا فَأَرْسَلَ كُلُّهُمْ، وَحَبَسَنِي فَقَالَ: " قُمْ فَأَذِّنْ بِالصَّلَاةِ " فَفُئْتُ، وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ، فَفُئْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَلْفَى إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاذِينَ هُوَ نَفْسُهُ</p>
<p>İbn Mâce, Ezân, 2.</p>	<p>خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ، فَكُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ، فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ وَنَحْنُ عَنْهُ مُتَنَكِّبُونَ، فَصَرَحْنَا نَحْكِيهِ، نَهَزْنَا بِهِ، فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا قَوْمًا، فَأَقْعَدُونَا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ «أَيْكُمْ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟» فَأَشَارَ إِلَيَّ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ، وَصَدَقُوا، فَأَرْسَلَ كُلُّهُمْ وَحَبَسَنِي وَقَالَ لِي: «قُمْ فَأَذِّنْ» فَفُئْتُ وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ. فَفُئْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَلْفَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاذِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ</p>
<p>Ebû Dâvûd, Salât, 28.</p>	<p>يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ قَالَ: فَمَسَحَ مُقَدِّمَ رَأْسِي</p>
<p>İbn Ebû Âsım, <i>el-Âhâd ve l-mesânî</i>, II, 93.</p>	<p>نَعَمْ، خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ فَكُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَمِعْتُ صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ وَنَحْنُ عَنْهُ مُتَنَكِّبُونَ، فَصَرَحْنَا نَحْكِيهِ فِيهِنَّ، فَاسْتَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّوْتَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا فَوَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَيْكُمْ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟» ، فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ وَصَدَقُوا، فَأَرْسَلَهُمْ كُلُّهُمْ وَحَبَسَنِي فَقَالَ: «قُمْ فَأَذِّنْ بِالصَّلَاةِ» ، فَفُئْتُ وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا مِنْ شَيْءٍ أَمْرُنِي بِهِ، فَفُئْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَلْفَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاذِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ</p>
<p>Nesâî, Ezan, 6. 1.Rivâyet</p>	<p>خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ فَكُنَّا بِبَعْضِ طَرِيقِ حُنَيْنٍ مَقْفَلٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ، فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ، فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ وَنَحْنُ عَنْهُ مُتَنَكِّبُونَ، فَظَلَّلْنَا نَحْكِيهِ وَنَهَزْنَا بِهِ، فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّوْتَ فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا حَتَّى وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَيْكُمْ</p>

	الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟» فَأَشَارَ الْقَوْمُ إِلَيَّ وَصَدَّقُوا، فَأُرْسَلُهُمْ كُلَّهُمْ وَحَبَسَنِي فَقَالَ: «فَمَ قَائِدُنَ بِالصَّلَاةِ» فَمُنْتُ فَأَلْقَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّادِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ
Nesâi, Ezân, 6. 2. Rivâyet	لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُثَيْنِ خَرَجْتُ عَاشِرَ عَشْرَةٍ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ نَطْلِبُهُمْ، فَسَمِعْنَاهُمْ يُؤَدُّونَ بِالصَّلَاةِ فَمُنَّا نُؤَدُّنَ نَسْتَهْزِئُ بِهِمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَدْ سَمِعْتُ فِي هَؤُلَاءِ تَأْدِينَ إِنْسَانٍ حَسَنَ الصَّوْتِ». فَأُرْسَلُ إِلَيْنَا، فَأَدُّنَا رَجُلَ رَجُلٍ وَكُنْتُ أَخْرَهُمْ، فَقَالَ جِبْنَ أَدْنْتُ: «تَعَالَ». فَأَجْلَسَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ، فَمَسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِي وَبَرَكَ عَلَيَّ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ: «أَذْهَبْ قَائِدُنَ عِنْدَ النَّبِيِّ الْحَرَامِ». قُلْتُ كَيْفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَعَلَّمَنِي كَمَا تُؤَدُّونَ الْآنَ بِهَا
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 226. 4. Rivâyet	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ نَحْوًا مِنْ عِشْرِينَ رَجُلًا، فَأَدُّوْا، فَأَعَجَبَهُ صَوْتُ أَبِي مَخْزُومَةَ، فَعَلَّمَهُ الْأَدَانَ
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 226. 2. Rivâyet	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَعَدَّهُ فَأَلْقَى عَلَيْهِ الْأَدَانَ حَرْفًا حَرْفًا، قَالَ بِشْرٌ: قَالَ لِي إِبْرَاهِيمُ: هُوَ مِثْلُ أَدَانِنَا هَذَا. فَقُلْتُ لَهُ: أَعَدَّ عَلَيَّ.
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 226. 3. Rivâyet	فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطَوْلِهِ. إِلَّا أَنَّ بُدَارًا قَالَ فِي الْخَبَرِ: مِنْ أَوَّلِ الْأَدَانَ وَأَلْفَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - النَّادِينَ هُوَ نَفْسُهُ
İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i> , I., 231. 4. Rivâyet	لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ حُثَيْنِ خَرَجْتُ عَاشِرَ عَشْرَةٍ مِنْ مَكَّةَ نَطْلِبُهُمْ فَسَمِعْتُهُمْ يُؤَدُّونَ بِالصَّلَاةِ فَمُنَّا نُؤَدُّنَ، نَسْتَهْزِئُ بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ - ﷺ -: «لَقَدْ سَمِعْتُ فِي هَؤُلَاءِ تَأْدِينَ إِنْسَانٍ حَسَنَ الصَّوْتِ. فَأُرْسَلُ إِلَيْنَا، فَأَدُّنَا رَجُلَ رَجُلٍ، فَكُنْتُ أَخْرَهُمْ. فَقَالَ جِبْنَ أَدْنْتُ: "تَعَالَ"، فَأَجْلَسَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ، فَمَسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِي، وَبَرَكَ عَلَيَّ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ قَالَ: أَذْهَبْ قَائِدُنَ عِنْدَ النَّبِيِّ الْحَرَامِ. قُلْتُ: كَيْفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَعَلَّمَنِي الْأَدَانَ كَمَا يُؤَدُّونَ الْآنَ بِهَا
İbn Hibbân, <i>Sahîh-i İbn Hibbân</i> , IV. Cilt, 574. 1. Rivâyet	خَرَجْتُ فِي نَفْرٍ، فَكُنَّا فِي بَعْضِ طَرِيقِ حُثَيْنِ، مَقَعَلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُثَيْنِ، فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ، فَأَنَّ مُؤَدُّنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَسَمِعْنَا الصَّوْتِ وَنَحْنُ مُنْتَكِبُونَ عَنِ الطَّرِيقِ، فَصَرَخْنَا نَسْتَهْزِئُ، نَحْكِيهِ، فَسَمِعَ الصَّوْتِ، فَقَالَ: «أَيُّكُمْ يَعْرِفُ هَذَا الَّذِي أَسْمَعُ الصَّوْتِ؟» قَالَ: فَجِيءَ بِنَا، فَوَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: «أَيُّكُمْ صَاحِبُ الصَّوْتِ؟» قَالَ: فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ، قَالَ: فَأُرْسَلُهُمْ وَحَبَسَنِي عِنْدَهُ وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَأَمَرَنِي بِالْأَدَانَ، وَأَلْفَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيَّ نَفْسَهُ الْأَدَانَ
İbn Hibbân, <i>Sahîh-i İbn Hibbân</i> , IV. Cilt, 578. 2. Rivâyet	يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَدَانَ، قَالَ: فَمَسَحَ مُقَدِّمَ رَأْسِي

<p>Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 172. 1.Rivâyet</p>	<p>خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ , وَكُنَّا بَبَعْضِ الطَّرِيقِ , فَأَدْنَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ , فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ وَنَحْنُ عِنْدَهُ , فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ لِيَسْمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّوْتِ , فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا , فَوَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ , فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «أَيْكُمُ الَّذِي سَمِعْتُمْ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟» فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ , وَصَدَّقُوا , فَأَرْسَلَهُمْ كُلَّهُمْ وَحَبَسَنِي قَالَ : «فَقُمْ فَأَدِّنْ بِالصَّلَاةِ» فَفُئْتُ , وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ , وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ , فَفُئْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ , فَأَلْفَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ التَّأْدِيبَ هُوَ بِنَفْسِهِ</p>
<p>Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 172. 2.Rivâyet</p>	<p>خَرَجْتُ فِي عَشْرَةِ فَيَّانٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ , وَهُمْ أَبْعَضُ النَّاسِ إِلَيْنَا , فَأَدْنُوا وَفَعْنَا نَسْتَهْزِئُ بِهِمْ , فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : «الَّذِينَ بِهِؤُلَاءِ الْفَيَّانِ» فَقَالَ : «أَدْنُوا» , فَأَدْنُوا , فَكُنْتُ آخِرَهُمْ , فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : " نَعَمْ , هَذَا الَّذِي سَمِعْتُمْ صَوْتَهُ , اذْهَبْ فَأَدِّنْ لِأَهْلِ مَكَّةَ , وَقُلْ لِعَتَابِ بْنِ أُسَيْدٍ : أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أُؤَدِّنَ لِأَهْلِ مَكَّةَ " وَمَسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِيهِ</p>
<p>Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 174. 3.Rivâyet</p>	<p>يَا رَسُولَ اللَّهِ , عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ , فَمَسَحَ مَقَدِّمَ رَأْسِهِ</p>
<p>Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 175. 4.Rivâyet</p>	<p>فَأَدْنَيْتُ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ</p>
<p>Dârekutnî, es-Sünen, I, 435. 1.Rivâyet</p>	<p>نَعَمْ خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ فَكُنَّا فِي بَعْضِ طَرِيقِ حُنَيْنٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ , فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ فَأَدْنَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ , قَالَ : قَلِمًا سَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ وَنَحْنُ مُتَنَكِّبُونَ فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ [ص: ٤٣٦] وَنَسْتَهْزِئُ بِهِ , فَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ الصَّوْتِ فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا إِلَى أَنْ وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ , فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «أَيْكُمُ الَّذِي سَمِعْتُمْ صَوْتَهُ قَدْ ارْتَفَعَ؟» فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ وَصَدَّقُوا فَأَرْسَلَ كُلَّهُمْ وَحَبَسَنِي فَقَالَ : «فَقُمْ فَأَدِّنْ بِالصَّلَاةِ» , فَفُئْتُ وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَمَا يَأْمُرُنِي بِهِ , فَفُئْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَلْفَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ التَّأْدِيبَ هُوَ بِنَفْسِهِ</p>
<p>Dârekutnî, es-Sünen, I, 437. 2.Rivâyet</p>	<p>لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ خَرَجْتُ عَاشِرَ عَشْرَةِ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ أَطْلُبُهُمْ , قَالَ : فَسَمِعْنَاهُمْ يُؤَدِّنُونَ لِلصَّلَاةِ فَفَعْنَا نُؤَدِّنُ نَسْتَهْزِئُ بِهِمْ , فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : «لَقَدْ سَمِعْتُمْ فِي هَؤُلَاءِ تَأْدِيبَ إِنْسَانٍ حَسَنَ الصَّوْتِ» , فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا فَأَدْنَا كُلُّنَا رَجُلًا رَجُلًا فَكُنْتُ آخِرَهُمْ , فَقَالَ حِينَ أَدْنَيْتُ : «تَعَالَ» , فَأَجْلَسَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ فَمَسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِي وَبَارَكَ عَلَيَّ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ , ثُمَّ قَالَ : «اذْهَبْ فَأَدِّنْ عِنْدَ الْبَيْتِ» , قُلْتُ : كَيْفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَعَلَّمَنِي الْأَذَانَ كَمَا يُؤَدِّنُ الْآنَ</p>

<p>Dârekutnî, <i>es-Sünen</i>, I, 439. 3.Rivâyet</p>	<p>خَرَجْتُ فِي عَشْرَةِ فَنَيْنٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ وَهُوَ أَبْغَضُ النَّاسِ إِلَيْنَا , فَفُئِمْنَا نُؤَدِّنُ نَسْتَهْزِيءُ بِهِمْ , فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اَيْتُونِي بِهِؤُلَاءِ الْفَنَيْنِ» , فَقَالَ: «اَيْدُوا» , فَأَدَّوْنَا فَكُنْتُ آخِرَهُمْ , فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " نَعَمْ هَذَا الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ اَذْهَبُ فَاَيْدِنُ لِأَهْلِ مَكَّةَ وَقُلْ لِعَنَابِ بْنِ أُسَيْدٍ: أَمْرِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ اَيْدِنَ لِأَهْلِ مَكَّةَ , وَمَسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِي</p>
<p>Beyhakî, <i>es-Sünen</i>, I, 578. 1.Rivâyet</p>	<p>نَعَمْ خَرَجْتُ فِي نَفَرٍ فَكُنَّا بِبَعْضِ طَرِيقِ حُنَيْنٍ فَفَقَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ فَلَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ فَأَدَّنَ مُؤَدِّنُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَدِّنِ وَنَحْنُ مُتَّكِبُونَ فَصَرَخْنَا نَحْكِيهِ وَنَسْتَهْزِيءُ بِهِ فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا إِلَى أَنْ وَقَفْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " اَيْكُمُ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدِ ارْتَفَعَ " فَأَشَارَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ وَصَدَّقُوا فَأَرْسَلَ كُلُّهُمْ وَحَبَسَنِي فَقَالَ: " فَمُ فَاَيْدِنُ بِالصَّلَاةِ فَفَعَمْتُ وَلَا شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَلَا مِمَّا يَأْمُرُنِي بِهِ فَفَعَمْتُ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَلْفَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ التَّأْدِينِ هُوَ بِنَفْسِهِ</p>
<p>Beyhakî, <i>es-Sünen</i>, I, 579. 2.Rivâyet</p>	<p>خَرَجْتُ فِي عَشْرَةِ فَنَيْنٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ فَأَدَّوْنَا , وَفُئِمْنَا نُؤَدِّنُ مُسْتَهْزِئِينَ بِهِمْ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " اَيْتُونِي بِهِؤُلَاءِ الْفَنَيْنِ " فَقَالَ: " اَيْدُوا " فَأَدَّوْنَا وَكُنْتُ آخِرَهُمْ صَوْتًا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " نَعَمْ , هَذَا الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ , اَذْهَبُ فَاَيْدِنُ لِأَهْلِ مَكَّةَ وَقُلْ لِعَنَابِ بْنِ أُسَيْدٍ أَمْرِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ اُؤَدِّنَ لِأَهْلِ مَكَّةَ</p>
<p>Beyhakî, <i>es-Sünen</i>, I, 579. 3.Rivâyet</p>	<p>يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ قَالَ: فَمَسَحَ مُقَدَّمَ رَأْسِي</p>
<p>Beyhakî, <i>es-Sünen</i>, I, 614. 4.Rivâyet</p>	<p>أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ نَحْوًا مِنْ عِشْرِينَ رَجُلًا يُؤَدُّونَا فَأَعَجَبَهُ صَوْتُ أَبِي مَخْدُورَةَ</p>
<p>Beyhakî, <i>es-Sünen</i>, I, 614. 5.Rivâyet</p>	<p>لَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ حُنَيْنٍ خَرَجْتُ عَائِشَةَ عَشْرَةَ مِنْ مَكَّةَ أَطْلُبُهُمْ فَسَمِعْتُهُمْ يُؤَدُّونَ لِلصَّلَاةِ فَفُئِمْنَا نُؤَدِّنُ نَسْتَهْزِيءُ بِهِمْ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: " لَقَدْ سَمِعْتُ فِي هَؤُلَاءِ تَأْدِينَ إِنْسَانٍ حَسَنَ الصَّوْتِ " فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا فَأَدَّوْنَا رَجُلًا رَجُلًا فَكُنْتُ آخِرَهُمْ فَقَالَ حِينَ أَدَّوْنَا: " نَعَالَ " فَأَجْلَسَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ فَمَسَحَ عَلَيَّ نَاصِيَتِي وَبَارَكَ عَلَيَّ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَاَيْدِنُ عِنْدَ النَّبِيِّ الْحَرَامِ قُلْتُ: كَيْفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَعَلَّمَنِي الْأَذَانَ كَمَا يُؤَدُّونَ الْآنَ بِهَا</p>
<p>Beyhakî, <i>es-Sünen</i>, I, 614. 6.Rivâyet</p>	<p>قَالَ: لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَقَالَ فِي التَّكْبِيرِ فِي صَدْرِ الْأَذَانِ أَرْبَعًا قَالَ: وَعَلَّمَنِي الْإِقَامَةَ مَرَّتَيْنِ</p>
<p>Beyhakî, <i>es-Sünen</i>, I, 622. 7.Rivâyet</p>	<p>يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَقَالَ فِيهِ</p>

	<p>مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَإِذَا أَقَمْتَ فَقُلْهَا مَرَّتَيْنِ، فَذَقَامَتِ الصَّلَاةُ، فَذَقَامَتِ الصَّلَاةُ، أَسَمِعْتَ؟</p>
<p>Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XXIV, 93. 2.Rivâyet</p>	<p>إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: " اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ " مَرَّتَيْنِ قَطُّ، وَقَالَ رُوْحٌ أَيْضًا: مَرَّتَيْنِ</p>
<p>Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XXIV, 95-96. 3.Rivâyet</p>	<p>" قُلْ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، تَرَفَعُ بِهَا صَوْتُكَ، ثُمَّ تَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ مَرَّتَيْنِ، تَخْفِضُ بِهَا صَوْتُكَ، ثُمَّ تَرَفَعُ صَوْتُكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَرَّتَيْنِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ مَرَّتَيْنِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ مَرَّتَيْنِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>
<p>Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XXIV, 97-98. 4.Rivâyet</p>	<p>" قُلْ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ "، ثُمَّ قَالَ لِي: " ارْجِعْ فَاذْهَبْ مِنْ صَوْتِكَ "، ثُمَّ قَالَ: " أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>
<p>Muslim, "Salât", 3.</p>	<p>" اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ يَعُودُ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ مَرَّتَيْنِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ مَرَّتَيْنِ » زَادَ إِسْحَاقُ: " اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>
<p>İbn Mâce, <i>Ezân</i>, 2.</p>	<p>" قُلْ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ لِي: « ارْفَعْ مِنْ صَوْتِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>
<p>Ebû Dâvûd, <i>Salât</i>, 28.</p>	<p>" تَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، تَرَفَعُ بِهَا صَوْتُكَ ثُمَّ تَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، تَخْفِضُ بِهَا صَوْتُكَ، ثُمَّ تَرَفَعُ صَوْتُكَ بِالشَّهَادَةِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>

	<p>مَرَّتَيْنِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ مَرَّتَيْنِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَإِذَا أَدْنَتْ بِالْأُولَى مِنَ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَإِذَا أَقَمْتَ فُطْرَهَا مَرَّتَيْنِ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، سَمِعْتَ؟ "</p>
<p>Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 174. 3.Rivâyet</p>	<p>تَقُولُ: " اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، تَرَفَعُ بِهَا صَوْتُكَ، ثُمَّ تَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، تَخْفِضُ بِهَا صَوْتُكَ ثُمَّ تَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>
<p>Taberânî, Mu'cemu'l-kebîr, VII, 175. 4.Rivâyet</p>	<p>فَلَمَّا انْتَهَيْتَ إِلَى حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: " أَلْحَقْ فِيهَا: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ "</p>
<p>Dârekutnî, es-Sünen, I, 435. 1.Rivâyet</p>	<p>" قُلِ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ لِي: ارْجِعْ فَاْمُنِدْ مِنْ صَوْتِكَ، ثُمَّ قَالَ لِي: " قُلِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>
<p>Dârekutnî, es-Sünen, I, 437. 2.Rivâyet</p>	<p>"قَالَ: فَعَلِمَنِي الْأَدَانَ كَمَا يُؤَدَّنُ الْآنَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ فِي الْأُولَى مِنَ الصُّبْحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. قَالَ: وَعَلِمَنِي الْإِقَامَةَ مَرَّتَيْنِ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "</p>
<p>Dârekutnî, es-Sünen, I, 439. 3.Rivâyet</p>	<p>قُلِ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، مَرَّتَيْنِ ثُمَّ ارْجِعْ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَرَّتَيْنِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ مَرَّتَيْنِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ مَرَّتَيْنِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ مَرَّتَيْنِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَإِذَا أَدْنَتْ بِالْأُولَى مِنَ الصُّبْحِ، قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ مَرَّتَيْنِ، وَإِذَا أَقَمْتَ فُطْرَهَا مَرَّتَيْنِ: قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، أَسَمِعْتَ؟ "</p>

	<p>سُرَّةُ أَبِي مَحْدُورَةَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ» فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِالتَّأْدِينِ بِمَكَّةَ. قَالَ: «قَدْ أَمَرْتُكَ بِهِ» وَذَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ [ص: ٢٩١] عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ فَأَدْنَيْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَأَخْبَرَنِي ذَلِكَ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ آلِ أَبِي مَحْدُورَةَ فَمَنْ أَدْرَكَ أَبَا مَحْدُورَةَ عَلَى نَحْوِ مِمَّا أَخْبَرَ ابْنُ مُحَيْرِيزٍ</p>
Abdürrezzâk, <i>el-Musanef</i> , I., 457.	قَالَ: فَكَانَ أَبُو مَحْدُورَةَ لَا يَجُزُّ نَاصِيئَتَهُ وَلَا يُفَرِّقُهَا، لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَسَحَ عَلَيْهَا
Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 91-92. 1.Rivâyet	قَالَ: وَكَانَ أَبُو مَحْدُورَةَ لَا يَجُزُّ نَاصِيئَتَهُ، وَلَا يُفَرِّقُهَا لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَسَحَ عَلَيْهَا
Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 93. 2.Rivâyet	-
Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 95-96. 3.Rivâyet	-
Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXIV, 97-98. 4.Rivâyet	<p>ثُمَّ دَعَانِي جِبْنَ قَضِيئِ التَّأْدِينِ، فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى نَاصِيَةِ أَبِي مَحْدُورَةَ، ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَى وَجْهِهِ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ مَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ، ثُمَّ عَلَى كَفِّهِ، ثُمَّ بَلَغَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سُرَّةَ أَبِي مَحْدُورَةَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ "، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِالتَّأْدِينِ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: " قَدْ أَمَرْتُكَ بِهِ، وَذَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ " كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ، وَعَادَ ذَلِكَ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ، فَأَدْنَيْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ</p>
İbn Mâce, <i>Ezân</i> , 2.	<p>ثُمَّ دَعَانِي جِبْنَ قَضِيئِ التَّأْدِينِ، فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى نَاصِيَةِ أَبِي مَحْدُورَةَ، ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ عَلَى نَدْيَيْهِ، ثُمَّ عَلَى كَفِّهِ، ثُمَّ بَلَغَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سُرَّةَ أَبِي مَحْدُورَةَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ» فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِالتَّأْدِينِ بِمَكَّةَ؟ قَالَ «نَعَمْ، قَدْ أَمَرْتُكَ» فَذَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ، وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ، عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ، فَأَدْنَيْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ، عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ذَلِكَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَا مَحْدُورَةَ، عَلَى مَا أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَيْرِيزٍ</p>
Ebû Dâvûd, <i>Salât</i> , 28.	-

<p>İbn Ebû Âsım, <i>el-Âhâd ve'l- mesânî</i>, II, 93.</p>	<p>ثُمَّ دَعَانِي حِينَ قَضَيْتُ النَّادِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَيَّ نَاصِيَةَ أَبِي مَحْذُورَةَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَارَكَ اللَّهُ تَعَالَى فِيكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ»، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مُرْنِي بِالنَّادِينَ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: «قَدْ أَمَرْتُكَ»، وَدَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ، وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَدِمْتُ عَلَى عَنَابِ بْنِ أَسِيدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ، فَأَدْنَيْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَخْبَرَنِي ذَلِكَ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ أَهْلِي مِمَّنْ أَدْرَكَ أَبَا مَحْذُورَةَ عَلَى نَحْوِ مَا أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَيْرِيزٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، نَا عَفَّانُ، ثنا هَمَّامٌ، عَنْ عَامِرِ الْأَحْوَلِ، نَا مَكْحُولٌ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُحَيْرِيزٍ، حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: " عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْأَذَانَ تِسْعَ عَشْرَةَ، وَالْإِقَامَةَ سَبْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً، الْأَذَانَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ، نَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، سَمِعْتُ أَبِي، وَجَدِّي يُحَدِّثَانِ، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ كَانَ يُؤَدِّنُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَيَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، فَذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ جُرَيْجٍ</p>
<p>Nesâî, Ezan, 6. 1. Rivâyet</p>	<p>ثُمَّ دَعَانِي حِينَ قَضَيْتُ النَّادِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُرْنِي بِالنَّادِينَ بِمَكَّةَ فَقَالَ: «أَمَرْتُكَ بِهِ»، فَقَدِمْتُ عَلَى عَنَابِ بْنِ أَسِيدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ فَأَدْنَيْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ</p>
<p>Nesâî, Ezân, 6. 2. Rivâyet</p>	<p>قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ هَذَا الْخَبَرَ كُلَّهُ، عَنْ أَبِيهِ، وَعَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّهُمَا سَمِعَا ذَلِكَ مِنْ أَبِي مَحْذُورَةَ</p>
<p>İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i>, I., 226. 1. Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i>, I., 226. 2. Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i>, I., 226. 3. Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>İbn Huzeyme, <i>es-Sahih</i>, I., 231. 4. Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>İbn Hibbân, <i>Sahih-i İbn Hibbân</i>, IV. Cilt, 574. 1. Rivâyet</p>	<p>فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ النَّادِينَ دَعَانِي فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، وَقَالَ: «اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَبَارِكْ عَلَيْهِ»، قَالَ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مُرْنِي بِالنَّادِينَ، قَالَ: «قَدْ أَمَرْتُكَ بِهِ»، قَالَ: فَعَادَ كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْكَرَاهِيَةِ فِي الْقَلْبِ إِلَى الْمَحَبَّةِ، فَقَدِمْتُ عَلَى عَنَابِ بْنِ أَسِيدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكُنْتُ أَدْنِي بِمَكَّةَ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.</p>

<p>İbn Hibbân, <i>Sahîh-i İbn Hibbân</i>, IV. Cilt, 578. 2.Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>Taberânî, <i>Mu‘cemu’l-kebîr</i>, VII, 172. 1.Rivâyet</p>	<p>ثُمَّ دَعَانِي جِبْنَ قَضَيْتُ النَّادِينَ، فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَيَّ نَاصِيَةَ أَبِي مَحْذُورَةَ، ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَيَّ وَجْهَهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ، ثُمَّ عَلَيَّ كَيْدِهِ، ثُمَّ بَلَغَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صُرَّةَ أَبِي مَحْذُورَةَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مُرْنِي بِالنَّادِينَ بِمَكَّةَ، قَالَ: «قَدْ فَعَلْتُ» وَذَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي قَلْبِي مِنْ كَرَاهِيَةٍ، وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَذَنْتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ</p>
<p>Taberânî, <i>Mu‘cemu’l-kebîr</i>, VII, 172. 2.Rivâyet</p>	<p>فَكَانَ أَبُو مَحْذُورَةَ: لَا يَجُزُّ نَاصِيَتَهُ، وَلَا يَفْرُقُهَا؛ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَسَحَ عَلَيْهَا قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ: عُمَرَانُ الَّذِي رَوَى ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْهُ هَذَا الْحَدِيثُ هُوَ عُمَرَانُ بْنُ السَّائِبِ مَوْلَى بَنِي جُمَحٍ</p>
<p>Taberânî, <i>Mu‘cemu’l-kebîr</i>, VII, 174. 3.Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>Taberânî, <i>Mu‘cemu’l-kebîr</i>, VII, 175. 4.Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>Dârekutnî, <i>es-Sünen</i>, I, 435. 1.Rivâyet</p>	<p>ثُمَّ دَعَانِي جِبْنَ قَضَيْتُ النَّادِينَ وَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَيَّ نَاصِيَةَ أَبِي مَحْذُورَةَ، ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَيَّ وَجْهَهُ، ثُمَّ أَمَرَ بَيْنَ تَدْيِيهِ ثُمَّ عَلَيَّ كَيْدِهِ حَتَّى بَلَغَتْ يَدَهُ سُرَّةَ أَبِي مَحْذُورَةَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ»، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِالنَّادِينَ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: «قَدْ أَمَرْتُكَ بِهِ»، وَذَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَتِهِ وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَقَدِمْتُ عَلَى [ص: ٤٣٧] عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَذَنْتُ بِالصَّلَاةِ عَلَى أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: فَأَخْبَرَنِي مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ آلِ أَبِي مَحْذُورَةَ، عَلَى نَحْوِ مَا أَخْبَرَنِي ابْنُ مُحَيْرِيزٍ. هَذَا حَدِيثُ الرَّبِيعِ وَلَفْظُهُ.</p>
<p>Dârekutnî, <i>es-Sünen</i>, I, 437. 2.Rivâyet</p>	<p>قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي هَذَا الْخَبَرُ كُلُّهُ عُمَرَانُ، عَنْ أَبِيهِ، وَعَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بِنِ أَبِي مَحْذُورَةَ، أَنَّهَا سَمِعَتْ ذَلِكَ مِنْ أَبِي مَحْذُورَةَ</p>
<p>Dârekutnî, <i>es-Sünen</i>, I, 439. 3.Rivâyet</p>	<p>قَالَ: فَكَانَ أَبُو مَحْذُورَةَ لَا يَجُزُّ نَاصِيَتَهُ وَلَا يَفْرُقُهَا لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَسَحَ عَلَيْهَا</p>
<p>Beyhakî, <i>es-</i></p>	<p>ثُمَّ دَعَانِي جِبْنَ قَضَيْتُ النَّادِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَيَّ</p>

<p>Sünen, I, 578. 1.Rivâyet</p>	<p>نَاصِيَةَ أَبِي مَحْذُورَةَ ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَى وَجْهِهِ ثُمَّ مِنْ بَيْنِ تَدْيِيهِ ثُمَّ عَلَى كَيْدِهِ ثُمَّ بَلَغَتْ يَدَهُ سُرَّةَ أَبِي مَحْذُورَةَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ " فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِالتَّأْدِيبِ بِمَكَّةَ فَقَالَ: " فَذُمَّ أَمْرُكَ بِهِ " وَدَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَدِمْتُ عَلَى عَنَابِ بْنِ أُسَيْدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَدْنَيْتُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَأَخْبَرَنِي بِذَلِكَ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ آلِ أَبِي مَحْذُورَةَ عَلَى نَحْوِ مَا أَخْبَرَنِي ابْنُ مُحَيْرِيزٍ قَالَ الشَّافِعِيُّ رَجَمَهُ اللَّهُ: وَأَدْرَكْتُ إِبرَاهِيمَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ يُؤَدِّنُ كَمَا حَكَى ابْنُ مُحَيْرِيزٍ وَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مَعْنَى مَا حَكَى ابْنُ جُرَيْجٍ وَبِمَعْنَاهُ رَوَاهُ حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَأَبُو عَاصِمٍ وَرَوْحُ بْنُ عَبْدِ عَادَةَ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ</p>
<p>Beyhakî, es-Sünen, I, 579. 2.Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>Beyhakî, es-Sünen, I, 579. 3.Rivâyet</p>	<p>وَقَدْ رُوِيَ فِي بَعْضِ الرِّوَايَاتِ عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ الرَّجُوعُ إِلَى كَلِمَةِ التَّكْبِيرِ بَعْدَ الشَّهَادَتَيْنِ وَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَوِيٍّ مَعَ مُخَالَفَتِهِ الرِّوَايَاتِ الْمَشْهُورَةَ وَعَمَلِ أَهْلِ الْحِجَازِ</p>
<p>Beyhakî, es-Sünen, I, 614. 4.Rivâyet</p>	<p>هَكَذَا رَوَاهُ وَأَجْمَعُوا عَلَى أَنَّ الْإِقَامَةَ لَيْسَتْ كَالْأَذَانِ فِي عَدَدِ الْكَلِمَاتِ إِذَا كَانَ بِالنَّزْجِيعِ فَدَلَّ عَلَى أَنَّ الْمُرَادَ بِهِ جِنْسُ الْكَلِمَاتِ وَأَنَّ تَفْسِيرَهَا وَقَعَ مِنْ بَعْضِ الرُّوَاةِ وَقَدْ رَوَى هِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الدَّسْتَوَائِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ عَامِرِ الْأَحْوَلِ دُونَ ذِكْرِ الْإِقَامَةِ فِيهِ وَذَلِكَ الْمَقْدَارُ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ مِنْ الْحَجَّاجِ فِي الصَّحِيحِ كَمَا تَقَدَّمَ ذِكْرُنَا لَهُ وَلَعَلَّهُ تَرَكَ رِوَايَةَ هَمَّامِ بْنِ يَحْيَى لِلشَّكِّ فِي سَدِّ الْإِقَامَةِ الْمَذْكُورَةَ فِيهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ</p>
<p>Beyhakî, es-Sünen, I, 614. 5.Rivâyet</p>	<p>قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي هَذَا عُثْمَانُ كُلُّهُ عَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّهَا سَمِعَتْ ذَلِكَ مِنْ أَبِي مَحْذُورَةَ كَذَا رَوَاهُ رَوْحُ بْنُ عَبْدِ عَادَةَ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ</p>
<p>Beyhakî, es-Sünen, I, 614. 6.Rivâyet</p>	<p>فَذَكَرَ الْإِقَامَةَ مُفْرَدَةً كَمَا تَرَى وَصَارَ قَوْلُهُ مَرَّتَيْنِ عَائِدًا إِلَى كَلِمَةِ الْإِقَامَةِ وَعَلَى ذَلِكَ تُدَلُّ أَيْضًا رِوَايَةُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ</p>
<p>Beyhakî, es-Sünen, I, 622. 7.Rivâyet</p>	<p>-</p>
<p>Beyhakî, es-Sünen ve'l-Âsâr, II, 227.</p>	<p>ثُمَّ دَعَانِي جِبْنَ قَضَيْتُ النَّادِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى نَاصِيَةِ أَبِي مَحْذُورَةَ، ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ مَرَّ بَيْنَ تَدْيِيهِ، ثُمَّ عَلَى كَيْدِهِ، ثُمَّ بَلَغَتْ يَدَهُ سُرَّةَ أَبِي مَحْذُورَةَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ». فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِالتَّأْدِيبِ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: «قَدْ أَمَرْتُكَ بِهِ». وَدَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ كَرَاهِيَةٍ وَعَادَ ذَلِكَ كُلَّهُ مَحَبَّةً لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَقَدِمْتُ عَلَى عَنَابِ بْنِ أُسَيْدٍ، عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَدْنَيْتُ بِالصَّلَاةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.</p>

2.3.Ebû Mahzûre'nin Rivâyet Ettiği Hadisler

Bu başlık altında, iletişim konusunda bizlere yol göstereceğini düşündüğümüz Ebû Mahzûre'nin Hz. Peygamber'le buluşmasını ayrıntılı bir şekilde anlatan rivâyetlerin haricinde rivâyet ettiği bütün hadisleri muhtevâlarına göre sınıflandıracamız. Ayrıca tezimizin hacmini mâkul ölçülerde tutabilme adına sadece Türkçe tercümesiyle iktifâ edeceğiz.

Hadislerin tamamı incelendiğinde;

2.3.1.Sadece Ezan Sözlerini İhtivâ Eden Rivâyetler

Ebû Mahzûre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlaullah onu önüne oturtmuş ve ezanı ona harf harf (kelime kelime) öğretmiştir.³³¹ Bu rivâyette ezanın sözlerini bugün okunduğu gibi belirtmiştir.

Başka bir rivâyette de Ebû Mazûre Rasûlullah'ın ona ezanı öğrettiğini belirlemekte, rivâyette ezanın sözleri belirtilmekle beraber, dört defâ “الله أكبر” lafzı, iki kere “أشهد أن لا إله إلا الله” lafzını söyledikten sonra iki defa “أشهد أن محمدًا رسول الله” lafzı söylemekte ve sonrasında Rasûlullah'ın dönüp tekrar “أشهد أن لا إله إلا الله” lafzından başlayarak ezanın diğer lafızlarını bugün olduğu gibi okunduğunu görüyoruz.³³²

2.3.2.Sadece İkâmet Lafızlarını İhtivâ eden Rivâyetler

Ebû Mahzûre'den rivâyet edildiğine göre o Huneyn dönüşünde olan olayları anlatmış ve ezanın başında dört tekbir olduğunu ifade ederek, ikâmet lafızlarının ise ikişerli

³³¹ Nesâî, “Ezân”, 3; Ebû Dâvûd, “Salât”, 28; Tirmizî, “Salât”, 140; İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/226; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2/23. Tirmizî'de yer alan rivâyette ezânın sözleri mevcut değildir.

³³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/225; Nesâî, “Ezân”, 5; Müslim, “Salât”, 3; Dârekutnî, *Sünen*, 1/439; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 577; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*, 2/224, 229; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2/184; İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/195; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 7/170, 171, 173; Dârimî, “Salât”, 7. Müslim'in *Sahih*'inde geçen rivâyette ezânın başında söylenen “Allâhu ekber” lafzı iki kere söylenmektedir. Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'indeki rivâyetin sonunda ikâmetin lafızlarının ikişerli olduğu ifade edilmektedir.

حَيَّ عَلَى (iki kez), أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ (iki kez), أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (iki kez), اللَّهُ أَكْبَرُ (iki kez), لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (iki kez), فَدَقَّ قَامَتِ الصَّلَاةُ (iki kez), حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ (iki kez), الصَّلَاةُ (iki kez), اللَّهُ أَكْبَرُ (iki kez), اللَّهُ” şeklinde olduğunu belirtmiştir.³³³

2.3.4.Ezan ve İkâmet Söзlerini Beraber İhtivâ Eden Rivâyetler

Ebû Mahzûre'den rivâyet edildiğine göre; “Rasûlullah ona ezanı on dokuz kelime, ikâmeti de on yedi kelime olarak öğremiştir”.³³⁴

Ebû Mahzûre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: “Ezan on dokuz kelime, ikâmette on yedi kelimedir”.³³⁵ Daha sonra bu on dokuz kelimeyi ve on yedi kelimeyi Ebû Mahzûre'ye saymıştır. Bu rivâyette ezanın ve ikâmetin sözleri yer almamaktadır.³³⁶

2.3.5.Ezan ve İkâmetin Kaç Kelimeden Oluştuğuna Dair Rivâyetler

Ebû Mahzûre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah ona ezânı on dokuz, ikâmeti de on yedi sözcük olarak öğremiştir.³³⁷ Bir başka rivâyette de sadece Hz. Peygamber'in ezânı on dokuz kelime olarak öğrettiği ifade edilmektedir.³³⁸

2.3.6.Ezan'ın Son Kelimelerinin Ne Olduğunu İhtivâ Eden Rivâyetler

Ebû Mahzûre'den rivâyet edildiğine göre ezânın sonu “Lâ ilâhe illallah”tır.³³⁹

³³³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, 615-616; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*, 2/249.

³³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/99; İbn Mâce, “Ezân”, 2; Ebû Dâvûd, “Salât”, 28; Dârekutnî, *Sünen*, 1/444; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 3/261; İbn Hibbân, *Sahih*, 6/577; Dârimî, “Salât”, 7; İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'ta geçen rivâyetlerde ezânın sözleri de yer almaktadır. Ayrıca İbn Hibbân'ın Sahih'inde rivâyette ezânın ve ikâmetin sözleri bugün ki şekliyle geçmektedir.

³³⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/185; Nesâî, “Ezân”, 4.; Tirmizî, “Salât”, 140.

³³⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/185; Nesâî, “Ezân”, 4.; Tirmizî, “Salât”, 140.

³³⁷ İbn Mâce, “Ezân”, 2; Ebû Dâvûd, “Salât”, 28; Dârekutnî, *Sünen*, 1/444; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, 613; Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, 7/171; Dârimî, “Mukaddime”, 26. İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Beyhakî'de geçen rivâyetlerde ezânın sözleri de yer almaktadır.

³³⁸ Ebû Dâvûd, *Müsned*, 2/692.

(2 kez), *Hayye ale'l-felâh* (2 kez), sadece sabah namazlarında olmak üzere
”لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (2 kez), اللَّهُ أَكْبَرُ (2 kez) الصلاة خير من النوم“³⁴⁴

2.3.9.Ezânın ve İkâmetin Keyfiyeti

Ebû Mahzûre'nin rivâyet ettiğine göre ezan ikişerli, ikâmet ise birer birer idi.³⁴⁵ Başka bir rivâyette de Rasûlaullah'ın Ebû Mahzûre'yi davet ederek, ona ezânı öğrettiği ve Mescid-i Haram'da ona ezân okurken “اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ” lafızlarını ikişer ikişer okumasını, ikâmette ise teker teker okumasını emrettiği ifade edilmektedir.³⁴⁶

Bir rivâyette de Ebû Mahzûre Hz. Peygamber'in müezzini yaparken ikâmetin lafızlarını tek tek söylediğini fakat “فَقَامَتِ الصَّلَاةُ” lafzını iki kere söylediğini ifade etmektedir.³⁴⁷

2.3.10.Ezânın Okunma Zamanı ve Fazileti

Ebû Mahzûre'nin anlattığına göre O, Rasûlullah için Ebû Bekir ve Ömer için fecr doğana kadar ezân okumadığını ifade etmektedir.³⁴⁸ Bir başka rivâyette de Ebû Mahzûre Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu ifade edilmektedir: “Namazın ilk vaktinde Allah'ın rızası, orta vaktinde Allah'ın rahmeti, son vaktinde de affi vardır”.³⁴⁹

Bir başka rivâyette de Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu ifade etmiştir: “Akşam namazının vakti güneşin batışıylaadır”.³⁵⁰ Diğer taraftan, Ebû Mahzûre'nin Hz.

³⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Salât, 28; Beyhakî, *es-Sünenü 'l-kübra*, 579, Taberânî, *el-Mu'cemu 'l-kebîr*, 7/174, İbn Hibbân, *Sahih*, 4/579. *el-Mu'cemu 'l-kebîr*'de ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde geçen rivâyetin, son bölümünde sabah namazı için okuğu ilk ezânda tesvîb yaptığı da ifade edilmektedir.

³⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/186-188; Dârekutnî, *Sünen*, 1/445-446.

³⁴⁶ Dârekutnî, *Sünen*, 1/442; Beyhakî, *Ma'rifetü 's-sünen ve 'l-âsâr*, 2/250.

³⁴⁷ Beyhakî, *es-Sünenü 'l-kübrâ*, 610.

³⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/194.

³⁴⁹ Dârekutnî, *Sünen*, 1/468; Beyhakî, *es-Sünenü 'l-kübrâ*, 640.

³⁵⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu 'l-kebîr*, 7/176.

Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanlarında fecr doğduğunda sabah ezânını okuduğu nakledilmektedir.³⁵¹

2.3.11.Müezzinliğin Önemi İfâde Eden Rivayetler

Ebû Mahzûre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Müezzinler, Müslümanların namazlarının ve sahurlarının eminleridir”.³⁵² Şerhlere baktığımızda bu hadisle alakalı, insanların müezzinlerin akşam ezanını okumasıyla iftar ettiğini ve yine onlar sabah ezanını okumasıyla sahur yemeğini bıraktığı belirtilmekte, bunun yanında müezzinliğin çok önemli bir emanet olduğu ve buna riayet edilmesinin çok mühim olduğu ifade edilmektedir.³⁵³ Her kim bu görevde kusur işlerse, namaz vakitlerinin ilanının ezanla yapılması sebebiyle de bunun emanete ihanet edenlerin vasfıyla sıfatlandırılacağı belirtilmektedir.³⁵⁴

2.3.12.Hz. Peygamber'in Bazı Ailelere Verdiği Görevlerle İlgili Rivâyetler

Hz. Peygamber döneminde sosyal yapı incelendiğinde kabilelerin bazı görevleri yürüttüğü görülmektedir. Bunun tezahürü olarak değerlendirilebilecek bir rivayet şöyledir: Ebû Mahzûre'nin oğlunun babasından rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber ezân okuma görevini kendilerine, sikâye görevini Hâşimoğullarına, hicâbe görevini de Abdüddâroğullarına vermiştir.³⁵⁵

³⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/194.

³⁵² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 626; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 7/176.

³⁵³ San'anî, Muhammed b. İsmail b. Salâh b. Muhammed el-Hasenî, *et-Tenvîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 2011/1432, 10/446.

³⁵⁴ a.g.e., 446.

³⁵⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 1/230; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 7/175.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBÛ MAHZÛRE HADİSİNİN HZ. PEYGAMBERİN ERGENLİK ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARLA İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA TAHLİLİ

Bu bölümde öncelikle iletişim konusuyla alakalı genel bilgilere, temel iletişim sürecine ve iletişim engeline sebep olabilecek konulara kısaca değinilecek, ardından Hz. Peygamberin çocuklarla kurduğu bağın mâhiyeti, çocuklarla iletişimde kullandığı metotlar ve Ebû Mahzûre'yi te'dibi ele alınacaktır. Ele alınacak konular ilgili ayet ve hadislerle birlikte ortaya koyulacaktır. Aynı zamanda modern psikolojinin verileri de uygun yerlerde ayet ve hadislerle ilişkilendirilerek ele alınacaktır.

3.1.İletişimle Alâkalı Genel Bilgiler, Temel İletişim Süreci, İletişim Sağlama Yolları ve İletişim Hataları

Bu başlık altında Hz. Peygamber ve Ebû Mahzûre arasında meydana gelen olayı iletişim açısından daha iyi anlayabilmek, doğru bir analizle iletişim unsurlarını belirlemek ve bunu etkileyen faktörleri ortaya koyabilmek için iletişimle alakalı bilinmesi gereken genel bilgiler, sağlıklı ve verimli bir iletişimin temini için gerekenler, iletişimde yapılan genel hatalar, iletişim biliminin ortaya koyduğu veriler ışığında örneklendirilerek ele alınacaktır.

3.1.1.İletişim Kavramı ve Tanımı

İnsan yaratılışı gereği sosyal bir varlıktır. İnsan, çevresindeki canlı-cansız her şeyle dolaylı ya da direkt, bilinçli ya da bilinçsiz irtibat kurmaktadır. İletişim Fransızca kökenli bir kelimedir ve İngilizce de “commucation” sözcüğü bu anlamda kullanılmaktadır.³⁵⁶

İletişimle alakalı farklı tanımlar ortaya konulmuştur. Bu tanımların farklılığının sebebi iletişimin meydana geldiği ortamın ve unsurların farklı olarak düşünülmesidir. Sonuçta aynı ifadelerin farklı özne ve nesnelere ifade edildiği görülmektedir. Geniş

³⁵⁶ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013), 78.

bir pencereden bakabilmek için sadece insanlar arası iletişimi değil diğer iletişim çeşitlerini de içine alan bazı tanımlara yer verilmiştir. İletişim belli bir düşüncenin veya mesajın muhtevâsının sözle ve iletişim araçlarıyla kişiden, diğerlerinin zihinlerine ve ruhlarına aktarılması olarak ifade edilmektedir.³⁵⁷ Başka bir tanımda, anlamların ortak hale getirilme süreci olduğu söylenmektedir.³⁵⁸ Bu tanımlar insanlar arası iletişim düşünülerek yapılmış tanımlardır. Bir başka tanımda iki sistem arasında karşılıklı olarak meydana gelen etkinliklerin pek çoğu, dolayısıyla da sistemlerin karşılıklı alışverişlerinden doğan etkinlik olarak da ifade edilmektedir.³⁵⁹ Bu tanım ise daha geniş bir çerçevede yapılmış bir tanımdır. İki sistem yerine koyulan özne veya nesnelerin durumlarına göre etkinlikler farklılık gösterebilecektir.

Tezimizde kişiler arası iletişim ele alınacağı için bundan sonraki başlıklarda açıklanacak konular da bu minvalde değerlendirilecektir. Kişiler arası iletişim en basit olarak, en az iki insan arasında gönderilen mesajların oluşturduğu bir etkileşim olarak da değerlendirilebilir.³⁶⁰ Kültürümüzde kişiler arası iletişim, karşılıklı konuşma anlamına gelen, muhâvere veya mükâleme kelimeleriyle ifade edilir.³⁶¹

Tanımlar üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa görülür ki iletişimin özne ve nesnelere değıştikçe farklı tanımlar ortaya çıkmaktadır. Yine bir mesaj/etki ve sonucunda bir tepkinin meydana gelmesi beklenmektedir. Burada şu da belirtilmelidir ki mesaj/etki ya da tepkinin gözle görülen, müşahhas/somut olma zorunluluğu da yoktur. Misal olarak kişiler arası iletişimde kişilerin gönderdiği mesajlar muhatabında her zaman gözle görülür bir etki yapmayabilir, üzüntülü bir haber alan kişi dışa dönük bir tepki vermeyebilir veyahut tam tersi durumda mutlu bir haber alan kişi de gözle görülen, somut bir tepki vermeyebilir. Bu iletişim sonucu meydana gelen etkiyi kendi ruh dünyasında yaşayabilir. Bununla birlikte üzüntünün

³⁵⁷ a.g.e., 178.

³⁵⁸ Firdevs Güneş, *Sınıf Yönetimi Yaklaşım ve Modeller*, (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 83.

³⁵⁹ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 59.

³⁶⁰ Alev Önder, *Okul Çağı Çocuğu ile İletişim*, (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2005), 13.

³⁶¹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005), 2123.

etkisi gözyaşı ya da bilinen üzüntü tepkileriyle değil de biyolojik olarak, karın ağrısı, kalp sıkışması, kasılma gibi sonuçlar da meydana getirebilir.

3.1.2.İletişim Süreci

İletişim sürecinin temel unsurları verici-mesaj ve alıcı olarak ifade edilmektedir.³⁶² Verici bazen basit cansız bir nesne olabileceği gibi kompleks bir sistem de olabilir. Kişilerarası iletişimde elbette verici ve alıcı insan olacaktır. Verici, kaynak birim olarak da ifade edilmektedir.³⁶³

İletişim unsurları genel olarak olarak incelendiğinde, iletişimi başlatması açısından en temel unsurun kaynak olduğu; kaynağın güvenilirliğinin ve iletişim becerisinin etkili bir iletişim için gerekli olduğu tartışma götürmez bir gerçektir.³⁶⁴ Buradan hareketle kaynak birimin/vericinin duygu ve düşüncelerini açık bir şekilde ifade edebilmesi, dışa dönük olmasının da önemli olduğu ifade edilebilir. Kur'an kaynak birimin nasıl bir tavır takınması gerektiği konusunda şu özellikleri dile getirmektedir: "O vakit, Allah'tan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi."³⁶⁵

Bununla birlikte güvenilirlik sıfatına sahip bir kaynak, iletişim sürecini olumlu etkileyen bir unsurdur. Hz. Peygamber hem peygamberlik öncesi dönemde hem de sonrasında güvenilir olma vasfıyla öne çıkmaktadır. Rasul-i Ekrem akrabalarına dini açıkça anlatma emrini aldıktan sonra kabilesini toplamış ve onlara İslam'a davet etmiştir. Tebliğini gerçekleştirirken muhataplarını anlatacağı konuya hazırlamak için "Ben size, 'Şu vadinin arkasında size saldırmak isteyen süvari birlikleri var.' Desem bana inanır mısınız?" diye sorunca, biz senin şimdiye kadar yalan söylediğini hiç görmedik."³⁶⁶ diye cevap vermişlerdir.

³⁶² Güneş, *Sınıf Yönetimi Yaklaşım ve Modeller*, 85.

³⁶³ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 64.

³⁶⁴ a.g.e., 64.

³⁶⁵ Âl-i İmran 3/159.

³⁶⁶ Müslîm, "İmân", 89.

Diğer taraftan kaynağın umut verici olması ve muhatabını rahatlatması da çok önemli unsurlar arasında sayılabilir. Kaynak birimin kendinden emin bir şekilde mesajını aktarması da göz ardı edilmemelidir.

İletişimde önemli unsurlardan biri de kanaldır. Kanal kaynak birim ile alıcının mesajının başka bir ifadeyle mesajın hedef birime ulaştığı süreçteki kullanılan yoldur. Kanal, öneminden dolayı mesajın kendisi olarak da düşünülmektedir.³⁶⁷ Kaynak ile alıcı arasındaki mesajın anlaşılır olması, bozulmadan, değişmeden alıcıya ulaşması da iletişimin kalitesini belirlemektedir.³⁶⁸ Bundan dolayı iletişimde mesajın iletildiği ortam çok iyi analiz edilmeli ve iletilmek istenen mesajın durumuna göre bir iklim oluşturularak sunulmalıdır. Mesajın, dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı bir şekilde hazırlanıp, uygun zaman ve zeminde hedef kitleye ulaştırılması önemlidir.³⁶⁹ Mesaj tabiri caizse muhatap için anasının ak sütü kadar sıcak, ak ve pak olmalıdır. İletilen mesaj muhatabını/hedef birimi tezyif ve terzil eden ifadeler barındırmamalıdır. Aynı zamanda muhatabını boşluğa sürüklememeli, yalnızlık hissi vermemelidir. Mesajın oluşumu ve sunumunda da hedef kitlenin (alıcı) özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekir.³⁷⁰ Çünkü zihinsel anlamda hazırbulunuşluğa sahip olmayan bir muhatap iletişim sürecini olumsuz etkileyecektir. Mesaj, mümkün olduğunca somutlaştırılarak verilmeli, hayatın içinden misaller ve sahneler ihtiva etmelidir. Bu şekilde gönderilen bir mesaj daha anlaşılır ve mutabının kendinden parçalar bulabileceği için güvenilir olacaktır.

İletişimin diğer bir unsuru “alıcı/hedef birim” kaynak birimin aktardıklarını alan unsurdur.³⁷¹ Başka bir ifadeyle kaynak birimden çıkan mesajların kanal yoluyla (ortam, araç-gereç...) iletilmesi hedeflenen kişidir. Alıcı, iletişim süresince seslenilmek istenen kişi ya da toplumu ifade etmesi bakımından hedef kitle olarak da

³⁶⁷ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 64.

³⁶⁸ a.g.e., 64.

³⁶⁹Metin Işık, *Genel ve Teknik İletişim*, 27.

³⁷⁰ a.g.e., 27.

³⁷¹ Güneş, *Sınıf Yönetimi Yaklaşım ve Modeller*, 86.

adlandırılmaktadır.³⁷² Kaynak birim, alıcının kalbine gidecek bir yol bulmalıdır. İletişimin sürecinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için hedef kitlenin de iletişim becerisi önemli bir husustur.³⁷³

Bu temel unsurların yanında gürültü, ortak yaşanmışlıklar, geribildirim gibi kavramlarda iletişim süreci içinde önemli unsurlar arasında sayılmaktadır.³⁷⁴ Buradan hareketle kaynak birim ile hedef birim arasındaki iletişimin gerçekleştiği ortam, birbirlerini tanımaları ve iletişimde kullandıkları ifadeleri istenilen şekilde anlamlandırmaları için çok önemli olduğu söylenebilir. Misal olarak birbirlerini çok iyi tanıyanlar konuşmaya bile gerek kalmadan, bir bakışla bir kitabın anlatamayacağını birbirlerine iletmektedirler. Gürültü, iletişim sürecinin işlemesine engel olan bir unsur, ortak yaşanmışlıklar iletişimin anlamlandırılması, geribildirim de muhtemel eksik ve yanlış anlaşılmanın önüne geçilmesi bakımından önemlidir.³⁷⁵

3.1.3.İletişim Sağlamanın Yolları

Sağlıklı bir iletişim için çeşitli yollar vardır. Bu başlık altında bu yollar ele alınacaktır.

3.1.3.1.Kendini ve Muhatabını Tanıma

Başarılı bir iletişimi temin edebilmek, başka bir ifadeyle insanlarla kurduğumuz iletişimin amacına hizmet etmesini sağlayabilmek için öncelikle bir kişi kendini bilmeli ve tanımalıdır. İnsanın kendini eksikleriyle ve doğrularıyla tanınması iletişimi kolay bir hale getirecektir.³⁷⁶ Kendini bilmeyen bir ferdin olması gerektiği bir iletişim meydana getirmesi pek mümkün olamayacaktır.

³⁷² Işık, *Genel ve Teknik İletişim*, 29.

³⁷³ a.g.e., 29

³⁷⁴ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 64.

³⁷⁵ a.g.e., 64-65.

³⁷⁶ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 66.

Kendini bilen fertler gerçek duygu ve düşüncelerinin farkında olurlar.³⁷⁷ Kendini bilen haddini ve hududunu bilir ve kul olduğunun farkında olarak hareket eder. Kişilerin doğru yerde olması gereken tepkiyi verebilmesi, hayatına dair aldığı kararları da etkileyeceğinden kişinin kendini tanıması zorunlu bir durumdur.³⁷⁸

İletişimin vazgeçilmez unsurlarından biri olan muhatabı tanımak, iletişimin sağlıklı bir şekilde başlatılması, sürdürülmesi ve sonuçlandırılması bakımından önemlidir. Sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi için iletişim kuracak bireylerin mizacı, hayata bakış açıları kısaca bütün özellikleri iletişimi etkileyen başlıca noktalardır.³⁷⁹

3.1.3.2.Konuşmak

Konuşma zihinde başlayan ve düşüncelerin söze dökülmesiyle tamamlanan bir süreçtir.³⁸⁰ Konuşma ile alakalı Kur'an'da geçen kavli-i sedîd (doğru söz)³⁸¹, kavli-i ahsen (güzel söz)³⁸², kavli-i leyyin (yumuşak söz)³⁸³, kavli-i kerîm (latif söz)³⁸⁴, kavli-i meysur (gönül alıcı söz)³⁸⁵, kavli-i mâruf (yerli yerinde kullanılan söz)³⁸⁶ ifadeleri konuşmanın nasıl olması gerektiğini bizlere göstermektedir. Duygu ve düşüncelerimizin başka insanlara aktarılmasını sağlayan unsur konuşma becerisidir.³⁸⁷ Bu konuda da Kur'an şöyle buyurmaktadır: “Kullarıma söyle sözün en güzelini söylesinler.”³⁸⁸ Konuşma kısaca sözlü anlatım olarak ifade edilebileceği gibi

³⁷⁷ Işık, *Genel ve Teknik İletişim*, 66.

³⁷⁸ a.g.e., 66.

³⁷⁹ a.g.e, 71.

³⁸⁰ Güneş, *Sınıf Yönetimi Yaklaşım ve Modeller*, 86.

³⁸¹ el-Ahzâb 33/70.

³⁸² el-Bakara 2/83.

³⁸³ Tâhâ 20/44.

³⁸⁴ el-İsrâ 17/53.

³⁸⁵ el-İsrâ, 17/28.

³⁸⁶ en-Nisâ 4/5.

³⁸⁷ Işık, *Genel ve Teknik İletişim*, 87.

³⁸⁸ el-İsrâ 53.

konuşmanın da temel unsurları ses ve anlatımdır.³⁸⁹ Buradan hareketle konuşmanın sese ve sözlü anlatıma dayandığı söylenebilir. Nitekim “Sesini alçalt! Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.”³⁹⁰ ayeti de konuşmanın dayandığı unsurlardan biri olan sesin yüksekliğinin, niteliksel ve niceliksel açıdan nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır. “Görmedin mi Allah güzel bir kelamı nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir”.³⁹¹ Ayeti de kaynak birim ile verici arasında meydana gelen iletişimin kalıcı olmasını ve istenen sonuçları veren bir iletişimin güzel söz söylemekle temin edilebileceğini bizlere göstermektedir.

Etkin bir iletişimde konuşmanın işitilebilir ve akıcı olması, çok hızlı ya da yavaş olmaması, konuşanın telaffuzlarının düzgün olması ve kelime dağarcığının geniş olması gibi özellikler çok önemlidir.³⁹² Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber de hususta çok hassas davranır, ağır ağır ve açık seçik konuşurdu. Hatta yanındaki onun sözlerini saymaya kalksa sayabilirdi.³⁹³ Yukarıda belirtilen özelliklere sahip bir konuşma iletişime olumlu yönde etki yapacaktır.

3.1.3.3.Dinlemek

Dinleme, konuşmaların zihinde anlamlandırıldığı karmaşık bir süreç olup, bu sürecin merhaleleri işitme, dikkat yoğunlaştırma ve anlamlandırma.³⁹⁴ Dinleme becerisi insanın hayatında öğrendiği ilk becerilerden biridir.³⁹⁵ Kültürümüzdeki “Söz gümüşse sükût altındır.” deyişi de dinlemenin önemini ortaya koyar. İyi bir dinleyici

³⁸⁹ Işık, *Genel ve Teknik İletişim*, 87.

³⁹⁰ Lokman 31/19.

³⁹¹ İbrahim 14/24.

³⁹² Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 67.

³⁹³ Buhârî, “Menâkıb”, 23; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 21.

³⁹⁴ Firdevs Güneş, *Sınıf Yönetimi Yaklaşım ve Modeller*, 86.

³⁹⁵ H. Ayhan Silkü, “İşletmelerdeki Kişilerarası İletişim Sürecinde Etkin Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Eğitimin Rolü ve Önemi” *Yeni Düşünceler*, (2010): Sayı 5, 328.

ön yargılardan uzak, dikkatli ve anlamaya çalışan bir üslûba sahip olmalıdır.³⁹⁶ Buradan hareketle dinlenen, başka bir ifadeyle kaynak birim ön yargılardan uzak bir şekilde dinlendiğinde kendini güvende hissedecek ve meramını çok daha etkin bir şekilde ortaya koyabilecektir.

Dinlemenin birçok amacı olabilir. Birinin derdini, sıkıntısını dinlemek ve ona çözüm üretmek amaçlanabileceği gibi hiç kuşkusuz ki ilim öğrenmek için de dinlemek çok önemlidir. Hz. Peygamber “*İlmin başı güzelce dinlemektir. Sonra onu bellemek, sonra anlayıp kavramak, sonra bilgiyi uygulamak ve en sonunda da onu neşredip yaymak gelir.*”³⁹⁷ buyurarak bu hususa dikkatlerimizi çekmektedir.

3.1.3.4. Anlamak

Duyu organlarından beynimize ulaşan verilerin örgütlenmesi, anlamlandırılması süreci algı olarak ifade edilmektedir.³⁹⁸ Duyu organlarımıza gelen verilerin algılanması başka bir ifadeyle anlamlandırılması gereklidir.³⁹⁹ Takdir edilir ki anlamlandırılmayan bir mesajın herhangi bir etkisi olmaz. “İçlerinden, gelip seni dinleyenler vardır. Fakat senin yanından çıktıkları zaman kendilerine bilgi verilmiş olanlara: Demin ne söyledi derler...”⁴⁰⁰ ayeti de Hz. Peygamber’in mesajını dikkatli dinlemeyenlere dikkat çekmekte, yoğunlaşmadan dinleyenlerin hiçbir fayda elde edemeyeceğini ifade etmektedir. Anlama, alıcının kaynak birimden gelen mesajı iyi dinlemesine ve dikkatini yoğunlaştırmasına bağlıdır.⁴⁰¹ Algılama, sözlü ve sözsüz iletişimde önemli bir işleve sahiptir.⁴⁰²

³⁹⁶ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 68.

³⁹⁷ Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 3/284.

³⁹⁸ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 55 bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008), 118.

³⁹⁹ a.g.e., 118.

⁴⁰⁰ Muhammed 47/16.

⁴⁰¹ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 68.

⁴⁰² Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 18.

Anlama konusunda en önemli konulardan biri de muhataptır. Söylenenlerin anlaşılabilmesi için muhatabın hazırbulunuşluğu, durum ve ihtiyaçlarının gözetilmesi gereklidir.

3.1.3.5. Değer Vermek

İletişim sağlamanın önemli unsurlarından biri de değer vermektir. Kur'ân'da "Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık".⁴⁰³ buyrulurak insanın değeri, saygınlığı ve üstünlüğü ifade edilmektedir. Bir başka ayette de insanın Allah'ın halifesi olduğu buyrulmaktadır.⁴⁰⁴ Değeri açık bir şekilde ifade edilen insana sadece insan olarak yaratıldığı için bile değer verilmesi isabetli bir davranış olacaktır. Hz. Peygamberin hayatında da bunun örnekleri çoktur. İlerleyen bölümlerde bu konuyla alakalı örnekler verilecek ve analiz edilecektir. Her insan değerli olmayı, beğenilmeyi ve yaptıklarından ötürü takdir edilmeyi ister.⁴⁰⁵ Bu durum insanda doğuştan gelen bir özelliktir ki herkeste vardır. Kendini biraz analiz eden bir insan bunu kendinde gözlemleyebilir. Değer verme anlayışının altında anlamak, anlaşılacak, paylaşmak ve kendini gerçekleştirme düşüncesi vardır.⁴⁰⁶ Değer verilen insanlar, muhatabına ilgi duyar, onunla iletişime geçer.⁴⁰⁷ İletişimin vazgeçilmez unsurlarından olan anlamak, anlaşılacak ve paylaşmak, insan kendini değerli hissettiğinde istenilen seviyede gerçekleşecektir.

3.1.4. İletişim Engelleri

İletişim engelleri denildiğinde, sağlıklı bir iletişimin gerçekleşmesinin önüne geçen, iletişimi tamamen koparan faktörler akla gelmektedir. Bu engeller, iletişim süreci başlığı altında anlatılan, iletişim sürecinin temel unsurlarına bağlı olarak ortaya çıkabilir.

⁴⁰³ el-İsrâ 17/70.

⁴⁰⁴ el-Bakara 2/30.

⁴⁰⁵ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 69.

⁴⁰⁶ Şenkaya Ören, "İletişimde Önem ve Değer Atfetmenin Psiko Sosyal Temelleri" *Atatürk İletişim Dergisi*, (2013): sayı 5, 113.

⁴⁰⁷ Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, 69.

Daha önce Kur'an, sünnet, iletişim biliminin verileri ışığında detaylı olarak açıklanan iletişimin temel unsurları ve iletişimin sağlamanın yolları konuları, sağlıklı ve istenilen bir iletişimin meydana gelebilmesi için ortaya konulmuştu. Bu başlık altında tezimizin hacminin makul seviyede tutulabilmesi açısından iletişim engelleri detaylı bir biçimde ele alınmayacaktır. İletişimin temel unsurlarında bulunması gereken özellikler ve iletişimi sağlamanın yolları başlıklarında belirtilen özelliklerden istifade edilerek bunların tam tersi olan özellik ve davranışlara yer verilerek kısaca açıklanacaktır.

İletişimin temel unsurlarında meydana gelen bir olumsuzluk, olması istenen iletişimin meydana gelmesinin önüne geçmektedir. Kaynak birim, kanal ve hedef birimin muttasıf olması gereken özellikleri önceki başlıklarımızda ele almıştık. Bu özelliklerin herhangi birinde eksiklik olması iletişim engelini meydana getirebilecektir. İletişimi başlatan, verici (kaynak birim) güveni ortadan kaldıracak davranışlar yapması, kendini muhatabından üstün görmesi, nezaketsiz olması, kasvet, korku kargaşa meydana getirecek şekilde ifadeler kullanması, başka bir ifadeyle dilinin tahripkâr olması iletişim engeline yol açacaktır.

Gönderilen mesajın umut vermemesi, muhatabını karanlıklardan aydınlıklara çıkaramaması, yol göstermemesi, sıkıntı vermesi, hitap edilen kişinin hazırbulunuşluluğuna göre olmaması da iletişim engeline yol açacaktır. “Kötü bir sözün durumu da yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir”.⁴⁰⁸ Ayeti de çirkin sözlerin sağlıklı, kalıcı ve istenen bir iletişimi oluşturmayacağını ortaya koymaktadır.

Alıcının da içerisinde bulunduğu ruh hali, psikoloji, ortam ve seviyesi iletişim engeline yol açabilir. Misal olarak çok üzüntülü bir haber almış, istemediği bir ortamda zorla bulunması gereken bir kişinin durumu sağlıklı bir iletişime engel olacaktır.

Hz. Peygamber insanlarla iletişiminde engel meydana gelmemesi için, insanların tabiatlarıyla savaşmamış, onları oldukları gibi kabul etmiş, insanlarla ilişkilerinde

⁴⁰⁸ İbrahim 14/26.

doğallığı ve yapıcılığı esas almıştır.⁴⁰⁹ Muhatabının duygusal atmosferini en iyi şekilde tahlil edip, insanların problemlerine çözümler sunmuştur.⁴¹⁰ Nitekim anlatılan özelliklere dikkat ederek, insanların gönüllerine hitap etmiş olması gereken iletişimi temin etmiştir.

3.2.Hz. Peygamberin Çocuklarla Kurduğu Bağıın Mâhiyeti

Günümüzde her alanda olduğu gibi iletişimde de maddî öğeler ön plana çıkmaya başlamış, mânevî duygular önemini yitirmiş ve yok olmaya terk edilmiştir.⁴¹¹ Hz. Peygamber'in iletişimde maddî unsurların yanında mânevî unsurlara da önem verdiğini bu başlık altında ele alarak O'nun (s.a.v.) iletişiminin mâhiyetini ele alacağız.

3.2.1.İçtenlik

Allah (c.c.), Hz. Peygamberin ümmetine olan düşkünlüğünü, ümmetinin sıkıntıya uğramasının O'na çok ağır geldiğini, onlara karşı çok şefkatli ve merhametli olduğunu ifâde etmektedir.⁴¹² Bu ayetten hareketle Hz. Peygamberin mü'minlere karşı içten ve samimi olduğu söylenebilir.

Yine başka bir ayette Allah (c.c.), Hz. Peygambere muhataplarına gönül alıcı sözler söylemesini tavsiye etmektedir.⁴¹³ Nitekim gönül alıcı sözler söylemek, insanlarla hemhâl olmak, onlara şefkatli ve merhametli bir tavır takınmak iletişim açısından önem arz etmektedir.

Bir gün Hz. Peygamber, ashabına hitaben, tekraren üç kez şöyle söylemiştir:

⁴⁰⁹ Fahreddin Yıldız, “*Hadisler Işığında Hz. Peygamber'in Duygusal Zekâsı*” (Basılmamış Yüksek Lisans tezi M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006), 70.

⁴¹⁰ Fahreddin Yıldız, “*Hadisler Işığında Hz. Peygamber'in Duygusal Zekâsı*”, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006), 70.

⁴¹¹ Yağmur Küçükbezirci, “Mevlâna'nın Hoşgörü Felsefesi ve İletişim” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2013): sayı 30, 21.

⁴¹² et-Tevbe 9/128.

⁴¹³ el-İsrâ, 17/28.

“Din samimi olmaktır. Din samimi olmaktır. Din samimi olmaktır.” Sahabeden bazıları, “Din kime karşı samimi olmaktır ya Rasûlallah?” diye sorarlar. Hz. Peygamber de, “Allah’a karşı, Kitabına karşı, Peygamberine karşı, bütün Müslümanlara karşı, hatta bütün insanlara karşı samimi olmaktır.” diye cevap verir.⁴¹⁴

Bu hadis de ayetlerle ilişkilendirildiğinde bütün durumlarda samimiyetin önemini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber insanları dünyada ve âhirette mutluluğa ulaştırmak için mücâdelesini her an sürdürmüştür. Başka bir hadiste de kendisinin çevresinde bulunan insanlar için şefkatli bir baba gibi olduğunu ifade ederek bu durumu ortaya koymaktadır.⁴¹⁵ Hz. Peygamber bir baba gibi ailesinin huzur ve mutluluğu için elinden gelenin fazlasını yapmaya çalışarak bu sözünü hayatında tatbik etmiştir.

3.2.2. Sevecenlik

Hz. Peygamber muhataplarına gayet sevecen bir üslupla yaklaşmıştır. İnsanlarla arasında sevgi ve muhabbet köprüleri kurulması için yalan olmamak koşuluyla şakalaşmıştır. Allah (c.c.) da insanları doğru yola çağırırken hikmetle ve güzel öğütle çağırmayı bir ilke olarak dikkatlerimize sunmaktadır.⁴¹⁶

Nitekim sahâbeden Enes b. Mâlik’e “İki kulaklı” diyerek şakalaşması bu konuya örnek olarak verilebilir.⁴¹⁷ Yine bu konuyla bağlantılı olarak kendisinden yük hayvanı isteyen bir kişiye, bir deve yavrusu vereceğini söylemiş, adam buna itiraz edince, Hz. Peygamber her devenin bir devenin yavrusu olduğunu ifâde etmiştir.⁴¹⁸ Rasûlullah’ın yaşadığı her olayı dikkatle analiz etmek çıkarılabilecek dersler bakımından önem arz etmektedir. Zihnimizi sığ düşünmeden uzaklaştırarak, derin düşünmeye yönlendirmek, muhatabın söylediğini hemen reddetmemek açısından da bu rivâyet iletişim açısından önemli ipuçları ortaya koymaktadır.

⁴¹⁴ Müslîm, “İmân”, 95.

⁴¹⁵ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 4; İbn Mâce, “Tahâret”, 16.

⁴¹⁶ en-Nahl 16/125.

⁴¹⁷ Ebu Dâvûd, “Edeb”, 84; Tirmizî, “Menâkıb”, 45.

⁴¹⁸ Ebu Dâvûd, “Edeb”, 84; Tirmizî, “Birr”, 57.

Yine çölde yaşayan bir köylü olan Zâhir İbni Harâm'ı kucaklayıp köle olarak satma şakası ve daha sonra Allah (c.c.) katındaki değerinden bahsederek gönlünü anlaması olayı da Hz. Peygamber'in sevecenliği konusunda örnek olarak verilebilir.⁴¹⁹

Bunların yanında Abdullah b. Hâris şöyle anlatıyor:

“Hz. Peygamber Abbas'ın çocukları Abdullah, Ubeydullah ve Kesîr'i yanyana getirdikten sonra 'Kim önce yanıma gelirse ona şunu şunu vereceğim.' derdi. Çocuklar koşup gelirler, O'nun (s.a.v.) sırtına ve göğsüne çıkarlardı. HZ. Peygamber de onları öper ve kucaklardı.”⁴²⁰

3.2.3.Değer Vermek

İnsanlarla sağlıklı bir iletişim kurabilmek en önemli şartlardan biri de saygıdır. Saygı, insanın muhatabına verdiği değeri ortaya koyar. Hz. Peygamberin çocuk olsun, yetişkin olsun herkese değer verdiği hayatı boyunca insanlarla kurduğu münasebetlerden görülebilir.

Bir gözlemine anlatan Ümmü Halid (r.a.), babasıyla birlikte Hz. Peygamber'in hediye ettiği sarı bir gömleği giyinmiş olarak O'nun (s.a.v.) yanına geldiğini ve Peygamber'in: “Güzel, güzel... (yavrum çok yaşa da) gömleğini (güle güle) giy”.⁴²¹ dediğini anlatmıştır. Bu olayın sahâbiyi çok mutlu ettiği ve hayatında olumlu bir iz bıraktığı söylenebilir. Başka bir olayda şöyle meydana gelmiştir:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bir meşrubat ikram edildi. Kendisi içecekten biraz içti. Sağ tarafında bir çocuk, solunda da büyükler vardı. Bu durumda Hz. Peygamber (s.a.v.), gence: “Eğer müsaade edersen arta kalan içeceği şu ihtiyarlara veririm” dedi. Çocuk da: “Yâ Rasûlallâh! Ben senden gelen ikramı hiç kimseye ihsân etmem”. dedi. Bunun sözler üzerine Hz. Peygamber, hemen içecek kabını çocuğa verdi.”⁴²²

Hz. Peygamberin bir çocuğun hakkına ve kararına nasıl değer verdiğine örnek olması bakımından bu olay da dikkat çekicidir. Hz. Peygamber çocukları kendi

⁴¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/161.

⁴²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/335.

⁴²¹ Buhari, “Edeb”, 17.

⁴²² Buhârî, “Hibe”, 21.

akranıymış gibi kabul ederek değer vermiş, onlara bazı sırlarını da söylemiştir. Enes b. Mâlik şöyle anlatmaktadır.

“Birgün Hz. Peygamber’in hizmetini gördükten sonra çocukların yanına gittim ve oynadıkları oyunu seyretmeye başladım. Tam bu sırada Rasulullah geldi ve beni bir yere gönderdi. Bundan dolayı annemin yanına gitmekte geciktim. Annem bana niye geciktiğimi sorunca Hz. Peygamber’in bir iş için gönderdiğini söyledim. Annem işi sorunca ona, Rasulullah’ın sırrı olduğunu söyledim. Annem de bu sırrı muhafaza etmemi söyledi.”⁴²³

3.2.4. Hoşgörü

Hoşgörü de iletişim açısından çok önemli bir erdemdir. Hz. Peygamber’in hayatı hoşgörü örnekleriyle doludur. Bunu hem davranışlarıyla hem de sözleriyle ortaya koymuştur. Şefkat ve yumuşaklığın bulunduğu her şeyin güzel, şefkat ve inceliğin bulunmadığı şeylerin çirkin olduğunu buyurması⁴²⁴ yumuşak davranmayanın hayırdan mahrum kalacağı⁴²⁵ sözleri bu konuyla alakalı örnek olarak verilebilir.

Hz. Peygamber bir gün yolda giderken, yoluna çıkan ve devesinin yularına yapışan sahâbiye, sorduğu sorunun cevabını vermiş, devesinin yularını bırakmasını söylemiştir.⁴²⁶ Hz. Peygamber’in bu yaklaşımından insanların sıkıntısını gidermenin, onlara nasıl davranırlarsa davranırlar anlayışla ve hoşgörüyle davranmanın iletişimi kuvvetlendireceği söylenebilir.

Konuyla ilgili Ebû Hureyre’den rivâyet edildiğine göre bedevînin biri mescitte küçük abdestini bozar, mescitte bulunanlar kızarlar ve adamın üzerine yürürler. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Onu bırakın. İdrarını yaptığı yere su dökün ve temizleyin. Sizler kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak değil.”⁴²⁷ buyurarak bedevînin yaptığı bu davranışı hoşgörüyle karşılamış yanında bulunanlara da bu

⁴²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/324.

⁴²⁴ Müslim, “Birr”, 78.

⁴²⁵ Müslim, “Birr”, 74-78.

⁴²⁶ Buhârî, “Zekât”, 1; Müslîm, “İmân”, 14.

⁴²⁷ Buhârî, “Vudû”, 63.

şekilde davranmalarını tavsiye etmiştir. Çünkü bedevi mescitte böyle bir şeyin yapılmayacağını bilmiyordu.

Tezde detaylı bir şekilde ele alınan, Ebû Mahzûre ve arkadaşlarının ezanla alay etmesi olayında da onları yanına çağırarak, sesi güzel olan birini işittiğini ifade etmesi, onlara ezan okutması da hoşgörünün zirvesinde bir örnek olarak ele alınabilir. Hz. Peygamber çocukların bu yanlış davranışları karşısında onlara kızmamış aksine sahip oldukları bir güzelliği öne çıkararak, bu olumsuz durumu çocuklarında gönlüne girerek olumlu bir hâle çevirmiştir.⁴²⁸ Bu olay aynı zaman kötülüğü, en güzel olan bir davranışla savuşturmanın tavsiye edildiği ayetin, hayata bir yansıması olarak değerlendirilebilir.⁴²⁹ Nitekim aynı ayetin sonunda da ifâde edildiği üzere Hz. Peygamber ile Ebû Mahzûre arasında oluşan sevgi ve muhabbet köprüsü kurulmuştur.

3.2.5.Hayata Değer Katmak

İnsanlara faydalı olabilmek, onların dertlerini ve sıkıntılarını gidermek hayattaki mutluluk verici eylemlerin en başında gelmektedir. Çocuklarla iletişim kurmanın gayelerinden biri, çocuğun gelişimine katkı sağlamaktır.⁴³⁰ Kuran’da konuyla alakalı olarak, iyilik ve Allah’ın (c.c.) koyduğu kural ve kâidelere uyma hususunda yardımlaşmamız, aksine kötülükte ve düşmanlık da yardımlaşmamamız emredilmektedir.⁴³¹

Hz. Peygamber, bu ilâhî emir doğrultusunda insanlarla olan münâsebetlerinde muhâtabına faydalı olma konusunda azami derecede gayret göstermiştir. Hz. Peygamber bu ayetin hayatına bir yansıması olarak, bir annenin evladını sevip, onun iyiliği için çırpınması gibi mesajının kuşatıcılığının sonucu olarak da bütün insanlığa

⁴²⁸ Nesâî, “Ezân”, 6.

⁴²⁹ Fussilet 41/34.

⁴³⁰ Alev Önder, *Okul Çağı Çocuğu ile İletişim*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2005, s. 19.

⁴³¹ el-Mâide, 5/2.

şefkat duymaktadır.⁴³² Sonuçta Hz. Peygamber mesajının özü insanlara faydalı olmaktır. Din insanları dünyada ve ahirette mutluluğa kavuşturmak için gelmiştir.

Bu konu çeşitli hadislerde ifade edilmiştir:

Hz. Peygamber insanların en hayırlısının diğer insanlara faydalı olanı olduğunu ifade etmiştir.⁴³³ Başka bir hadisinde de en hayırlı insanın ailesine faydalı olan olduğunu söylemiştir.⁴³⁴ İnsanların sorduğu aynı sorulara farklı cevaplar vermesi⁴³⁵ Hz. Peygamberin insanlara faydalı olmayı göz önüne aldığını göstermektedir.

Hz. Peygamber yaptığı dualarla da hedef, amaç ve ideal kazanmaları konusunda muhataplarının hayatlarına değer katmıştır. İbn-i Abbas şöyle anlatmaktadır:

“Rasulullah (s.a.v.) hanımlarından Meymune'nin evinde idi. Ben de ona abdest alması için su hazırlamıştım. Meymune (r.a.) Rasulullah'a 'Abdullah sana abdest alman için su hazırladı.' deyince, Rasullullah (s.a.v.) bana şöyle dua etti: 'Allah'im! Onu dinde ince anlayış sahibi kıl ve te'vili öğret'.”⁴³⁶

Bu bilgilerden hareketle Hz. Peygamber'in her durumda olduğu gibi iletişimde de insanlara faydalı olma prensibini göz önüne aldığını çıkarabiliriz. Ebû Mahzûre ile yaşanan olay da incelendiğinde Hz. Peygamber, Ebû Mahzûre'de var olan bir yeteneği fark etmiş ve faydalı olabilmek için yaptığı yanlışı O'na fark ettirerek ezanı öğretmiştir.⁴³⁷

⁴³² Fahreddin Yıldız, “Hadisler Işığında Hz. Peygamber'in Duygusal Zekâsı”, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006), 77.

⁴³³ et-Taberanî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (thk. Tarık b. İvazullah, Abdulmuhsin b. İbrahim), Daru'l Haremeyn, Kahire 1415, 6: 58.

⁴³⁴ İbn Mâce, “Nikâh”, 50.

⁴³⁵ İbn Mâce, “Tahâret”, 4; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 3; Müslîm, “İmân”, 36; Müslîm, “İmâre”, 32.

⁴³⁶ Hakîm, *el-Müstedrek*, 3/615.

⁴³⁷ Nesâî, “Ezân”, 6.

3.3.Hz. Peygamberin, Ergenlik Çağındaki Çocuklarla İletişimde Kullandığı Metotlar

3.3.1.Tedricîlik

Bir insanın muhatabına anlatmak istediği bir konuyu anlatırken onun kabiliyet ve kapasitesini göz önünde bulundurarak anlatmalı, onun konuyla alakalı kavrayışına göre bir sistemle anlatmak istediği konuyu ortaya koymalıdır. Bunu maça çıkmadan önce ısınma hareketleri yapan bir sporcuya benzeterek de anlatabiliriz. Yapmış olduğu ısınma hareketleriyle sporcunun vücudu maça hazır duruma gelmektedir. Nitekim ısınma hareketlerini kademe kademe yapması da vücut sağlığı açısından önemlidir.

Bir kimseye anlatılmak istenilen şey topluca sunulursa, bu onun gözünü korkutabilir ve kendini iletişime kapatarak kazanmasını istediğimiz bilginin, davranışın vs. verimli bir şekilde aktarılmasının önüne geçebilir. İletişimin kalitesini artırmak için muhatabın anlayış, kavrayış ve kapasitesine göre anlatmak istediğimizi tedricen ona sunulmalıdır. Bu tedrici yaklaşımı, Kur'ân-ı' Kerîm'de anlatılan, içkinin yasaklanması sürecinde de görülmektedir. Allah (c.c.) ilk önce içkinin zararlarının olduğunu ifade buyurarak zihinsel bir zemin oluşturmuş⁴³⁸, ardından sarhoş olduğunda namaza yaklaşılmaması gerektiğini ortaya koyuyor⁴³⁹ belli bir süre sonra da bunun şeytan işi bir pislik olduğunu ifade buyurarak insanların içki içmelerini yasaklamıştır.⁴⁴⁰

Yaşayan Kur'ân olan Hz. Peygamberin hayatında da tedrici bir yaklaşımla insanlara yaklaştığı, onlara kazandırmak istediği güzellikleri kademe kademe anlattığı görülmektedir.

Cüde b. Abdullah: “Biz Hz. Peygamber yanında ergenlik dönemine yakın bir grup gençtik. Kur'ân'ı öğrenmeden önce imânı öğrendik. Sonrasında Kur'ân'ı öğrendik, onunla imanımız ziyadeleşti”.⁴⁴¹ demiştir. Rivâyette de görüldüğü gibi Hz.

⁴³⁸ el-Bakara 2/129

⁴³⁹ en-Nisa 4/43

⁴⁴⁰ el-Maide 5/90-91

⁴⁴¹ İbn Mace, “Mukaddime”, 9.

Peygamber muhataplarıyla bir konuyu paylaşırken sistematik bir metot uygulamıştır. Onlarla paylaşmak istediği bir konuyu da bilgiyi belirli bir sıra takip ederek onlara anlatmıştır. Bu şekilde iletişimin sağlıklı bir şekilde devam etmesini temin etmiştir. Başka bir ifadeyle yakından uzağa, basitten mürekkebe bir yol izlemiştir.

İbn Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber Muaz b. Cebeli Yemen'e uğurlarken, ona:

*Yemenlileri (evvelâ) Allah'tan başka ibâdete lâayık bir ilâh olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet etmeye davet et. Eğer bu iki şehâdeti kabul ederlerse, bu defa Allah'ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bu namaz farzına itaat ederlerse, bu defa onlara mallarında Allah'ın zekât farz kıldığını bildir. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir. buyurdu.*⁴⁴²

Rivâyette de görüldüğü gibi Rasulullah (s.a.v.) Yemenlilere gönderdiği sahâbiye İslâm'a çağırırken izleyeceği metodu tarif etmiş, basamak-basamak hangi sırayla sorumluluklarını muhataplarına bildireceğini açıklamıştır.

İnsanlarla kurulan münâsebetlerde en son söylenmesi gereken şeyin, ilk olarak söylenmesi, iletişim engellerine sebep olabilmektedir. İnsanlar altından kalkamayacağı durumlarla karşılaştığında muhatabına mazeretler öne sürebilmekte, onları verimli bir şekilde dinleyememektedir. Nitekim insanlara tedricen verilmeyen ödev, görev ve sorumluluklarda niteliksel ve niceliksel açıdan olumsuz durumlar ortaya çıkmakta, sonunda muhataplar arasındaki iletişim zarar görmekte hatta tamamen kopmaktadır. Sahâbilerin 10 ayet alıp okuyup öğrenmesi, amel etmesi sonra diğer ayetlere geçmesi⁴⁴³ de tedricilik yönünden örnek teşkil etmektedir.

3.3.2.Muhataba Görelilik

Allah (c.c.) insanları çeşitli yeteneklerde ve özelliklerde halk etmiştir. Herkesin kabiliyet ve kapasitesi farklıdır. İletişimde başarılı olabilmek için muhatabın kapasitesini gözetmek de çok önemlidir. Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de "Allah sizler için kolaylık diler, zorluk dilemez".⁴⁴⁴ buyurarak bizlere bu konu da örnek bir metot

⁴⁴² Buhârî, "Zekât", 1.

⁴⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/466.

⁴⁴⁴ el-Bakara 2/185

sunmaktadır. Hz. Peygamber de bu konuyla alakalı İbn Abbas (r.anhüma)'ya verdiği bir tavsiyede, insanlara akıllarının almayacağı sözler söylemenin fitneye sebep olabileceğini ifade buyurmuştur.⁴⁴⁵

3.3.3.Muhatabının Hayatını Kuşatan Her Şeye Muttali Olmak

Hz. Peygamber için “Sen onları sîmalarından tanırsın.”⁴⁴⁶ ayetinin ete kemiğe bürünmüş şeklidir denilebilir. Çünkü O (s.a.v.) muhatabını yüzünden tanıyacak idrak seviyesine sahipti. Hz. Peygamber soruları, ihtiyaçları kişinin halinden, duruşundan, bakışından tespit edebilirdi. Örneğin; Amellerin en değerlisi hangisidir? sorusuna; soru soranın durumunu göz önüne alarak, namaz⁴⁴⁷, Allah için sevmek ve öfkelenmek⁴⁴⁸, zamanında kılınan namaz ve anne babaya iyilik⁴⁴⁹, Allah yolunda cihat, Allah'a imân⁴⁵⁰ vb. cevaplarını verdiği görüyoruz. Soru aynı fakat cevaplar farklı olduğuna göre muhatabının ihtiyaçlarını çok iyi tespit ederek, durumuna göre cevap verdiği bu hadislerden çıkarılabilir.

3.3.4.Ödül-Ceza

İletişimde önemli faktörlerden birisi de ödül ve ceza yaklaşımıdır. Söylenen sözlerin tesirli olabilmesini temin etmek için özellikle ödül yöntemi kritik önemi hâiz bir noktadır. Bir sahâbinin, “Vallâhi Resûl-i Ekrem benim en nefret ettiğim insandı. Huneyn Savaşında bana birçok ihsânda bulundu. Bana mal verdikçe gözümde dünyanın en sevimli insanı oldu.”⁴⁵¹ sözleri de bizlere ödül vermenin duygulardaki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır.

⁴⁴⁵Deylemi, Ebû Muhammed b. Abdullah b. Abdirrahman, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*, thk. Saîd b. Besyûnî, (Beyrut: 1986), 2/220.

⁴⁴⁶ el-Bakara 2/273

⁴⁴⁷ İbn Mâce, “Tahâret”, 4.

⁴⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 3.

⁴⁴⁹ Müslîm, “İmân”, 36.

⁴⁵⁰ Müslîm, “İmâre”, 32.

⁴⁵¹ Tirmizî, “Zekât”, 30.

Hız. Peygamber ile Ebû Mahzûre arasında geçen olaya baktığımızda da Hız. Peygamber ezanın nasıl okunması gerektiğini öğrettikten sonra Ebû Mahzûre'ye içerisinde bir miktar gümüş bulunan bir kese hediye etmiştir.⁴⁵² Bu hediye sonrasında Ebû Mahzûre'nin Hız. Peygambere olan duygularının olumlu yönde değiştğini, kendisi ifade etmiştir.⁴⁵³

Bu örneklere bakarak, maddî ödülün öğretmen-öğrenci arasında ya da daha geniş ifadeyle muhataplar arasında sevgi ve muhabbet köprülerinin kurulmasına katkı sağladığı bilinmektedir.

3.3.5.Mâkûliyet/Tahammül Edilebilirlik

İletişimin en verimli şekilde gerçekleşebilmesi için önemli ilkelerden biri de mâkûliyettir. İnsanlara tahammül edemeyecekleri şeyleri söylemek, onların söylenenlere kendilerini kapatmalarına yol açabilir. Hız. Peygamberin “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız...”⁴⁵⁴ hadisi de bu konuyla ilgilidir.

İ'tidalli olmayı hayatının bütün merhalelerinde elden bırakmayan Hız. Peygamber, muhataplarına öğüt verirken de çok hassas davranmıştır. Hız. Peygamber, dinleyenleri bıktırmamak, onların öğrenme arzularını ve isteklerini muhafaza etmek için her vakit sohbet etmemiş, uygun oldukları zaman dilimlerini takip etmiştir.⁴⁵⁵

3.3.6.Hemhâl Olmak

Hız. Peygamberin en belirgin özelliklerinden birinin de muhataplarıyla hemhâl olması, başka bir ifadeyle empati kurması olduğu söylenebilir. Empati, bir kişinin kendini muhatabının yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır.⁴⁵⁶

Bu konuyla ilişkili olarak, Hız. Peygamberin yanına dini öğrenmek üzere gelenlere gerekli bilgileri, belirli bir süreçte onlarla paylaştıktan sonra ailelerini özlediklerini

⁴⁵² İbn Mâce, “Ezân”, 2

⁴⁵³ a.g.e.

⁴⁵⁴ Buhârî, “İlim”, 13; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 20; Müslîm, “Cihâd”, 3.

⁴⁵⁵ Buhârî, “İlim”, 13.

⁴⁵⁶ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 157.

görünce yanlarına dönmelerini ve öğrendiklerini onlarla paylaşmalarını söylemiştir.⁴⁵⁷ Bu olayda, Hz. Peygamber dini öğrenmek için gelenlerin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anladığı ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde tespit ederek çözüme kavuşturduğu görülmektedir.

3.4.Hz. Peygamberin Ebû Mahzûre'yle Kurduğu İletişim

3.4.1.Ezana Dair Temel Bilgiler ve Ezana Saygının Hissettirilmesi

3.4.1.1. Ezan ve Önemi

Sözlükte “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek” mânasında bir mastar olan ezan sözcüğü, dinî terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, sünnetle belirlenen sözlerle ve kendine has bir üslupla müminlere bildirmeyi ifade eder.⁴⁵⁸ Ezan İslâm'ın şiarıdır. Bir beldenin İslâm beldesi olup olmadığını gösteren en önemli işaretlerden biridir.

3.4.1.2.Ezan'ın Hükümü ve Ezan'da Tercî

Beş vakit namaz ve Cuma için ezan okumak sünnet, diğer namazlar için okumak sünnet değildir.⁴⁵⁹ Şafiî mezhebinde ezan okunurken önce gizlice “Eşhedü enlâilâhe illalah, eşhedü enne Muhammeden rasûlullah” denilip sonra yüksek sesle bu ifadelerin tekrar edilmesi görüşü tercih edilmektedir. Hanefî mezhebinde bu görüş tercih edilmeyip doğrudan gür sesle okumanın ifade edildiği rivayetler tercih edilmiştir.⁴⁶⁰

Ezanda tercî olarak ifade edilen, sesin önce gizlenmesi ardından ikinci de yüksek sesle okunmasına dâir rivâyetlerde de araştırdığımız kadarıyla sadece Ebû Mahzûre'nin ezanla ilgili rivâyetlerinde yer almaktadır.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Buhârî, “Ezân”, 18.

⁴⁵⁸ Abdurrahman Çetin, “Ezan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 1995,5), 12: 36.

⁴⁵⁹ Ebû'l-Huseyn el-Kudûrî el-Bağdâdî, *Kuduri Metni ve Tercemesi*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006), 11.

⁴⁶⁰ a. g. e., 11.

⁴⁶¹ Bk. Ebû Dâvûd, “Salât”, 28.

3.4.1.3.Ezana Saygı

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) ile Ebû Mahzûre arasında yaşanan olay dikkatle incelendiğinde ezanın okunması sırasında Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre ve arkadaşlarına herhangi bir müdahalede bulunmadığı görülmektedir.⁴⁶² Ezan bittikten sonra çocukları yanına çağırıp onlara ezan okuttuğu görülmektedir.⁴⁶³ Olayın gerçekleştiği rivayetlerin bütününe bakıldığında Hz. Peygamber'in ezana saygıyla alâkalı sözlü bir açıklama yapmadığı açıkça görülmektedir.

Burada sözlü bir mesajdan öte hâl diliyle bir mesaj verildiği söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber müezzinin daveti duyulduğunda, onun söylediklerinin tekrar edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁶⁴ Bu gereklilikten hareketle Hz. Peygamber Ebû Mahzûre ve arkadaşlarını hemen uyarmamış ve ezan bitene kadar bekleyerek, ezanın dinlenmesini ve ona saygı gösterilmesi gerektiğini hal diliyle onlara göstermiştir.

3.4.1.4.Duygusal Reaksiyon Meydana Getirme

Ebû Mahzûre ve arkadaşlarının, ezana saygı ruhuna yakışmayan uyarı davranışlar sergilemesi ve sonrasında Hz. Peygamber tarafından çağrılmalarının, onlar üzerinde duygusal bir şok etkisi meydana getirdiği söylenebilir. Bu olayda Hz. Peygamber, İslâm'ın nişânelerinden olan ezana, saygısızlık yapmaları karşısında çocuklara hiçbir şekilde kızmamış, onları azarlamamıştır. Bununla da kalmayıp Hz. Peygamberin huzuruna davet edilmeleri ve doğrudan Hz. Peygamberle karşı karşıya kalmaları duygusal anlamda onları derinden etkilemiştir. Sonrasında hepsine ezan okutularak aralarından Ebû Mahzûre'nin sesinin işitildiği ifade edilerek, arkadaşlarının gönderilmesi ve Hz. Peygamber ile Ebû Mahzûre'nin baş başa kalması da ayrı bir şok olarak değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber'in, Ebû Mahzûre'ye arkadaşlarının yanında herhangi bir uyarı da bulunmaması da dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Nitekim arkadaşlarının yanında uyarı yapıldığında çocuk kendini kötü hissedebilir ve iletişimde istenilen verim elde edilemeyebilirdi.

⁴⁶² İbn Mâce, "Ezân", 2

⁴⁶³ İbn Mâce, "Ezân", 2

⁴⁶⁴ Buhârî, "Ezân", 7.

3.4.1.5.Fiziksel Temas Yoluyla Duygusal İletişim Kurma

İletişim kurarken insanlar aralarındaki münasebetin doğasına ve duygusal paylaşımına göre birbirine dokunabilir ve sözsüz bir şekilde duygularını iletebilirler.⁴⁶⁵ Bu iletişim biçimi, yakınlık ve dostluk gibi duyguların yanı sıra güç ve statü gibi kültürel faktörlerle de bağlantılıdır.⁴⁶⁶

Hız. Peygamber, Ebû Mahzûre'ye ezanı öğrettikten sonra elini Ebû Mahzûre'nin başının ön tarafı üzerine koyup sonrasında yüzünün, göğsünün ve karaciğerinin üzerinden geçirmekte ve sonunda da elini O'nun göbeğine ulaştırmaktadır.⁴⁶⁷ Bu dokunuşların ardından Hız. Peygamber'in kendisi için dua ettiği ifade eden Ebû Mahzûre, kalbinde de Rasûl-i Ekrem'e karşı bir sıcaklık ve muhabbet meydana geldiğini ifade etmektedir.⁴⁶⁸

Bir çocuğun saçlarını okşamak, yüzüne dokunarak onu sevmek, göğsüne dokunarak ona birtakım mesajlar verilebilmektedir. Kendi hayatımızda da bu durumlarla çeşitli şekillerde karşılaşabilmekte ve zaman zaman sevgimizi muhabbetimizi karşımızdakine iletebilmekteyiz. Karaciğere dokunmasının özel bir sebebi olup olmadığı konusunda yaptığımız taramada herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Fakat Hız. Ali'nin Sıffin Savaşında aklın kalpte, merhametin karaciğerde, şefkat hissini dalakta olduğunu söylediğine dâir bir rivâyete ulaştık.⁴⁶⁹ Bu rivayetten hareketle Rasûl-i Ekrem'in, Ebû Mahzûre'nin karaciğerine dokunarak, bir akupunktur etkisiyle merhamet duygusunun canlanmasını temin ettiği de söylenebilir.

Kişilerarası iletişimde önemli bir yere ve etkiye sahip olan bedensel temasın anlamı kültürden kültüre farklılık gösterebilir.⁴⁷⁰ Hız. Peygamberin Ebû Mahzûre ile yaşadığı bu bedensel temas, insanların içerisinde yaşadıkları topluma göre değerlendirilerek

⁴⁶⁵ İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*, 2 bs. (Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2005), 205.

⁴⁶⁶ a.g.e.

⁴⁶⁷ İbn Mâce, "Ezân", 2.

⁴⁶⁸ a.g.e.

⁴⁶⁹ Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Edebü'l-müfred*, (Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1409/1989), 192.

⁴⁷⁰ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 47.

etkin bir iletişim şekline dönüştürülebilir. İnsanlar söylemek istedikleri sözleri, anlatmak istedikleri fikirleri, hissettirmek istedikleri duyguları bu yolla en güzel şekilde muhataplarına aktarabilirler.

3.4.1.6.Ezanı Öğretmesi

Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre'ye ezanı öğrettiği de rivâyetlerden çıkarılan bir başka sonuçtur. Hz. Peygamber ezanı kelime kelime tatbiki olarak öğretmiştir. Rasûl-i Ekrem Ebû Mahzûre'yi yanına oturtuktan sonra ezanı öğretirken önce kendisi okumuş ardından söylediklerini tekrar etmesini istemiştir.⁴⁷¹

Sesini nasıl kullanması gerektiğini ve okuma üslubunu da Ebû Mahzûre'ye öğreten Hz. Peygamber, onu Mescid-i Haram müezzinliği ile taltif ederek ödüllendirmiştir.⁴⁷²

⁴⁷¹ Nesâî, "Ezân", 3.

⁴⁷² Ebû Dâvûd, "Salât", 28

SONUÇ

İletişim, hayatın her alanında büyük öneme sahiptir. Özellikle ergenlik dönemindeki çocuklarla iletişim, gerek ebeveynlerin gerekse de eğitimcilerin oldukça problem yaşadığı bir alan olduğu göz önünde bulundurulursa, bu konuda çalışmalar yapmak, çözümler ortaya koymak kaçınılmazdır. Bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik eden sebeplerden biri bu problemin çözümüne az da olsa katkıda bulunma düşüncesidir.

Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre ile yaşamış olduğu olay bu konu için çözümler üretme noktasında ve iletişim ilkeleri belirlemesi hususunda eşsiz bir örneklik sunmaktadır. Söz konusu hadis Hz. Peygamber açısından ve Ebû Mahzûre açısından ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Bu örneğin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için incelenen konuyla alakalı bütün rivâyetleri biraraya getirmek, birbirleriyle karşılaştırmak ve bunlardan dersler ya da ilkeler çıkarmaya çalışmak gözardı edilmemelidir. Bir rivayette tarikler değişince lafızlarda eksiklik, ziyadelik ya da bir şekilde farklılıklar olabilmektedir. Bu da konunun tek bir rivayete göre değerlendirilmesinin zaman-mekân-insan vs. unsurları bakımından bütünsel olarak ele alınmasının önüne geçebilmektedir. Dolayısıyla rivâyetlere bütünsel bir yaklaşım bu eksikliklerin giderilmesini, rivâyetin bütün yönleriyle doğru bir şekilde ele alınmasını temin edebilecektir.

Rivâyette ilk göze çarpan nokta Hz. Peygamberin dikkatidir. Çünkü Ebû Mahzûre sesini herkesten fazla yükselterek kendini göstermek istemektedir. Hz. Peygamber de bunun farkında olduğunu hissettirmiştir. Hz. Peygamberin iletişimde temel amacı insan kaybetmek değil, kazanmaktır. Hz. Peygamber'in Ebû Mahzûre ve arkadaşlarının istenilmeyen davranışlar sergilemeleri sonucunda onları yanına çağırması, Ebû Mahzûre'yi arkadaşlarının yanında rencide etmeden, onu sahip olduğu yeteneğe uygun biçimde yönlendirmesi dikkat çekicidir. Ergenlerin, kendilerini iletişime kapatmasına zemin hazırlayan sebepler arasında, başkalarının - özellikle de akranlarının yanında- eksiklerinin ve kusurlarının dillendirilmesi sayılabilir. Çalışmamıza konu olan rivayette, Hz. Peygamber bu iletişim engelini ortadan kaldırmak maksadıyla, Ebû Mahzûre'nin arkadaşlarını yanından uzaklaştırmaktadır.

Hz. Peygamberin Ebû Mahzûre'yle karşı karşıya oturması da dayanışma ve güven duygusu meydana getirmektedir. Arada bir statü farkı olmadığını ifadesidir. O'nun sahip olduğu güzel sese vurgu yaparak, olumlu bir ortam oluşması temin edilmektedir. Hz. Peygamber sonrasında kendisinden ezan okumasını istemektedir. Ezanla alay edilmesi gibi olumsuz bir davranışı Rasul-i Ekrem aynı üslupla muhatabına ezan okutmaktadır. Bu konuda teşvik gayesiyle kendisiyle birlikte ezan da okumaktadır. Ayrıca ezan okurken dikkat etmesi gereken kuralları kendisine bizzat göstermektedir. Nitekim bütün bunlar yaşanırken Ebû Mahzûre'nin Rasûlullah'a (s.a.v.) ve ezana olan negatif bakış açısının olduğunu hatta nefret ettiğini kendi sözlerinden öğrenmekteyiz. Buradan hareketle birkaç girişim yaptıktan sonra iletişimin hemen beklenen sonucu veremeyeceğini de söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü iletişim, çalışmamızda da ifade edildiği gibi bir süreçtir. Önemli olan bu süreci sonuna kadar başarıyla yönetmektir. Yerinde yaklaşımlarla, maddî ve mânevi ödüllerle süreci desteklemek aynı zamanda muhatabın yapmak istediği makul, yapılmasında sakınca olmayan isteklerin yerine getirilmesi de iletişim sürecini başarıyla sonuçlandırmak bakımından önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber, ezanı bitirdikten sonra Ebû Mahzûre'ye içinde gümüş bulunan bir keseği bizzat hediye etmiştir. Daha sonra -fiziksel mesajların iletişimde ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gösterecek biçimde- başını okşamış, yüzünü sıvazlamıştır. Sonra elini göğsünün ve ciğerinin üzerinden geçirmiştir. Nihayet elini göbeğine kadar indirmiş ve sonrasında dua ederek muhatabını yüreklendirmiştir.

Hz. Peygamber'in temas ettiği bu noktalar akupunktur noktaları gibi düşünülebilir ve muhatabın merhamet, sevgi, kavrayış gibi duygu ve becerilerini harekete geçirdiği düşünülebilir. Fiziksel temas da dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de kültür farklılıklarıdır. Örneğin; Türk kültüründe el öpme büyüklere saygı göstermenin gözle görülür bir ifade olmasına karşın başka kültürlerde bu durum farklı biçimde tezahür edebilir. Aynı şekilde sırtı sıvazlamak, Türk kültüründe yüreklendirmenin fiziksel bir tezahürüyken bu farklı milletlerde değişik bir şekilde algılanabilir.

Hz. Peygamber bütün bunlardan sonra Ebû Mahzûre'nin makul olan isteğini geri çevirmemiş, sahip olduğu gür ve güzel sesiyle İslâm'a hizmet etme fırsatını kendisine vermiştir. Bu olayın en sonunda Ebû Mahzûre'nin "Artık Rasûlullah'a

karşı duyduğum nefret, tamamen gitti ve hepsi Rasûlullah için muhabbete dönüştü”. sözleri iletişim yönteminin başarıya ulaştığını göstermektedir.

Hız. Peygamber tarafından iletilen mesaj, muhatabını tezyif ve terzil eden ifadeler içermemektedir. Bulunulan ortamın çok iyi analiz edilmesi, süreç içinde tam vaktinde yapılan müdahalelerle mânevî bir iklim oluşturularak, gencin gönlüne girilmiştir. Diğer taraftan güç kendisinde olmasına rağmen Hız. Peygamber Ebû Mahzûre’yi cezalandırmamıştır. Bu gösterdiği büyüklükle Ebû Mahzûre kendi hatasının farkına varmıştır.

Bu olaydan hareketle, muhatabımızı iyi tanımak, akranlarının ve başkalarının yanında onun eksiklerini söylememek, muhatabın sahip olduğu güzellikleri ön plana çıkarmak, üstesinden gelebileceği isteklerde bulunmak, meşru dairedeki fiziksel dokunuşlarla samimiyeti güçlendirmek ve pozitif enerji geçişini temin etmek, muhataba hediyeler vermek, onun makul isteklerini yerine getirmek iletişim sürecinin başarılı olabilmesini sağlayan faktörler olarak değerlendirilebilir. Bütün bunlar anne-babaların, eğitimcilerin kısacası her kesimden insanın gerek çocuklarla gerek de gençlerle iletişimin kuvvetlenmesine katkı sağlayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*, thk. Habîb el-A'zamî, I-XII, 2 bs. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnaût,-v.dgr., I-L, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/1920.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 10. bs. İstanbul: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- Bayyigit, Mehmet vd. (ed.), *Hız. Peygamber ve Gençlik Sorunları* Konya: Palet Yayınları, 2019.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, I-X, 3 bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- , *Ma'rifetü's-sünen-i ve'l-âsâr*, thk. Abdulmut'î Emîn Kal'acî, I-XV, 1 bs. Pakistan: Câmîat-ü Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1991.
- , *Şu'abü'l-îmân*, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid Riyad, I-XIV, 1 bs. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1423/2003.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *et-Târîhu'l-kebîr*, I-VIII, Haydarâbad: Dâru'l-meârifî'l-Osmâniyye, t.y.
- , *el-Camiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zehîr b. Nasır en-Nasır, I-IX, 1 bs. Daru Tavkı'n-necat, yy 1422/2001.
- , *el-Edebü'l-müfred*, 3. bs. Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1409/1989.
- Çetin, Abdurrahman. "Ezan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdi b. Mes'ûd b. Nu'man b. Dinar el-Bağdâdî ed-Dârekutnî. *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, thk. Muvaffik b. Abdillâh b. Abdilkadir, I-V, 1 bs, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1986.

- ., *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut v.dğr. I-V, Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed b. Abdullah b. Abdîrrahman. *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*, thk. Saîd b. Besyûnî, Beyrut 1986.
- Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 55 bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb Arnaût, Muhammed Kamil Karabelli, I-VII, 1 bs., Dîmaşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye 1430/2009.
- Ebû'l-Huseyn el-Kudûrî el-Bağdâdî. *Kudûrî Metni ve Tercemesi*, çev. Ali Arslan İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006.
- Ebû et-Tâlib Nâif b. Salah b. Ali el-Mansûrî, *er-Ravdu'l-Bâsim fi Terâcimi Şuyûhu'l-Hâkîm*, I-II, Dâru'l-Âsime, Riyad, 1432/2011.
- Erdoğan, İrfan. *İletişimi Anlamak*, 2 bs. Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2005.
- Güneş, Firdevs. *Sınıf Yönetimi Yaklaşım ve Modeller*, Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Hâkim en-Neysâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, I-IV, 1 bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Işık, Metin. *Genel ve Teknik İletişim*, 4 bs. Konya: Eğitim Kitabevi, 2013.
- İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullâh b. Muhammed. *el-İstî'âb fi marifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1992.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1 bs. Beyrût: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1271/1952.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Kûfî. *el-Kitâbu'l-Musannef*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, I-VII, Riyâd: Mektebetu'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî. *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Suriye: Dâru's-Râşîd, 1986.
- , *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Hind: Matbaatu Dâireti'l-Maarif en-Nizâmiyye, 1376.

- , Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Haydarâbâd: Matbaatü Meclisi Dâiratü'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaud, I-XVIII, 1 bs, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1408/1998.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemi. *Sahîh*, I-II, thk. Muhammed Mustafa el-'A'zamî, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2003.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kavzî. *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabîyye.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, I-VIII, 1. bs, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İbni Ebî Âsım, Ebûbekir. *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbira, I-VI, 1. bs., Riyâd: Dâru'r-Râye, 1411/1991.
- Kandemir, M. Yaşar. *el-Edebü'l-Müfred*, I-II, İstanbul: Tahlil Yayınları, 2019.
- Koca, Fatih. "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri", Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi 52: 2 (2011).
- Küçükbezirci, Yağmur. "Mevlâna'nın Hoşgörü Felsefesi ve İletişim" *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2013): sayı 30.
- Malik b. Enes. *el-Muvatta*, thk. Muhammed Mustafa el-Azami, I-VIII, Müessesetu Zayid b. Sultan el-İmarat, 1425/2004.
- Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahman. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XXXV, 1. bs, Beyrut: Müessesetü'r-risâle 1980.
- Muhammed b. Abdülfettah. *İthâfu'l-murtekî bi Terâcimi Şuyûhi'l-Beyhakî*, Dâru'l-Maiman, li'n-neşr ve't-Tevzî, 1429/2008.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim -el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-adl ile'l-adl ilâ Rasûlillâh-* thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yy.

- Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdîrrahmân. *el-Müctebâ mine's-sünen (Sünenü'n-Nesâî)*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, I-VIII, Halep: Matbûat'ül-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref. *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-IV.
- Önder, Alev. *Okul Çağı Çocuğu ile İletişim*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2005.
- Sananî, Muhammed b. İsmail b. Salâh b. Muhammed el-Hasenî. *et-Tenvîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 2011/1432.
- Sarıcık, Murat. "Ebû Mahzûre", *DİA*, c.10, TDV (1994).
- Silkü, H. Ayhan. "İşletmelerdeki Kişilerarası İletişim Sürecinde Etkin Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Eğitimin Rolü ve Önemi" *Yeni Düşünceler*, (2010): Sayı 5, 328.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. el-Abbâs b. Osman b. Şâfiî. *el-Müsned*, (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1400/1979/80).
- , *es-Sünenü'l-me'sûre*, thk. Abdülmü'tî Emin Kal'acî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1986.
- Şenkaya, Ören. "İletişimde Önem ve Değer Atfetmenin Psiko Sosyal Temelleri" *Atatürk İletişim Dergisi*, (2013): sayı 5, s. 113.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî. *el-Mu'cemü'l-kebir*, Thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî, I-XXV, Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1415/1994.
- , *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Târik b. İvazullah b. Muhammed, I-X, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk. *el-Câmiu'l-kebir*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, I-VI, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Uğur, Mücteba. *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Yıldız, Fahreddin. "*Hadisler Işığında Hz. Peygamber'in Duygusal Zekâsı*", (Basılmamış Yüksek Lisans tezi M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006)

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şeyh Şu'ayb el-Arnaût v.dğr., I-XXV, Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

-----, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-meşâhir ve'l'alâm*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, I-XV, 3. bs., Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.

-----, *Mizanü'l-İtidâl*, thk. Ali Muhammed Becâvî, I-IV, Beyrut: Daru'l-Marife, 1382/1963.

ÖZGEÇMİŞ

EĞİTİM

Lisans: Ankara Üni., İlähiyat Fak., 2022, Ankara

İstanbul Üni., Pedagojik Formasyon, 2013

Lisans: Gebze Teknik Üniversitesi, Temel Bilimler Fakültesi, Fizik Bölümü (%30 İngilizce), 2011, Kocaeli

